

TULIB



3 1379 00954284 7



บรรณคดีฉบับพิเศษ

ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๖

เรื่องไทยรบพม่าครั้งกรุงเก่า

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

สภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร

ทรงเรียบเรียง

นายพลโท พระยาสิทธิราชฤทธิไกร มสม. ทจว. ภช. รรป๓, รจม.

พิมพ์ครั้งแรกในงานฉลอง ศพ สหองคุณ มารดา

พ.ศ. ๒๔๖๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ อักษรนิติ

๒

ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
โปรดให้พิมพ์เมื่อ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ เรื่อง ๑ หนังสืออธิบาย
พระราชพงษาวดาร ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงไว้เอง พิมพ์เมื่อ ปีชลา
พ.ศ. ๒๔๕๗ เรื่อง ๑ หนังสือพงษาวดารพม่า หลวงไพโรสถ
ศาสารักษ์ (เทียบ สุพิณฑุ) แปลจากภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษ
พิมพ์ไว้ในหนังสือของ สยามสมาคมเรื่อง ๑ คำให้การชาวกรุงเก่า
แปลจากภาษาพม่า พระยาโชฎ๊กราชเศรษฐี (มีน เลหาเศรษฐี)
พิมพ์เมื่อ ปีชลา พ.ศ. ๒๔๕๗ เรื่อง ๑ หนังสือพงษาวดารกรุงสยาม
ฝรั่งเศส ชื่อ เตอแปง เก็บความจาก จดหมาย เหตุของ บาค หลวง ครั้ง
กรุงเก่า แต่งไว้เรื่อง ๑ การเรียบเรียงหนังสือนี้ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจ
จะให้ เป็น ตำหรับ ตำรา อย่างไร ประสงค์แต่ จะให้ผู้อ่านทราบว่า
ไทยได้เคยรบกับพม่า มา ก็ครั้ง รบกันเมื่อไรบ้าง รบกันที่ไหน
รบกันด้วยเหตุไร ผลของการรบครั้งนั้นเป็นอย่างไร เท่านี้เอง
จะได้ ได้รับความเพียงเท่าที่พม่าก็ลำบาก อยู่บ้าง ด้วยหนังสือที่สอบ
ทุก ๆ เรื่อง ความไม่ตรงกัน มีเรื่องราวหลายแห่งที่ จำ ต้อง ตัก สืบ
ด้วย ความ สันนิษฐาน ของ ข้าพเจ้า เอง โดย เชื่อ ว่า ความจริง เป็น
อย่างไร ก็ เขา อย่าง นั้น ความ สันนิษฐาน ของ ข้าพเจ้า อาจ จะ ผิด ได้
เพราะ ฉะนั้น ขอให้ ท่าน ผู้อ่าน เข้าใจ ว่า บรรดา ข้อ สันนิษฐาน ทั้ง ปวง
เป็น สันนิษฐาน ของ ข้าพเจ้า ทั้ง นั้น ไม่ จำ ต้อง ถือ ว่า เป็น ถูก ต้อง
เว้น แต่ เห็น ชอบ ด้วย

ชาวเราที่อ่านหนังสือ พงษาวดาร เห็น จะมีอยู่ไม่น้อย ที่เข้าใจว่า สงครามคราวใหญ่ ครั้ง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ตลอดจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร มหาราชนั้น ไทยรบกับมอญ ด้วยพระเจ้าหงสาวดี เป็นผู้มาทำ สงคราม แต่ความจริงไม่เช่นนั้น ถ้าจะว่าไทยไม่เคยรบกับมอญ โดยลำพังเลยก็ว่าได้ พระเจ้าหงสาวดี นั้นเป็นพม่าทุกองค์ ชั่วแต่มาตั้งเมืองหงสาวดีเป็นราชธานี ในเวลาเมื่อรวมประเทศพม่า รามัญไว้ได้ในอำนาจ จึงเรียกว่าพระเจ้าหงสาวดี มอญที่รบกับไทยไม่ว่าคราวใดๆ ต้องมารบด้วย อยู่ในบังคับพม่า ถ้า มอญ มีกำลังพอ ตั้งเป็นอิสระได้ ก็เป็นหันกลับไปรบพม่า หรือถ้า ถูกพม่า กตขี่ ทนไม่ไหว ก็มาพึ่งไทย เช่นคั้งนี้แต่โบราณ มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ สงครามที่ไทยได้ทำมา ที่จริงรบกับพม่ามิใช่ มอญ ข้าพเจ้า จึงเรียกชื่อเรื่องหนังสือนี้ว่า “เรื่องไทย รบพม่า”

ข้าพเจ้า อยาก จะ เรียบเรียง หนังสือ เรื่อง นี้ ต่อ ลง มา ได้ ตลอดจนถึง ชั้น กรุงธนบุรี แล กรุงรัตนโกสินทร์ แต่ใจ จะ ทำ ให้แล้วทัน กำหนดงานของพระยาสิทธิราชฤทธิไกรไม่ได้ ที่ทำเพียงเท่านี้ พระยาสิทธิราชฤทธิไกร ก็ ต้อง เลื่อน กำหนดงาน มาให้ ครั้ง ๑ แล้ว จึง จำ ต้อง จบเพียง ชั้น สมัย กรุงเก่าไว้ชั้น ๑ ข้าพเจ้า ยัง ตั้งใจ จะ เรียบเรียง ต่อไปให้จบ ในวันหน้า ถ้า มีผู้ใดศรัทธา รับ จะ พิมพ์หนังสือ เรื่อง นี้ ต่อไป ท่านทั้งหลายคง จะได้อ่าน ทราบ เรื่อง ต่อไป จนไทย สิ้นการ รบกับพม่า

๗

กรรมการ ขออนุโมทนา กุศล บุญราณี ทักขิณา นุประทาน ซึ่ง
บุตรธิดา ปริก ภาณีบุตร มี พระยาสีหราช ฤทธิไกร เป็น ต้น ได้ ย้ำเพ็ญ
ในการปลงศพ สมองคุณ มารดา ด้วย ความ กตัญญู กตเวที แลได้
พิมพ์ หนังสือ เรื่อง นี้ ให้ แพร่ หลาย เป็น ครั้ง แรก แล เชื่อ ว่า ท่าน
ทั้ง หลาย ผู้ที่ ได้ อ่าน สมุท เล่ม นี้ จะ พอใจ แล อนุโมทนา ด้วย ทั่ว กัน

ตั้งวงษ์พภาพ. สภานายก

ขอพระสมุท วชิรญาณ

วันที่ ๒๗ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

เจ้าพนักงานหอสมุด

สารบัญ

แผ่นดินสมเด็จพระไชยราชา

สงครามครั้งที่ ๑ คราวพม่ายกมาตีเมืองเชียงกราน หน้า ๑

แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

„ ครั้งที่ ๒ คราวสมเด็จพระสุรโยไทยชกคอช้าง „ ๒

„ ครั้งที่ ๓ คราวขอช้างเผือก „ ๕

„ ครั้งที่ ๔ คราวเสียดพระนครครั้งแรก „ ๑๐

แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา

„ ครั้งที่ ๕ คราวสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิศรภาพ „ ๑๕

„ ครั้งที่ ๖ คราวรบพญาพิสม „ ๒๒

„ ครั้งที่ ๗ คราวรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกษ „ ๒๔

„ ครั้งที่ ๘ คราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมพระนคร „ ๒๖

แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร महाराज

„ ครั้งที่ ๙ คราวรบพระมหาอุปราชที่เมืองสุพรรณ „ ๓๐

„ ครั้งที่ ๑๐ คราวชนช้าง „ ๓๒

„ ครั้งที่ ๑๑ คราวไทยตีเมืองทวายแลเมืองตานาวศรี „ ๓๗

„ ครั้งที่ ๑๒ คราวรบพม่าที่เมืองเมะลำเลิง „ ๓๘

„ ครั้งที่ ๑๓ คราวสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดีครั้งที่ ๑ „ ๓๘

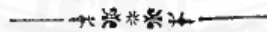
สงครามครั้งที่ ๑๔	คราว สมเด็จพระนเรศวร ที่เมือง หงสาวดี ครั้งที่ ๒	หน้า	๔๐
„	ครั้งที่ ๑๕	คราว สมเด็จพระนเรศวร ที่เมือง อังวะ แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ	„ ๔๓
„	ครั้งที่ ๑๖	คราว พม่า ที่เมือง ทวาย เมือง ทนาศรี	„ ๔๕
„	ครั้งที่ ๑๗	คราว พม่า ที่เมือง เชียงใหม่ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	„ ๔๗
„	ครั้งที่ ๑๘	คราว พม่า ที่เมือง ทวาย แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	„ ๔๙
„	ครั้งที่ ๑๙	คราว ไทย รบพม่า ที่เมือง เชียงใหม่	„ ๕๐
„	ครั้งที่ ๒๐	คราว รบพม่า ที่เมือง ไทรโยก	„ ๕๑
„	ครั้งที่ ๒๑	คราว เจ้าพระยาโกษา ๖ ชุมเหล็ก ที่เมืองพม่า แผ่นดินสมเด็จพระเอกทศ	„ ๕๒
„	ครั้งที่ ๒๒	คราว พระเจ้าอลองพญา ล้อมกรุง	„ ๕๔
„	ครั้งที่ ๒๓	คราว พม่า ที่หัวเมือง บัณฑิต	„ ๖๒
„	ครั้งที่ ๒๔	คราว เสียกรุง ครั้ง หลัง	„ ๖๗

ประชุมพงษาวดาร เรื่องไทยรบพม่า



ในสมัยเมื่อ กรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีของสยามประเทศอยู่ ๔๑๗ ปี แต่พ.ศ. ๑๘๘๓ จนพ.ศ. ๒๓๑๐ ปรากฏในเรื่อง พระราชพงษาวดารว่า ไทยได้ทำสงครามกับพม่า ๒๔ ครั้ง เรื่อง การสงครามเหล่านี้ข้าพเจ้า สอบสวนหนังสือ จดหมายเหตุเก่า มี หนังสือพระราชพงษาวดาร แล พงษาวดารพม่าเป็นต้น ประกอบกับความวินิจฉัยของข้าพเจ้า ได้เนื้อความทั้ง จะกล่าวต่อไปนี้

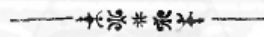
สงครามครั้งที่ ๑ กราวพม่ายกมาตีเมืองเข็ยกราน



เมื่อปีจอ จุลศักราช ๙๐๐ พ.ศ. ๒๐๘๖ ในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช ปรากฏว่า พม่า ยก กองทัพ มาตี อาณาเขตร สยามที่เมืองเข็ยกราน เมืองเข็ยกรานนี้เป็นเมืองเดียวกับเมือง แครง มอญเรียกว่า “เค็งกรายน์” เคี้ยวนี้ อยู่ในแดน มอญไม่ ห่าง ก่ามเมี้ยวติ ทำนอง ครั้นนั้น อาณาเขตรไทย จะ ออกไปถึงแม่น้ำ สละวิน เมืองเข็ยกราน จึง อยู่ในอาณาเขตรไทย สงครามคราวนี้ มีเรื่อง ปรากฏในหนังสือ พระราชพงษาวดาร หนังสือพงษาวดารพม่า แล จดหมายเหตุ ของปีนโตไปจุดประกาย ประกอบกันว่า มังตรา พม่าเป็น ไอรส ของเจ้าเมืองตอง อูตั้งตัวเป็นใหญ่ได้ หัวเมืองพม่ารามัญเป็นอัน มากแล้ว ราชวชิรเสก ขนานพระนามว่า “พระเจ้าตะเบงชเวตี้”

แปลว่า พระเจ้าสุวรรณเอกฉัตร แล้วยกกองทัพเข้ามาตีได้เมือง
 เชียงกราน สมเด็จพระไชยราชา ยกกองทัพหลวงไป ได้สู้รบกัน
 เป็นสามรบ กองทัพไทยตีกองทัพพม่า รามัญพ่ายถอยไป ไทย
 ใต้เมืองเชียงกรานคืน

สงครามครั้งที่ ๒ คราวสมเด็จพระสุริโยไทยขาดคอช้าง



ปีมะเมีย จุลศักราช ๙๐๘ พ.ศ. ๒๐๘๙ สมเด็จพระไชยราชา
 อธิราชสวรรคต เกิดกลางคืนในกรุงศรีอยุธยา เหตุด้วยท้าว
 ศรีสุทนต์ผู้เป็นพระชนนีสมเด็จพระยอดฟ้าเป็นใจให้ขุนวรวงษา
 อธิราชผู้เป็นคู่ชิงราชสมบัติ เวลานั้นพระเจ้าตะเบงชเวตี้พม่า ที่
 เคยรบกับสมเด็จพระไชยราชาธิราชที่เมืองเชียงกราน มีไชยชนะ
 ใต้ประเทศที่ใกล้เคียง ทั้งมอญพม่ารวมไว้ในอำนาจแล้ว ตั้งเมือง
 หงสาวดีเป็นราชธานี จึงปรากฏพระนามว่า พระเจ้าหงสาวดี
 เมื่อได้ทราบข่าวว่าเกิดเหตุกลางคืนในกรุงศรีอยุธยา เห็นเป็น
 ท่วงที่จะขยายอำนาจแก่ความเสื่อมเสียที่ปรากฏว่าเคยรบแพ้
 ไทย จึงยกกองทัพใหญ่เข้าทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ฝ่ายข้าง
 กรุงศรีอยุธยา เมื่อท้าวศรีสุทนต์กับขุนวรวงษาอธิราชคบคิด
 กันจับสมเด็จพระยอดฟ้าปลงพระชนม์แล้ว ขุนวรวงษาอธิราชครอง
 ราชสมบัติอยู่ได้ ๔๓ วัน พวกขุนนางข้าราชการก็ช่วยกันจับท้าว
 ศรีสุทนต์กับขุนวรวงษาอธิราชฆ่าเสีย เชิญพระเทียรราชา ราช
 อนุชา สมเด็จพระไชยราชาธิราชขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อปีวอก จุล

ศักราช ๙๙๐ พ,ศ, ๒๐๙๑ ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์ได้ ๓ เดือน พระเจ้าหงสาวดี
 ตะเบงกเวตก็ยกกองทัพเข้ามา ในครั้งนั้นไทยมีกำลังบริบูรณ์ แต่
 เสียเปรียบพม่าอยู่อย่าง ๑ ท้วยพม่าทำศึกสงครามมิใช่ชนะต่อ
 ทิฎกกันมาหลายปี กำลังชำนาญแลอิมเียบในการศึก ไทยแต่งกอง
 ทัพออกไปต่อสู้อุกำลังพม่าที่เมืองสุพรรณ เห็นเป็นศึกใหญ่ทัพ
 กระทบศรีย จะต่อสู้อันหัวเมืองไม่ไหว จึงถอยทัพเข้ามาตั้งมั่น
 ที่กรุงศรีอยุธยา กองทัพพม่าก็ยกตามเข้ามาตั้งล้อมกรุงฯ
 ไว้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยกกองทัพออกไปรบ ได้ชนช้าง
 กับพระเจ้าแปรเสียที่เข้าศึก สมเด็จพระสุริโยไทยพระอรรคมเหษี
 แต่งพระองค์เป้นชายออกไปท้วย เห็นพระราชสามิจะเป้นอันตราย
 จึงขับช้างพระที่นั่งเข้ากันให้พระราชสามิพ้นภัยมาได้ แต่องค์
 สมเด็จพระสุริโยไทยต้องอาวุธเข้าศึก ทิวศตในสมรภูม้นั้น ไทย
 เห็นเหลือกำลัง จะต่อสู้อำนาจด้วยการรบพุ่งในสนาม จึงเปลี่ยน
 อูบายการรบ เอาพระนครเป้นที่มั่นตั้งต่อสู้อ แล้วสั่งให้พระ
 มหาธรรมราชาราชบุตรเขย ซึ่งครองเมืองพิษณุโลก รวบรวม
 พลหัวเมืองฝ่ายเหนือยกกองทัพลงมาตีโอบเข้าศึก ฝ่ายข้างพม่า
 ยกเข้ามาปล้นพระนครหลายคราวตีไม่ได้ จะเข้าตั้งค่ายประชิด
 ไทยก็เอาปืนใหญ่ลงเรือเที่ยวไล่ยิงเข้ามาไม่ได้ พม่าตั้งล้อมพระนคร
 อยู่สระเบียงอาหาร เขาบางลง พอได้ข่าวว่าทัพเมืองเหนือจะลงมา

ช่วย กรุงศรีอยุธยา ก็จำเป็นต้องเลิก กองทัพ กลับไป จะกลับ
 ไปทางเดิม สะเปียง อาหาร ตามทางที่ มา ย่อย ยับ เสียหมดแล้ว จึง
 ยก กลับไป ทาง ข้าง เหนือ จะไป ออกทาง กำแพง แม่สอด ซึ่ง เรียกอีก
 นาม ๑ ว่า แม่ลำเภาทางเมืองตาก ความปรากฏในหนังสือพงษาว
 ตาร พม่าว่า เมื่อ พระเจ้าหงสาวดีถอยทัพไป คราวนั้น พระรามศวร
 ราชโอรส ของ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คุมกองทัพไทย ออกติดตาม
 ตามที่ทัพพม่าทาง ๑ พระมหาธรรมราชาเมืองพิศณุโลกติดตาม
 ที่อีกทาง ๑ ฆ่าฟันพม่าล้มตายมาก เมื่อพระเจ้าหงสาวดี
 ขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชร กองทัพไทยทั้ง ๒ กอง ตามไปทางอีก
 ๓ วัน จะทันกองทัพหลวง พระเจ้าหงสาวดี จึง คิด กลอุบายแต่ง
 กองทัพ มาชุมนุม แล้วสั่งให้รบ ล่อ กองทัพไทยเข้าไป ฝ่ายไทย
 หลงไล่ไล่เล็งเข้าไป พม่าล้อมจับได้ทั้ง พระรามศวร แล พระ
 มหาธรรมราชา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึง ต้อง ยอมเป็นไมตรี
 หย่าทัพ กับพม่า ยอมให้ช่างชนะงาแก่พระเจ้าหงสาวดี ๒ ช่าง
 พระเจ้าหงสาวดี จึง ปล่อย พระรามศวร แล พระมหาธรรมราชา กลับมา
 พระเจ้าหงสาวดี ตะเบงชเวตี้ กลับไป ถึง เมืองหงสาวดี แล้วไม่
 ช้า ก็เกิด ประพาศ คุร้าย ทั่ว ชนธรรมณ์ พันเพื่อน จนพวกขุนนาง
 ล่อหลวงให้ไป จับ ช่างเผือก แล้วจับ พระเจ้าหงสาวดี ตะเบงชเวตี้ ฆ่า
 เสีย หัวเมือง มอญพม่าแลไทยใหญ่ที่เคยขึ้นเมืองหงสาวดี พวกกัน
 กระทั่ง กระตือรือร้น เมืองเป็น จลาจล อยู่ กว่าสิบปี ทางนี้ปรากฏใน
 หนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้ตระเตรียม

การขบอง กั้น พระ นคร หลาย อย่าง เช่น คั้นว่า กำแพง กรุงเก่า แต่
ก่อนมา เช่น แต่ ถม คิน เช่น เชียง เทิน แล้ว บักระเนียบ คิม ข้างบน แก้วไซ
ก้อ เช่น กำแพง อิชู ปูน เมื่อใน แผ่น คิน สมเด็จ พระ มหาจักร พรพรี คราวนี้
หัวเมือง ราย รอบ พระ นคร ที่มี เชียง เทิน เช่น ที่ มีนคอง มาแต่ เคิม เห็น
ว่าจะ รักษาไม่ ได้ จะไม่ให้ ข้าศึก เข้ายึด เช่น ที่ มีนคอง ให้ รือ เชียง เทิน
กำแพง เสีย ทั้ง เมือง สุพรรณบุรี เมือง ลพบุรี เมือง นคร นายก ส่วน
หัวเมือง เหนือ ที่มี กำแพง ของ เคิม ตั้งแต่ ครั้ง พระ ร่วง ให้ ทำ บ่อ มกุ
ค้อ ออกมา สำหรับ ค้อ สู่ ทาง ปีน ทั้ง เมือง สวรรคโลก สุโขทัย (แล
เข้าใจว่า เมือง กำแพง เพ็ชร ด้วย) ทาง ที่ ข้าศึก จะ เข้า มา ที่ ย่าน
เมือง ยิงห่าง ก็ ให้ ตั้ง เมือง ขึ้นใหม่ ทั้ง เมือง นครไชยศรี แล เมือง
สาครบุรี นอกจาก นี้ ตระเตรียม กำลั้งไพร่ พล แล พาหนะ อิก หลาย
อย่าง ไม่ ได้ ประมาท

สงคราม ครั้งที่ ๓ คราวขอช้างเผือก



ทาง เมือง หงสาวดี มี คน สำคัญ ขึ้นใน พวก พม่า คน ๑ เช่น
พี่ พระมเหสี พระเจ้า หงสาวดี ตะเบงชเวตี้ ไท้ เป็น แม่ทัพ ช่วย พระเจ้า
หงสาวดี ทำศึก สงคราม มาแต่ แรก พระเจ้า หงสาวดี ยก ย่อง ให้ มี
ยศ เป็น บุเรงนอง แปลว่า พระเชษฐาธิราช เมื่อ สิ้น พระเจ้า หงสาวดี
ตะเบงชเวตี้ แล้ว บุเรงนอง พยายาม รวบรวม กำลั้ง เทียว ปราย ปราม
หัวเมือง พม่า มอญ แล ไทยใหญ่ รวบรวม ไท้ อาณาจักร ของ พระเจ้า
ตะเบงชเวตี้ ไว้ ใน อำนาจ ทั้ง สมคแล้ว ตั้ง ท้าว เป็น พระเจ้า หงสาวดี

๒

ก็ ประเทศ ยะไข่ แล เมือง เชียงใหม่ ได้ อาณาเขต ขยาย ยิ่ง ออกไป
จึง คิด จะ มา ที่ กรุง ศรีอยุธยา อีก ด้วย พระเจ้าหงสาวดี บุเรงนอง
เคย เปน แม่ทัพ คน ๑ เข้า มา รบ เมือง ไทย ครั้ง พระเจ้าตะเบงชเวตี้ รั
ฐมีฐาน แล กำลัง ทั้ง วิถี รัช ของ ไทย อยู่ แล้ว เวลา นั้น ไม่มี สาเหตุ
อะไร กับ เมือง ไทย ความ ปรากฏ ว่า สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ มี
บุญญาภิหาร ไต่ ข้าง เสือก ถึง ๗ ข้าง ข้าง พระเจ้าหงสาวดี ไม่มี
ข้าง เสือก จึง แกล้ง มี พระราชสาสน เข้า มา ขอ ข้าง เสือก ๒ ข้าง
เพื่อ จะ ให้ เปน เหตุ เพราะ ข้าง เสือก เปน ของ คู่ พระขรรค์ ของ พระ
ราชาธิบดี ถ้า ยอม ถวาย แก่ พระราชา ประเทศ นั้น ก็ เหมือน หนึ่ง
ว่า ยอม อยู่ใน อำนาจ ของ พระราชา ประเทศ นั้น ถ้า หาก ว่า ไม่ ยอม
ถวาย ก็ จะ ถือ ว่า ติ ชัก ชื่น นั้น เปน การ หิน ประมาท พอ เปน เหตุ
ที่ จะ ยก กองทัพ เข้า มา รบ ฟุ้ง ปราย ปราม ฝ่าย ข้าง กรุง ศรีอยุธยา
เมื่อ ได้ รับ พระราชสาสน ของ พระเจ้าหงสาวดี ก็ รู้ เท่า ถึง การ ตลอดจน
สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ จึง ประชุม ข้าราชการ ปรึกษา ความ เห็น
ข้าราชการ แดก เช่น ๒ ฝ่าย ฝ่าย ๑ เห็น ว่า พระเจ้าหงสาวดี
บุเรงนอง มี กำลัง มาก ยิ่ง กว่า พระเจ้าตะเบงชเวตี้ กำลัง ไทย ใน
เวลา นั้น เห็น จะสู้ ไม่ ไหว พวก นี้ เห็น ว่า ยอม ให้ ข้าง เสือก เสีย
๒ ข้าง อย่า ให้ มี เหตุ วิวาท ขาด หลาง กับ พระเจ้าหงสาวดี ก็ กว่า
แต่ อีก ฝ่าย ๑ มี พระรามศวรร ราชโอรส องค์ ใหญ่ ของ สมเด็จ
พระมหาจักรพรรดิ พระยาจักรี แล พระสุนทรสงคราม ผู้ว่า
ราชการ เมือง สุพรรณ ทั้ง ๓ นี้ เปน ต้น ว่า การ ที่ พระเจ้าหงสาวดี

ขอ ช้างเผือก นั้นเป็นแต่ อุบาย ที่ จะ ให้ เกิด เหตุ หา อำนาจ ครอบ ำ กรุง
 สยาม ถึง ให้ ช้างเผือกไป พระเจ้าหงสาวดี ก็ คง หา เรื่อง อื่น
 ให้ เป็น เหตุ เข้า มา เขี่ย คบ เย็น อีก ที่ จะ ให้ ช้างเผือก ไม่ เป็น เครื่อง
 บ้อง กัน เหตุ ร้าย ที่ จะ มี มา จาก เมือง หงสาวดี ได้ เป็นแต่ จะ เสียด
 พระเกียรติยศ ไป เปล่า ๆ ไหน ๆ อยู่ใน จะ ต้อง เกิด เหตุ รบ พุ่ง กับ
 พระเจ้าหงสาวดี แล้ว รักษา พระเกียรติยศ ไว้ จะ ดี กว่า สมเด็จ
 พระมหาจักรพรรดิ เห็น ชอบ ด้วย จึง มี พระราชสาสน์ คอบ ไป ยัง
 พระเจ้าหงสาวดี ว่า ช้างเผือก เป็น ของ ใต้ ด้วย บุญญาภิหาร ถ้า
 พระเจ้าหงสาวดี บำเพ็ญ พระบารมี ให้ แก่ กล้า ก็ คง จะ ต้อง ใต้ ช้าง
 เผือก มาสู่ พระบารมี ไม่ควร จะ ต้อง ทรวง วิตก พระเจ้าหงสาวดี
 จึง ถือ เอา เหตุ ที่ ไม่ ยอม ให้ ช้างเผือก นั้น ยก กองทัพ เข้า รบ เมือง ไทย

พระเจ้าหงสาวดี บुरง หอง ยก มา คราว นี้ ใต้ เปรียบ เมือง ไทย
 หลาย อย่าง กำลัง ไพร่ พล ก็มี มากกว่า ครั้ง พระเจ้า ตะเบงชเวตตี้
 พระเจ้าหงสาวดี บुरง หอง เคย เป็น แม่ทัพ คน ๑ เข้า มา รบ เมือง ไทย ครั้ง
 พระเจ้า ตะเบงชเวตตี้ รัฐ ภูมิ แผนที่ เมือง ไทย รู้ กำลัง แล วิถี รบ ของ
 ไทย อยู่ ชัด เจน จึง จัด เตรียม การ เข้า มา ทุก อย่าง ที่ จะ แก้ไข
 ความ ชัด ช้อง ซึ่ง เคย มี ใน ครั้ง ก่อน เช่น ท้า ว่า ครั้ง ก่อน ยก กองทัพ
 เข้า ทาง ตำบล พระเจดีย์ ๓ องค์ ตรง เข้า มา กรุง ศรีอยุธยา ถูก
 ไทย เอา พระ นคร เป็น ที่ มั่น ตั้ง รั้ว แล้ว ให้ กองทัพ หัวเมือง เหนือ ลง มา
 ใต้ โอบ หลัง คราว นี้ พระเจ้าหงสาวดี ยก เข้า มา ทาง ตำบล แม่สอด
 จะ ดี ทำลาย กำลัง หัวเมือง เหนือ เสีย ก่อน แล้ว จึง จะ ยก ลง มา ใต้

กรุงศรีอยุธยา ไม่ให้มีกำลังข้างนอกช่วย สะเปียงอาหาร
 ที่เคยฝักเคืองชั้กช้อง คราวนี้ไ้เมืองเชียงใหม่ไว้ในอำนาจ ให้
 พวกเชียงใหม่เป็นกอง สะเปียงลำเลียงส่งทางเรือ ในเรื่องที่สุด
 กำลังปืนใหญ่ของไทยไม่ไ้ในคราวก่อนนั้น คราวนี้พระเจ้า
 หงษาวดีก็ตระเตรียมปืนใหญ่เข้ามาให้พอ แลจ้างไปเกตเข้ามา
 เป็นทหารปืนใหญ่ ๔๐๐ คน กองทัพหงษาวดีที่ยกเข้ามาคราวนี้
 จัดเป็น ๕ ทัพ มีจำนวนพลมาก (พม่าว่า ๕ แสน) ยกออก
 จากเมืองหงษาวดีเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีกุญ
 จุลศักราช ๙๒๕ พุทธศักราช ๒๑๐๖ ตรงมาตีเมือง กำแพงเพชร
 ก่อน เมื่อตีไ้เมือง กำแพงเพชรแล้ว จึงแยกกองทัพเป็น
 ๓ กอง ให้ไปตีเมืองสุโขทัยกอง ๑ ไปตีเมืองสวรรคโลก
 กอง ๑ ไปตีเมืองพิศณุโลกกอง ๑ เมืองสุโขทัยสู้รบเป็น
 สามารถ จนพระยาสุโขทัยตายในที่รบ พระเจ้าหงษาวดีจึงไ้
 เมืองสุโขทัย แต่เมืองสวรรคโลกนั้นเมื่อไ้ข่าวว่าเสียเมือง
 สุโขทัยแล้ว ก็ยอมแพ้โดยที่ไม่ไ้ต่อสู้ พระเจ้าหงษาวดียก
 มาตีเมืองพิศณุโลก ไ้รบพุ่งกันเป็นสามารถ พระเจ้าหงษาวดี
 ไ้ไ้เมืองพิศณุโลก แลจับพระมหาธรรมราชาไ้ เนื้อความที่
 กล่าวมา ด้วยเรื่องพระเจ้าหงษาวดีตีหัวเมืองเหนือตอนนี้ กล่าวตาม
 พงษาวดารพม่า ในหนังสือพระราชพงษาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ
 มีเนื้อความปรากฏต่อกออกไปว่า ครั้งนั้นเมืองพิศณุโลกขาดสะเปียง
 แลเกิดใช้ทรพิกมขึ้นในเมือง จึงเสียแก่พระเจ้าหงษาวดี เมื่อ

พระเจ้าหงษาวดีได้หัวเมือง ฝ่ายเหนือแล้ว เนื้อ ความ ทั้ง ปรองมุก
ต้องกันว่า พระเจ้าหงษาวดีเกลี้ย กล่อม พวกไทย ข้าง ฝ่ายเหนือ
มี พระ มหาธรรมราชา เช่น กันให้ เข้า ถ้วย ไม่ได้ ทำอันตราย เช่น
เก็บ ธิปไตย สมบัติ หรือ กวาด ต้อนครอ ครวไป เช่น เสดล ให้
รวบรวม เรือ ที่ เมือง พิศณุ โลก จัก เป็น กองทัพ เขา ปีนใหญ่ ลงใน
เรือ ให้พระเจ้าแปรราชอนุชา เป็น นายทัพ ส่วน กองทัพบก ให้
พระมหาอุปราช ราชโอรส เป็น ปีกขวา เข้าใจว่า เดินทาง ฝั่ง ตะวันตก
พระเจ้าทองอุราษอนุชา เป็น กอง กลาง พระเจ้า อังวะ ราชบุตร เชย
เป็น ปีก ซ้าย ๒ กองนี้ เข้าใจว่า เดินทาง ฝั่ง ตะวันออก พระเจ้า หงษาวดี
ยก กองทัพ หลวง ตาม ลง มา ที่ กรุงศรีอยุธยา ก็ จัก กองทัพให้
พระรามศวร คุม ขึ้นไป ช่วย หัวเมืองเหนือ แต่ เห็น จะ ขึ้นไป ช่วย ไม่
ทัน ถ้วย ปรากฏ ใน พงษาวการ พม่า แต่ ว่า พระรามศวร คุม กองทัพ
เรือ มี ปีนใหญ่ ขึ้นไป ตั้ง ทัก อยู่ ณ ที่ แห่ง ๑ กองทัพบก หงษาวดี ยก ลง มา
ถูกไทย เขา ปีนใหญ่ ยิ่ง ต้อง หยุคยง อยู่ คราว ๑ จน กองทัพ เรือ ของ
พวก หงษาวดี ลง มา จาก เมือง พิศณุ โลก รบ พุ่ง ตี กอง ทพ เรือ ของ
ไทยแตก ถอย ลง มา แล้ว จึง ยก กองทัพ ตาม ลง มา ตั้ง ล้อม
กรุงศรีอยุธยา ลักษณะ การ รบ คราว นี้ ให้ความ ตาม พงษาวการ
พม่า ดู ประหนึ่ง ว่า พม่า ตั้งใจ จะ ตัก กำล้าง ปีนใหญ่ ของไทย นั้น
เป็น สำคัญ ไทยเขา ปีนใหญ่ ลงใน เรือ แล ปรากฏ ว่า ใช้ พวก
ไป เจกต เหมือนกัน ไป เทียว ยิ่ง กองทัพ พม่า พม่า เพียร ทำลาย

เรือปืนใหญ่ของไทยไต่จนหมดแล้ว จึงยกเข้ามากองใกล้พระนคร พอไต่ทางปืนใหญ่ เขาปืนใหญ่ยิงระดมเข้าไปในพระนครให้ถูก วัดวาบ้านเรือนแล้วผู้คนเป็นอันตายไปทุก ๆ วัน ฝ่ายไทยไม่มี กำลังพอที่จะต่อสู้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงขอหย่าทัพ พระเจ้าหงสาวดีเรียกเขาข้างเผือก ๔ ข้าง กับขอเอาตัวพระรามศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม ซึ่งเป็นหัวหน้าในการต่อสู้ไป เสียด้วย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ต้องบัญชาตาม ในหนังสือ พงษาวดารพม่าว่าในครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดีเอาพระมหาจักรพรรดิไป ทั่วย แลเรียกเอาเงินภาษีอากร ซึ่งเก็บได้ณเมืองตะนาวศรีให้ ส่งเป็นของพม่าต่อไปด้วย ข้อที่ว่าเอาพระมหาจักรพรรดิไป นั้นไม่เห็นสม แลขัดกับเหตุการณ์ในเรื่องพระราชพงษาวดาร ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไม่จริง แต่เรื่องเอาภาษีอากรเมืองตะนาวศรีนั้น อาจจะเป็นได้

สงครามครั้งที่ ๔ คราวเสียพระนครครั้งแรก

—*~*~*~—

เหตุสงครามคราวนี้ เกิดด้วยพระเจ้าหงสาวดีตั้งพระไทย จะเอากรุงสยามเป็นเมืองขึ้นให้ได้ แลฝ่ายไทยเราก็แตก สามีคคี่กัน มีเรื่องราวที่เป็นสาเหตุปรากฏมาในหนังสือพระราช พงษาวดาร ดังนี้ คือพระไชยเชษฐาพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต ตั้งพระราชธานีอยู่เมืองเวียงจันทร์ มีราชสาสนมาขอพระเทพ ธรรมัตริย์ ราชบิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นอรรคมเหษี

ข้าง สมเด็จพระ มหา จักร พรวรดี จะใคร่ได้ กรุงศรีสัตนาคนหุตเป็นกำลัง
 ช่วย ต่อ สู้ พม่า จึง พระ ราชทาน ราช อธิกา แต่เมื่อถึง ฤกษ์
 จะ ส่งไป พระเทพ ธรรมัตริย์ ประชวร ทำ ของ สมเด็จพระ มหา
 จักรพรวรดี ไม่อยาก จะให้ ทาง พระ ราชไมตรี วิศวรางไป จึง ประทาน
 พระ แก้วฟ้า เห็น จะเป็น ราช อธิกา เกิด ด้วย พระ สนมไป แทน ไป อยู่ได้
 ไม่ช้า ได้ ความใน พงษาวดาร พม่า ว่า พระ เจ้าหงสาวดี ให้ ยก
 ไป ตี กรุงศรี สัตนาคนหุต พระ ไชย เชนชูาคุม กองทัพ ออก ตั้ง ต่อ สู้
 อยู่ในป่า พวก หงสาวดี ตี เมืองเวียง จันทร์ได้ จับได้ ครอบครวของ
 พระ ไชย เชนชูา แต่ไม่ชนะ พระ ไชย เชนชูา ๆ ตี กองทัพ หงสาวดี
 ต้อง เลิกถอน กลับไป ทำของ พระ แก้วฟ้า จะ หลบหนีได้ ไม่ถูก จับ
 พระ ไชย เชนชูาได้ พระ นคร คิน จะ ตั้ง ครอบครวใหม่ จึงให้ เชิญ พระ
 แก้วฟ้า มา ส่ง ที่ กรุงศรี อโยธยา ว่าแต่ก่อนได้ ทูล ขอ พระ เทพ
 ธรรมัตริ์ ด้วย เห็นว่า เป็น ราช อธิกา ของ สมเด็จพระ สุริโยไทย
 ซึ่ง ทิวศตโดย ความ กตัญญู ปรากฎ พระ เกียรติยศ ที่ พระ ราช
 ทาน พระ แก้วฟ้าไปไม่ตรง ต่อความ ประสงค์ สมเด็จพระ มหา
 จักร พรวรดี จึง ส่ง พระเทพ ธรรมัตริย์ ขึ้นไป การ เรื่องนี้ ทราบถึง
 พระ มหา ธรรม ราชา ตั้งแต่ แรก พระ มหา ธรรม ราชา ลอบ ส่ง
 ชาวไป ถึง หงสาวดี พระ เจ้าหงสาวดี จึงให้ ท้าว พม่า มา ตั้ง ชุม อยู่
 พอ พวกไทย แล พวก ล้านช้าง เชิญ พระ เทพ ธรรมัตริย์ ไป ถึง แขวง
 เมือง เพ็ชรบูรณ์ พวก พม่า ก็ เข้า จึง พระ เทพ ธรรมัตริย์ พาไป ถวาย
 พระ เจ้าหงสาวดี เป็นเหตุให้ สมเด็จพระ มหา จักร พรวรดี กับ

พระไชยเชษฐา ชักเคือง ด้วยรู้ว่า เป็นความคิดของ พระ มหา
 ธรรมราชา จึง อุบายให้ พระไชยเชษฐา ยก กองทัพ ลง มา ที่ เมือง
 พิศณุโลก ข้าง กรุงศรีอยุธยา จะ ทำ เป็น แต้ กองทัพ ขึ้น ไป ช่วย
 แต่ จะ ที่ กระทบ ขึ้น ไป จาก ข้างใต้ อีก ทาง ๑ พระมหาธรรมราชา
 ได้ ข้าราชการ ครี สัตนาคนหุต ก็ ให้ บอก ชาวไป ทิ้ง ที่ หงสาวดี แล
 ที่ กรุงศรีอยุธยา ฝ่าย ข้าง กรุงศรีอยุธยา ใน เวลา จัก กองทัพ
 จะ ขึ้น ไป เมือง พิศณุโลก นั้น ให้ พระยา สี่หราช เทโช กับ พระทำยหน้า
 ล่วง นำ ขึ้น ไป ก่อน เป็น อย่าง ให้ ไป ช่วย พระ มหา ธรรมราชา รักษา
 เมือง พิศณุโลก แต่ ส่ง ไป ให้ เป็น ได้ คือก เมื่อ ภายหลัง พระยา สี่หราช
 เทโช กับ พระทำยหน้า กลับ เอา ความ ลับ ไป ทูล พระ มหา ธรรมราชา ขอ
 กองทัพ กรุงศรี สัตนาคนหุต ยก มา ถึง ก็ เข้า ตั้ง ล้อม เมือง พิศณุโลก
 พระ มหินทร์ ก็ ยก กองทัพ เรือ กรุงศรีอยุธยา ขึ้น ไป ถึง ใน คราว เดียวกัน
 ทัพหลวง ตั้ง อยู่ ปาก พิง ทัพหน้า ไป ตั้ง ที่ วัดจุฬามณี พระมหา
 ธรรมราชา ให้ ทำ แพร่ ไฟ ปล່อย ลง มา เผา เรือ ทัพหน้า แดก พ่าย ลง มา
 จน ถึง ทัพหลวง ส่วน ทัพ กรุงศรี สัตนาคนหุต ยก เข้า ปล้น เมือง
 พิศณุโลก หลาย ครั้ง ที่ เมือง ยัง ไม่ได้ ขอ กองทัพพม่า ซึ่ง พระเจ้า
 หงสาวดี ให้ เข้า มา ช่วย พระ มหา ธรรมราชา เข้า มา ถึง กองทัพ
 เมือง ศรี สัตนาคนหุต ก็ เลิก ถอยไป กองทัพ พระ มหินทร์ ก็ เลิก
 กลับ ลง มา กรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชา จึง ออก ไป เมือง
 หงสาวดี ไป ทูล ความ ทิ้ง ปวง แก่ พระเจ้า หงสาวดี ใน เวลา พระ
 มหา ธรรมราชา ไม่ อยู่ นั้น พระ มหินทร์ ขึ้น ไป รับ พระ วิสุทธิ ภาระชัย

ราชธิดาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งเปนธรรคชายาของ
 พระมหาธรรมราชา กับพระเอกาทศรถราชบุตรองค์น้อย พาลง
 มาไว้กรุงศรีอยุธยา เวลานั้นสมเด็จพระนเรศวรอยู่กับพระมหา
 ธรรมราชาที่เมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีเห็นไทยแตกกัน
 ขึ้นก็จริงเป็นที่ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีมะโรง
 รุศักราช ๙๓๐ พุทธศักราช ๒๑๑๑ จัดเป็นกองทัพ ๗ ทပ် จำนวน
 พล (พม่าว่า) ห้าแสน พระมหาธรรมราชาคุมกองทัพไทย
 ฝ่ายเหนือลงมาช่วยพระเจ้าหงสาวดีด้วยทัพ ๑ ทပ်พม่ายกเข้า
 มาคราวนี้เดินทางค้ำหน้าแม่สอดเหมือนคราวก่อน เข้ามาได้สะดวก
 ด้วยไม่ต้องรบพุ่งตามระยะทาง ฝ่ายข้างกรุงศรีอยุธยาตั้งใจ
 ต่อสู้ด้วยเอาพระนครเป็นที่มั่นอย่างเดียว การที่ต่อสู้ครั้งนี้
 ได้รับความตามหนังสือพระราชพงษาวดารว่า ผู้คนข้างฝ่ายไทย
 แตกหนีเข้าป่าเสียมาก เกณฑ์ระดมคนไม่ได้มากเหมือนคราว
 ก่อน การบังคับบัญชาของพระมหินทรก็ไม่ลืทธิขาด สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิทรงผนวชอยู่ ต้องเชิญเสด็จลาผนวชออก
 มาทรงบัญชาการ แต่มีพระยารามรณรงค์ผู้ว่าราชการเมือง
 กำแพงเพชรคนเก่าคน ๑ ซึ่งไม่เข้ากับพระมหาธรรมราชา มา
 ทำราชการอยู่ในกรุง เป้นคนเข้มแข็งจัดการป้องกันพระนคร
 ในเวลานั้นลี้หน้าทางค้ำหน้าตัวออก ตั้งแต่วัดมณฑลลงมาจน
 วัดพระเจ้าพนัญเชิงยังเป็นคลองคูพระนคร กำแพงพระนครข้าง
 ค้ำหน้าตัวออกนั้น ก็ยังอยู่ลึกเข้าไปมาก ค้ำหน้าไม่มีแม่น้ำใหญ่

เปนคูเหมือนอย่าง คำนอื่น ต้อง ตั้ง ค่าย ราช ตลอด แต่ข้าง คำนอื่น
 ที่มีแม่ น้ำใหญ่ นั้น ปรากฏว่า ปลุก หอรับ เขาเป็นใหญ่ขึ้น ตั้ง ราช
 ตลอด แลในคราวนี้ ไทยหาเป็นใหญ่เตรียมไว้มาก กว่า คราว ก่อน ๆ
 พม่า ตั้ง ล้อม เข้า ตี ปล้น พระ นคร หลาย ครั้ง ก็ เข้า ไม่ ได้ ไทย ขอ
 กองทัพ กรุง ศรี สัตนาคนहुต ยก ลง มา ตี โอบ หลัง พม่า ก็ ตี กองทัพ
 กรุง ศรี สัตนาคนहुตแตกไป พระเจ้าหงสาวดี ตั้ง ล้อม กรุง ศรีอยุธยา
 อยู่ ถึง ๗ เดือน ที่ หัก เขา พระ นคร อย่างไร ๆ ก็ ไม่ ได้ ด้วย
 ข้าง คำนใด ลำแม่ น้ำ เจ้า พระยา น้ำ ลี้กลง ไป จน ออก ปากน้ำ ไทย
 หา ไครย ใช้ เรือใหญ่ หา เครื่อง สาคาวุธ แล สะเบียง อาหาร ส่ง เข้า
 พระ นคร ได้ แต่ ถึง ภาระนั้น ข้าง ไทย ใน พระ นคร ก็ ขอบ ข้ำ อิศโรย
 ลง ทุก ที่ สมเด็จ พระ มหา จักร พรวิ ก็ สวรรคต พระเจ้า
 หงสาวดี เห็น จน จะ ถึง ฤดู น้ำท่วม จึง อนุญาต ให้ พระ มหาธรรมราชา
 ขอก เข้า ไป ใน พระ นคร ว่า พระเจ้าหงสาวดี ขัด เคือง พระยา ราม
 วรรณรงค์ คน เทียบ ถ้า ส่ง ตัว ไป ถวาย แลแล้ว เห็น จะ ยอม เป็น ไมตรี
 สมเด็จ พระ มหินทร์ สำคัญ ว่า จริง ส่ง ตัว พระยา ราม วรรณรงค์ ออก
 ไป ให้ พระเจ้าหงสาวดี ก็ ไม่ เลิกทัพ กลับ เร่ง การ ตี พระ นคร
 ทาง ข้าง คำน ควัน ออก ข้าง ไทย ก็ ยัง ต่อสู้ แข่ง แรง พระเจ้าหงสาวดี
 เสีย รั พล ลง ชิก เปน อัน มาก เห็น จะ ตี เขา พระ นคร ไม่ ได้ จึง กลับ
 ถอล้อม พระยา จักร ที่ เขา ตัว ไป พร้อม กับ พระราเมศวร ให้ รั เปน ไล่ คัก
 แลแล้ว รั ถอล้อม ตัว ให้ หนี เข้า ไป ใน พระ นคร ข้าง สมเด็จ พระ มหินทร์
 สำคัญ ว่า พระยา จักร หนี เข้า มา ได้ เอง เห็น เปน ผู้ ที่ ต่อสู้ พม่า

แข็งแรง มาแต่ก่อน ก็มอบ การงานให้พระยาจักรีบัญชา การ
รักษา พระนคร แทนพระยารามณรงค์ ซ้ำยังพระยาจักรีเป็นไส้ศึก
แกลัทธิคตถอนผลัด เปลี่ยนแม่ทัพ นายกองที่เข้มแข็งไปเสีย จากหน้าที่
ก็เสีย พระนครแก่พระเจ้าหงสาวดี เมื่อฉนวนอาทิตย์เดือน ๑๑
แรม ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๓๑ พุทธศักราช ๒๑๑๖ ด้วยความ
ทรยศของไทย ด้วยกันเอง

พระเจ้าหงสาวดีได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว จึงตั้งพระมหา
ธรรมราชาให้ครองราชสมบัติ เอาสมเด็จพระมหินทรีไปช่วย แล
เก็บบริวารพร้อมสมบัติแลกวาดต้อนผู้คนพลเมืองไปเป็นเชลยเสียเกือบ
สิ้นพระนคร ปรากฏในพระราชนิพนธ์ว่า เหลือกำลังไว้ให้
รักษาพระนครรวมทั้งหญิงชายเพียง ๑๖,๐๐๐ คน แล้วแต่ง
กองทัพพม่าให้อยู่กำกับทั้งที่ในกรุง แลตามหัวเมืองที่สำคัญ
ทุกแห่ง แต่นั้นกรุงศรีอยุธยา ก็ตกลงเป็นเมืองประเทศราชขึ้น
พม่าอยู่ ๑๕ ปี
สงครามครั้งที่ ๕ คราวสมเด็จพระนเรศวรประกาศเป็นอิสระ

—*~*~*~*—

ในสมัยเมื่อเมืองไทยต้องเป็นประเทศราชขึ้นหงสาวดี เศษ
บุญบังเอินมีนักรบไทยที่วิเศษสุด เกิดขึ้นในองค์สมเด็จพระนเรศวร
สมเด็จพระนเรศวร เป็นราชโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระมหา
ธรรมราชา แลเป็นราชนัดดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ด้วย
พระวิบุลยคุณพระยศเป็นพระมารกา เมื่อสมเด็จพระนเรศวร ยังทรง

พระเจ้าหงษาวดี ได้เคยออกไปอยู่เมืองหงษาวดีคราว ๑ ในระหว่าง ๖ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๖ จน พ.ศ. ๒๑๑๒ นี้ แต่จะอยู่ที่ปีไม่ทราบแน่ เป็นเหตุให้ทรงทราบภาษา และนิสัยใจคอของพวกพม่า รามัญ แต่ครั้งนั้น ครั้นเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ครองกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ พระเจ้าหงษาวดีบุตรของได้พระสุวรรณหวิพิณางของสมเด็จพระนเรศวรไปเป็นพระชายา จึงปล่อยสมเด็จพระนเรศวร เวลาที่พระเจ้าหงษาวดีได้ ๑๕ ปีให้กลับ มาช่วยราชการอยู่กับสมเด็จพระมหาธรรมราชา ๆ จึงให้ขึ้นไปครองเมืองพิศณุโลก ซึ่งเป็นราชธานี ฝ่ายเหนือตามราชประเพณีเดิม

ในระหว่างเวลา ๑๕ ปี ที่เมืองไทยต้องเป็นประเทศราชขึ้นหงษาวดีอยู่นั้น พระเจ้าหงษาวดีเกณฑ์กองทัพไปช่วยรบข้าศึกหลายครั้ง สมเด็จพระนเรศวรได้มีโอกาสจับการทัพศึกฝึกหัด ทดแลยุทธการ มาแต่แรก คือ มาพวกเขมร เมืองลแวก เห็นเมืองไทยอ่อนกำลัง ยกกองทัพเข้ามากวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลย สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงคุมกองทัพ ออกรบพุ่งพวกเขมรแตกพ่ายไป ด้วยกำลังและอุบายหลายคราว ได้ความชำนาญการสงครามยิ่งขึ้น โดยลำดับ

ในสมัยนั้นไทยมีความเจ็บแค้น คอยหาช่องที่จะกลับตั้งตัวเป็นอิสระอยู่เสมอ แต่หากกำลังน้อยยังเห็น จะทำการไม่สำเร็จได้ ทั้งประสงค์ ก็ต้องอ่อนน้อมแก่พระเจ้าหงษาวดี มาด้วยความจำใจ แลวิธี การปกครอง พระราชอาณาจักร ของพระเจ้าหงษาวดีนั้น ตาม

บรรดา เมืองใหญ่ พระเจ้าหงสาวดี ทั้ง พระญาติวงศ์ ไปครอบครอง
 ทุกแห่ง ที่สำคัญ คือ พระเจ้าทองอุ พระเจ้าแปร สองพระองค์นี้
 เป็นลูกเธอของ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง พระเจ้าอังวะ เป็นราชบุตรชาย
 ครั้นเมื่อได้เมืองเชียงใหม่ไว้ในอำนาจ พระเจ้าหงสาวดี ทั้ง ลูกเธอ
 อีกองค์ ๑ ชื่อ มังนรธาช่อมา เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ กำลัง จะคิด
 ทั้ง ลูกเธอ ออกไปครองเมือง ล้านช้าง พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ก็
 ประชวร ทิวศตเมื่อ ปี มะเส็ง จุลศักราช ๙๔๓ พ.ศ. ๒๑๒๔
 มังไชยสิงห์ ราชโอรสผู้เป็นพระ มหาอุปราชา ได้ครอง ราชสมบัติ
 เป็น พระเจ้าหงสาวดี

เมื่อ พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ขึ้นครอง ราชสมบัติ เจ้า นาย
 ที่ครอง เมืองพากันไปเฝ้า พระเจ้าหงสาวดี ตาม ประเพณี เปลี่ยน
 รัชกาลใหม่ สมเด็จพระมหาธรรมราชาให้ สมเด็จพระนเรศวรไป ท่าง
 พระองค์เวลานั้น ประจวบเกิดเหตุด้วย เมืองคัง ซึ่งเป็น ประเทศราช
 ไทยใหญ่ ตั้ง แขวงเมืองไม่ยอมอ่อน น้อมต่อ พระเจ้าหงสาวดี ทำนอง
 พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ ประสงค์ จะให้ ปราบฏภิเษกด้วย มังกะยอชวา
 ราชโอรส (ในหนังสือ พระราชพงษาวดาร เรียกอย่างมอญว่า มังสาม
 เกลียก) ซึ่งได้เป็นพระมหาอุปราชาขึ้นใหม่ จึงเลือกสรร เจ้า นาย
 ที่หนุ่ม ๆ ไปออกงานศึก ที่เมืองคัง ๓ องค์ด้วยกัน คือ พระมหา
 อุปราชาองค์ ๑ พระสังขทัต (ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็น ลูกเธอของ พระ
 เจ้าหงสาวดี ที่ได้เป็น พระเจ้าแปร เมื่อ ภายหลัง นั้น) องค์ ๑ กับ สมเด็จพระ

พระนเรศวร องค์ ๑ ให้คุมทหารเข้า กองทัพยกไปตีเมืองคัง จึง
 เปนการ ทำศึก ประชัน กันใน เจ้า นาย ๓ องค์ นี้ พอเมื่อพระ มหา
 อูปราชา กับ พระสังขทัต เข้า ตีเมือง ที่ไม่ได้ ต้อง ถอย กลับ ออก มา
 ๕
 ทั้ง ๒ คราว ท้ายเมืองคัง นั้น ตั้ง อยู่บนเขาเข้า ตี ยาก ครั้นถึง คราว
 สมเด็จพระนเรศวร เข้า ตี ทำอุบายให้ ชาวเมือง สำคัญว่า จะ ยก ขึ้น ตี
 ทาง ๑ แต่ที่จริง ยก ขึ้น ตี ทาง อื่น สมเด็จพระนเรศวร ได้ ทัพเมืองคัง
 จึงเป็นเหตุให้ พระเจ้าหงสาวดี เห็นความสามารถใน การ สงคราม
 ของ สมเด็จพระนเรศวร แล เกิดระแวงว่า อาจจะเป็นศัตรู มา ต่อ ครั้ง นั้น
 ๕
 ตั้งแต่พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ขึ้น ครอง ราชสมบัติ เจ้า นาย
 ประเทศราชไม่ อ่อน น้อมยอม อยู่ใน อำนาจ สนิท ไม่เหมือน เมื่อ ครั้ง
 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ จึง เกิด ระแวง
 พวกเจ้า นาย ประเทศราช ทั้ง ที่ เปน ญาติวงศ์ ตลอด มา จน เมืองไทย
 ส่วนเจ้า ประเทศราช ญาติวงศ์ ใน ชั้น แรก พระเจ้าหงสาวดีจะ ทำอย่างไร
 ไม่ปรากฏ แต่เมืองไทย นั้น พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ได้ ครอง ราช
 สมบัติแล้ว ไม่ช้า ก็เกณฑ์ กำลังไทยใหญ่ให้ ทำทาง ตั้งแต่เมือง
 เมาะตมะ เข้า มา เมือง กำแพงเพชร ตั้ง ยู่ ฉาง คาม ระยะทาง ตลอด
 เข้า มา แล้วให้ นันทสู กับ ราชสังครำคุม ทหาร อีก กอง ๑ เข้า มา
 ๕
 ตั้ง รวยรวม สะเปียง อาหารไว้ ที่เมือง กำแพงเพชร การที่ ทำอย่างนี้
 ในเวลาไม่มีเหตุอย่างใด ส่อให้เห็นว่า พระเจ้าหงสาวดีสงสัย
 ว่าไทย จะ ตั้ง แขง เมือง เห็นว่า กำลัง ทหาร พม่า ที่ อยู่ กำกับ ใน พื้น
 เมืองไม่พอ จึง ส่ง กำลัง เข้า มา เพิ่มเติม แลให้ ทำทาง เตรียม สะเปียง

อาหาร สำหรับที่ จะ ยกกองทัพใหญ่ เข้า มา ที่ เมืองไทย กวาด ต้อน
 ไพร่บ้าน พลเมืองไปเป็นเชลย อีก การเป็นดังนี้ จึงเชื่อได้ว่า
 สมเด็จพระนเรศวร จะได้ทรง คำวิหี เตรียม การรบ พม่า ตั้งแต่ใน
 เวลา นั้น พอ ประจวบ เหตุเกิด ขึ้นทาง ข้าง เมือง อังวะ ด้วยพระเจ้า
 อังวะ ตั้ง แขง เมืองไม่ ยอม ถอน น้อม ต่อ พระเจ้าหงสาวดี แล้วแต่งทูต
 เทียว ชักชวนเจ้า ประเทศราช เมือง อื่น ให้ ตั้ง แขง เมืองเอา พระเจ้า
 หงสาวดีไชยสิงห์ เหมือน อย่าง เมือง อังวะ พระเจ้า อังวะ จะได้ ชักชวน
 ถึง กรุงศรีอยุธยา ด้วยหรือไม่ ข้อนี้ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่า
 พระเจ้าแปร พระเจ้าทองอุ พระเจ้าเชียงใหม่ ทั้ง ๓ นี้ไม่เข้า ด้วย
 พระเจ้าอังวะ จึง ทูต ส่งไป ถวาย พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดี
 จึงเตรียมทัพหลวง จะ ยกไป ที่ เมือง อังวะ เสด็จ พระเจ้าแปร พระเจ้า
 ทองอุ พระเจ้าเชียงใหม่ แล สมเด็จพระมหาธรรมราชา กรุงศรี
 อยุธยาให้ ยก กองทัพไป ช่วย ที่ เมืองอังวะ ด้วย พระเจ้าแปร พระเจ้า
 ทองอุ พระเจ้าเชียงใหม่ ยกไป ทันทตาม กำหนด ฝ่าย ข้างกรุงศรีอยุธยา
 ธิว่า จะให้ สมเด็จพระนเรศวร คุม กองทัพ ขึ้นไป แต่ กองทัพไทย
 ไม่ยกไปตาม กำหนด พระเจ้าหงสาวดี สงสัยว่าไทย จะคิดร้าย
 เมื่อ พระเจ้าหงสาวดี จะ ยกไปเมืองอังวะ จึง จักการ บังคับกันเตรียมไว้
 ทางเมืองหงสาวดี ให้ พระมหาอุปราชา คุม กองทัพ อยู่รักษา พระนคร
 แล จัก ทหาร กอง มอญให้ พระยาเกียรติ พระยาราม ซึ่งเป็นผู้คุ้น
 เคยกับ สมเด็จพระนเรศวร คุม ลง มา คอย รั้ง สมเด็จพระนเรศวร
 ถ้า กองทัพไทย ยก ขึ้นไป เมื่อใด ให้ ทำ เป็นที่ ตัดหน้า รั้ง แล้วเข้า อยู่ เป็น

ไล่ศึก ล่อสมเด็จพระนเรศวรขึ้นไปให้ถึงที่พระมหาอุปราชาเตรียมกำลังไว้ แล้วช่วยกันตีทัพจับสมเด็จพระนเรศวรไว้ให้ได้

ข้อความตามเรื่องที่ปรากฏ ในพระราชพงษาวดาร แลในพงษาวดารพม่า ประกอบกันทั้งกล่าวมานี้ เข้าใจว่า ข้างสมเด็จพระนเรศวร ก็คิดร้ายต่อพระเจ้าหงสาวดีจริง ทว่าทราบอยู่แก่พระไทยแล้วว่า พระเจ้าหงสาวดีให้ทำทางตั้งยังฉวางเตรียมเสบียงอาหาร เข้ามาในเมืองไทย ทว่าจะมาทำร้ายในไม่ช้า ครั้นทางหงสาวดีเกิดอริกันขึ้นเอง เช่นที่ที่จะทำได้ก่อน สมเด็จพระนเรศวรจึงร้องขอจนพระเจ้าหงสาวดียกไปเมืองอังวะ แล้วจึงยกกองทัพหลวงออกจากเมืองกำแพงเพชร เมื่อแรมเดือน ๕ ปีวอก จุลศักราช ๙๔๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ ถ้าจะคาดคะเนการดีของสมเด็จพระนเรศวรที่ยกไปครั้งนั้น เข้าใจว่า จะขึ้นไปให้ถึงในเวลาพระเจ้าหงสาวดีไปทำศึกติดพันอยู่ที่เมืองอังวะ ถ้าพระเจ้าหงสาวดีไปเพลี่ยงพล้ำอย่างไร ก็จะมีเมืองหงสาวดีซ้ำทางนี้ ถ้าได้ข่าวว่าชนะก็จะชิงกวาดแต่ครอบครัวลงมา ตัดกำลังมิให้กองทัพหงสาวดียกเข้ามาทำร้ายได้โดยง่าย

สมเด็จพระนเรศวรยกกองทัพขึ้นไปถึงเมืองแครง คือเมืองเดียวกับเมืองเชียงกรานที่สมเด็จพระไชยราชาธิราชไปรบพม่าครั้งพระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้ พระยาเกียรติ พระยาพระราม ก็ลงมารับเสด็จตามอุบายของพระเจ้าหงสาวดี แต่เวลานั้นพวกมอญเอาใจออกหากจากพระเจ้าหงสาวดีอยู่เขินฮั่นมากแล้ว ทว่ามอญ

กบฏไทยใหญ่ ๒ พวกนี้ไม่ได้เคยขึ้นพม่าด้วยใจสมัคร เวลาใดพม่ามีอำนาจมาก จึงเอา มอญ แล ไทยใหญ่ไว้ได้ ถ้าพม่าหย่อนอำนาจลงเมื่อใด ทั้ง มอญ แล ไทยใหญ่ ก็เอาใจ ออกหาก ชักแซง ต่อพม่า เช่นครั้งนี้ มาแต่โบราณ ตลอด จนถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ความปรากฏในหนังสือ พระราชพงษาวดารว่า พระมหาเจดีย์นั้นเอง เป็นอาจารย์ของ พระยาเกียรติ พระยาพระราม อยู่ที่เมืองแครง ได้ทราบความลับจาก พระยาเกียรติ พระยาพระราม ไม่เข้า กับพระเจ้าหงสาวดี จึงพา พระยาเกียรติ พระยาพระราม มาสามีกักที่ทุ่งความ ทั้ง บ่วงให้ สมเด็จพระนเรศวร ทราบ สมเด็จพระนเรศวร ก็ทรงหลัง สิ้นทนทก ประภาค ความ เป็น อิศรภาพ ของ กรุง สยาม ที่เมืองแครงนั้น เมื่อเดือน ๖ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ ได้ความในพงษาวดารพม่าต่อ มาว่า เมื่อ สมเด็จพระนเรศวร ประภาค อิศรภาพ แล้ว เสด็จยก กองทัพ จาก เมืองแครง ทรง เข้าไป หมาย จะ ตี เมืองหงสาวดี ยังไม่ทัน ถึง พอได้ข่าวว่า พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ ชน ช้าง ชนะ พระเจ้าอังวะ ด้ได้ เมืองอังวะ แล้ว สมเด็จพระนเรศวร ก็ กวาด ครอบ ครว้ ในระยะทาง กลับ มา กรุงศรีอยุธยา ได้ความในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ต่อ มาว่า พระมหาอุปราชายก กองทัพ ออก ศึก ตาม สมเด็จพระนเรศวร มา ทัพที่แม่ น้ำ สะโตง สมเด็จพระนเรศวรให้ ค้อน ครอบ ครว้ ล่วง นำ เข้า มา ก่อน ส่วน กองทัพ หลวง ตั้ง คอย ต่อ ทัพพม่า อยู่ที่ แม่ น้ำ สะโตง กองทัพพม่า มา ทัพ อยู่ คน ละ ฟากแม่ น้ำ สมเด็จพระนเรศวร ทรง พระแสง ขึ้น คั่น ยิ่ง ถูก สู้ ทัพ มา

แม่ทัพนำพม่าตาย กองทัพพม่าถอยกลับไปแล้ว ก็เสด็จกลับ
คืน พระนคร

สงครามครั้งที่ ๖ คราวรบพญาพลิม

—*~*~*~*—

เมื่อ สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง แล้ว
กวาดครอขยครวเข้ามา คราวนั้น เสด็จกลับตรงมากรุงศรีอยุธยา
ทูลสมเด็จพระราชบิดาให้ทรงทราบถึงเหตุที่เกิดสงครามกับพม่า
แล้ว แต่ในนั้นก็ตั้งต้นเตรียมการต่อสู้ศึกที่เดียว ด้วย
ทรงทราบอยู่ว่า ในไม่ช้าพม่าคงจะยกกองทัพมาตีกรุงศรี
อยุธยา เริ่มต้นก็ให้จับกุมขบไล่พวกพม่าที่เข้ามาอยู่กำกับไทย
ทั่วทุกแห่ง ในพวกไทยที่ใครยังเชื่ออำนาจพม่า เช่นพระยา
สุวรรณโลก พระยาพิไชย ก็รีบปราบปรามจนสิ้นเสี้ยนศึกภายใน
พวกไทยใหญ่ที่พม่าเกณฑ์มาทำทาง เมื่อรู้ว่าไทยจะตั้งแขงเอา
พม่าพากันหลบหนีมาเข้ากับไทย สมเด็จพระนเรศวรก็ให้รับทำนุ
บำรุงไว้ การอย่างอื่นซึ่งเตรียมต่อสู้ข้าศึกครั้งนั้น ตามราย
การที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดาร ดูเอาวิธีที่เคยรบพุ่ง
พม่ามาแต่ก่อน มาทรงพระดำริห์ตรีครองทั้งที่ได้แลทางเสีย
แล้วแก้ไขให้สมกับกำลังแลเวลาที่ทำศึกนั้นทุกอย่าง เช่นต้นว่า
วิธีต่อสู้อย่างครั้งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่เอาพระนครเป็นที่มั่น
แลเอากำลังหัวเมืองเหนือเป็นทัพกระหนาบหนุน เห็นใช้ไม่ได้เสีย
แล้ว ด้วยถูกพม่ากวาดผู้คนพลเมืองไปเสียเมื่อเสียกรุงมาก
กว่ามาก กำลังมีอยู่น้อยกว่าครั้งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิหลาย

เท่า แลรู้ว่าอยู่ข้างหงสาวดีเข้าใจวิธีตัดกำลังทางเมืองเหนือเสียแล้ว จึงตกลงเอาพระนครเป็นที่มั่นแห่งเดียว ให้กวาดคนหัวเมืองเหนือลงมาไว้ในพระนครศรีอยุธยาหมด ยอมทั้งหัวเมืองเหนือให้ร้างเสียคราว ๑ ทางเสียอีกอย่าง ๑ ซึ่งเคยเห็นมาแต่ก่อน ที่ซานพระนครด้านตะวันออกห่างลำน้ำเจ้าศีกดิ์เข้าได้ทางนี้ คราวนี้ก็ให้ขุทศพลองชักสายแม่น้ำสักเข้าขึ้นมา แลขุดขยายให้กว้างออกไปจนเป็นลำแม่น้ำ ส่วนวิธีที่เคยได้เปรียบเจ้าศีกดิ์ เป็นต้นว่า การที่รวบรวมเสบียงอาหารเข้าไว้ในพระนครให้มากก็ดี แลระวังทางส่งเสบียงอาหารก็ดี วิธีเอาปืนใหญ่ลงเรือเที่ยวยิงเจ้าศีกดิ์ก็ดี คราวนี้ก็ตระเตรียมแข็งแรงยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน เชื่อได้ว่าการอย่างใดที่จะตระเตรียมต่อสู้เจ้าศีกดิ์ให้เป็นประโยชน์ได้ ได้ทำทุกอย่างในคราวนั้น เพราะจำต้องสู้กองทัพใหญ่ด้วยคนน้อย

ในปลายปีวอก พ.ศ. ๑๑๓๗ นั้น กองทัพพม่าก็ยกเข้ามา กองทัพพม่าที่ยกเข้ามาคราวนี้ พระเจ้าหงสาวดีให้เจ้าเมืองพลิม ซึ่งเป็นน้องยาเธอของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเป็นแม่ทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ทัพ ๑ ให้พระเจ้าเชียงใหม่มังนรธาช่อราชอนุชา ยกลงมาทางข้างเหนืออีกทัพ ๑ ให้สมทบกันที่กรุงศรีอยุธยา ด้วยเห็นว่ากรุงศรีอยุธยา กำลังน้อย คงไม่ต่อสู้ได้แข็งแรงดังแต่ก่อน กองทัพเจ้าเมืองพลิมยกเข้ามาถึงเมืองสุพรรณบุรีก่อน ทำนองจะมาถึงราวเดือนอ้ายน้ำยังมาก จึงตั้งยังอยู่ที่เมืองสุพรรณรอกอยกองทัพเมืองเชียงใหม่

ข้างกรุงศรีอยุธยาพอทราบว่า กองทัพพญาพลิมยกเข้ามา
ถึงเมืองสุพรรณ ในเวลายังมีน้ำพอจะใช้เรือได้ ก็แต่งกอง
ทัพเรือให้พระยาจักรี พระยาพระคลัง คุมออกไปรบพญาพลิม
ที่เมืองสุพรรณ กองทัพไทยเขาปืนใหญ่ยิง กองทัพพม่าทน อยู่ใกล้
แม่น้ำไม่ไต่ ต้องถอยทัพย้ายไป ตั้งอยู่ที่เขาพระยาแมน ในระหว่าง
เมืองสุพรรณ กับเมืองกาญจนบุรี ครั้นถึงเดือนยี่ พอแผ่นดินแห้ง
สมเด็จพระนเรศวร กับ สมเด็จพระเอกาทศรถ เสด็จยกกองทัพไป
ตั้งที่อำเภอวิเศษไชยชาญ แต่งกองทัพคนหัวเมืองฝ่ายเหนือ ให้
เจ้าพระยาสุโขทัยเป็นแม่ทัพ รีบยกไปตี กองทัพพญาพลิมที่เขา
พระยาแมนแตกพ่ายไป แต่ในเวลา กองทัพเมืองเชียงใหม่ยังลงมา
ไม่ถึง ครั้นกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกลงมา ถึงปากน้ำบางพุทรา
ทัพหน้าลงมา ตั้งบ้านชะไวแขวง จังหวัดอ่างทองทุกวันนี้ สมเด็จพระ
นเรศวร ก็เสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นไป ให้พระวอสมมุเป็นทัพหน้า
เข้าตีกองทัพหน้าเชียงใหม่แตกพ่าย ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่รู้ว่า
กองทัพพญาพลิมแตกกลับไปแล้ว ก็ไม่อยู่สู้รบ รีบถอยกองทัพ
กลับไป

สงครามครั้งที่ ๗ คราวรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกษ

—*~*~*—

เรื่องสงครามคราวนี้ เป็นเรื่อง ติดต่อกับสงครามคราวหลัง
ต่อไป ด้วยเมื่อพญาพลิมเข้ามา เสียทีไทยกลับไป ความปรากฏ
แก่พระเจ้าหงสาวดีว่า ไทยมีกำลังที่จะต่อสู้ได้แข็งแรง การตี

เมืองไทย จะ ต้อง ทำ เป็นศึกใหญ่ คึกการ แรมปี อย่าง ครั่ง พระเจ้า
 บุเรงนอง เคย ทำ แค่อ่อน จึง จะ ที่ เมืองไทยได้ พระ เจ้าหงสาวดี จึง ให้
 พระ มหาอุปราชาคุมพล เข้า มา ตั้ง ทำไว้หาที่เมือง กำแพงเพชร สะสม
 สะเบียงอาหารไว้ ปี ๑ ในเวลาที่มาตั้งทำหา นั้น ให้พระเจ้าเชียงใหม่
 ยก กองทัพ ลง มา ข้างใต้ ให้มาคอย รังแกไทย ตาม หัว เมืองอย่า
 ให้ ทำ หาได้ ประสงค์ จะ ให้ กรุง ศรีอยุธยา ชัก สบสะเบียงอาหาร
 พระ เจ้าเชียงใหม่ จึง ยก กองทัพ ลง มา ตั้ง ที่บ้าน สระเกษไชโย แขวง
 จันทบุรี อ่างทอง เมื่อปี ระกา จุลศักราช ๙๔๗ พ.ศ. ๒๑๒๘ แล้ว
 ให้พระยา เชียงแสน เป็นทัพ นำ ยก ลง มา ตั้ง ที่บ้านป่าโมกข์ สมเด็จ
 พระ นครสวรรค์ สมเด็จ พระ เอกาทศรถ จึง เสด็จ ยก กองทัพ หลวง ขึ้น
 ไป จาก กรุง ศรีอยุธยา เมื่อ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ทัพ นำไป ประทะทัพ
 พระยา เชียงแสน ที่ป่าโมกข์ น้อย ตี กองทัพ พระยา เชียงแสน แยก
 พ่าย กลับ ขึ้นไป พระ เจ้าเชียงใหม่ ทราวยว่า กองทัพ นำ แยก ก็
 ยก กองทัพ หลวง หนุน ลง มา ประทะ ทัพ พระ ราช มนูกับ เจ้า พระยา
 ศุโขทัย ซึ่ง เป็น ทัพ นำ ของ สมเด็จ พระ นครสวรรค์ ที่บางแก้ว รบพุ่ง
 ตีค้ำกันอยู่ สมเด็จ พระ นครสวรรค์ เสด็จ ยก กองทัพ หลวง ขึ้นไป ถึง
 บ้านแห ทรง ทราวยว่า พระ เจ้าเชียงใหม่ ยก มา เอง จึง ให้ ชุ่ม กอง
 ทัพ หลวงไว้ มีรับสั่ง ขึ้นไป ให้ กองทัพ นำ เปิดถอย ลง มา พระเจ้า
 เชียงใหม่ สำคัญว่า ทัพไทย แยก ก็ รีบ ยก ตี ตาม ลง มา เข้า ใน ที่ ชุ่ม
 กอง หลวง ยก ออก ตี ทัพ พระ เจ้าเชียงใหม่ แยก ยับ เหยิน แล้ว ตี

คาม คี ขึ้นไป จนบ้าน สระเกษไชโย ใต้ค่าย หลวง ของ พระเจ้า เชียงใหม่ กองทัพ เชียงใหม่ เสีย ข้าง ม้า วัล พล เครื่อง สาคู รวูธ แก่ ไทย เกือบ หมก แม้ จน เครื่อง ราชู ประ โภค ของ พระเจ้า เชียงใหม่ ก็ ตก อยู่ใน มือ ไทย เกือบ จับ พระเจ้า เชียงใหม่ ได้ ใน ครั้ง นั้น พระเจ้า เชียงใหม่ กับ พวก พล ที่ เหลือ อยู่ ท่าง ธิบ หนี เขา ตั้ว รอค กลับ ไป ยัง เมือง กำแพง เพ็ชร

สงครามครั้งที่ ๘ คราวพระเจ้าหงษาวดีล้อมพระนคร

— ❀ ❀ ❀ —

สงครามคราวนี้ พระเจ้าหงษาวดีไชยสิงห์ยกกองทัพหลวงมาเอง ใต้ความในหนังสือพงษาวดารพม่าว่า ตั้งแต่ กองทัพที่พระเจ้าหงษาวดีแต่งให้เข้ามารบพุ่งเสียที่แตกไทยไป พระเจ้าหงษาวดีทรงวิตก ปรุกษา กับ เสนาบดี เห็น พร้อม กัน ถ้าไม่ปราบปรามไทยลงให้ไ้ เมือง ประเทศราชทั้ง ปวง คง จะ พา หนี เขา อย่าง ไทย กระต้าง กระเคื่องขึ้น พระเจ้าหงษาวดี จึง เสด็จ เชน จอมพล ยก มา เอง เมื่อ เดือน ๑๒ ปีจอ จุลศักราช ๙๔๘ พ.ศ. ๒๑๒๙ จำนวนพลพระเจ้าหงษาวดียกมาครั้งนั้น ๒๕๐,๐๐๐ คน เคียวทัพเข้ามาทางด่านแม่สอด มาตั้งประชุมพลที่เมืองกำแพงเพชร แล้วแยกทัพเคียว ๒ ทาง ให้ พระมหาอุปราชา กับ พระเจ้าคองอุยก ลง มา ทาง ฝั่ง ทวันออก พระเจ้าหงษาวดียก ลง มา ทาง ฝั่ง ทวันตก พระเจ้าเชียงใหม่คุมกองลำเลียงแลเสบียงอาหาร ลงมาทางเรือ กองทัพ ลง มา ถึง กรุงศรีอยุธยา เมื่อ เดือน ยี่ปี จอ

พ, ศ, ๒๑๒๙ พระเจ้าหงสาวดี ตั้งทัพหลวงทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่ชนอนปากคู ทัพมังมอกราชบุตรกับพระยาพระรามตั้งที่ทุ่งมะขามหย่อง ทัพพระยา นคร ตั้งที่ปากน้ำพุทธรักษา ทัพพันทูลตั้งที่ชนอนบางลาบ ทัพพระเจ้าทองอุ ตั้งทุ่งชายเคือง ทัพพระมหาอุปราช ตั้งที่ชนอนบางตะนาว

การต่อสู้พม่าคราวนี้ ราชการที่ปรากฏในพงษาวดารพม่า กับหนังสือ พระราชพงษาวดาร ประทับเป็นเนื้อความ ยุติ ดังนี้ว่า เมื่อไทยเห็นว่า เป็นศึกใหญ่ เหลือกำลัง จะต่อสู้เอาไชยชนะ ได้ กลางแปลง จึงเอาพระนครเป็นทีมั่น ให้ผู้คนเข้าพระนคร แต่ทราบ อยู่ว่าคราวก่อนมีคนเคยแตกฉานไปเที่ยวซุ่มซ่อนตามป่าดง ต้อนเข้าไปไม่ได้หมด คราวนี้จึงแต่งพวกกองอาสาให้แยกย้ายออกไป อยู่ตามบ้านนอก ไปรวบรวมราษฎรที่ยังกระจัดกระจายอยู่ จัดเป็นกองโจรคอยเที่ยว คัดล้มเลียง เสี่ยงอาหารข้าศึก อยู่ทุกหนทุกแห่ง การข้อมันพระนครคราวนี้ ชุกฉิมแม่ฟ้า เป็นคุณพระนครทางวัน ออกสำเร็จ ก่อกำแพงต้านวันออก ชยายลงไปจนริมฟ้า เหมือนกับต้านอื่น ๆ ตั้งปืนใหญ่ประจำข้อมแลกำแพงแข็งแรงเหมือนกันหมดทุกค่าย มีปืนใหญ่น้อย กระสุนดินดำ และเครื่องสาตราวุธ เสี่ยงอาหารบริบูรณ์ เสี่ยงอาหารที่จะชนเข้าพระนครไม่ได้ ก็ให้ทำลายเสีย มิให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก

กองทัพพม่า ยกเข้าถึงพระนคร ก็ได้แต่ตั้งล้อมอยู่ห่าง ๆ จะเข้าตั้งค่ายประชิดไม่ได้ ด้วยไทยเอาปืนใหญ่ลงเรือเที่ยวยิงกราด

เอาอย่าง คราวแรก พระเจ้าหงสาวดี แต่ง กองทัพ เข้า ปล้น พระนคร
หลายครั้ง ก็ ปล้นไม่ได้ ในชั้นแรกฝ่ายไทยไม่ออกตี เช่นแต่รักษา
พระนคร มั่นไว้ จน กองทัพ พม่า ชัก สิ้นเสบียง อาหาร แล เกิดความไข้
เจ็บช้ำในกองทัพ สมเด็จพระนเรศวร เห็น กำลัง ข้ำศึก หย่อนลง แล้ว
จึง ยก ออก ตี ข้ำศึก ในพงษาวดาร พม่า กล่าวว่า พอไทยรู้ว่า กองทัพ
พม่า เกิดความไข้และ อคอยาก ก็ ยก กองโจร ออก เทียว ปล้น ตีทัพ
พม่า ทั้ง กลางวัน กลางคืน มิให้ มีเวลา เป็นปรกติได้ ความที่กล่าวนี้
มีราย การ ปรากฏ อยู่ในหนังสือ พระราชพงษาวดาร หลายคราว ได้
คัด ลงไว้ ต่อไปนี้

วัน ๓ ค่ำ เวลาที่ ๑๑ เสกขยก ออกตีทัพ พระยานคร ที่
ปากน้ำพุทฺธเสลา ข้ำศึกแตกหนี ได้ ค่าย พระยานคร

ณวัน ๔ ค่ำ เสกขยก ออกตีทัพ ข้ำศึก (เห็นจะ เป็นกอง นำ
ของ พระเจ้าหงสาวดี) ข้ำศึกแตกพ่าย ได้ พันแทง เข้าไป จนถึง ค่าย
พระเจ้าหงสาวดี คราวนี้ มี ข้อ ความ พิศดาร กล่าวไว้ ในหนังสือ
พระราชพงษาวดาร ว่า เมื่อ สมเด็จพระนเรศวร เข้าไป ได้ ถึง ค่าย
พระเจ้าหงสาวดี เสกขยก ลง จากม้าพระที่นั่ง ค่ายพระแสง ทาย นำ
ทหาร ปีน จะ เข้า ค่าย พระเจ้าหงสาวดี ต่อ เห็นว่าจะ เข้าไม่ได้ จึง
ถอยทัพ กลับ มา

ณวัน ๔ ค่ำ เสกขยก ออก ตีทัพ ชุ่ม ณทุ่ง ลุมพลี แล้ว ออก
ตีทัพ ข้ำศึก ได้รบ พุ่ง ถึง ตลุมบอน กับม้าพระที่นั่ง ทรง พระแสง ทวน
แทง เหล่า ทหาร ข้ำศึก ทาย ข้ำศึกแตกพ่าย ได้ พันแทง ข้ำศึก เข้า

ไปจนถึงหน้าค่าย คราวนี้กล่าวความพิศดารไว้ในหนังสือ พระราชพงษาวดารว่า พระเจ้าหงสาวดีทรงว่า สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปปีนค่าย คราวนี้ สมเด็จพระนเรศวรทำการสงครามกล้าหาญนัก จะจับเอาให้จงได้ จึงแต่งพลทหารมาล้อม และให้หลักไวยำมูกับทหารทศ ทำนองจะเปนนายทหารที่เข้มแข็งในกระบวนทัพม้าคุมพลไปล้อมอยู่ ถ้าสมเด็จพระนเรศวรไล่หลวมเข้าไปให้ล้อมจับ ครั้นเมื่อสมเด็จพระนเรศวรไล่หลวมเข้าไปถึงค่าย หลักไวยำมูกับทหารทศ ออกล้อมรบ สมเด็จพระนเรศวรฯ ชำ ค่ายด้วยฝีมือพระหัตถ์ทั้ง ๒ คนแล้ว จึงถอยกลับเข้าพระนคร

ณวัน ๕ ค่ำ เดือน ๕ ตรี สมเด็จพระนเรศวรเสด็จทัพเรือไปตีทัพพระมหาอุปราชที่ชนอนบางคณา พระมหาอุปราชแตกพ่ายลงไปอยู่บางกระดาน

ณวัน ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ตรี สมเด็จพระนเรศวรเสด็จออกไปตีทัพพระมหาอุปราชที่ตั้งอยู่บางกระดานแตกพ่ายไป

ณวัน ๑๗ ค่ำ เดือน ๗ ตรี สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพไชย ออกตั้งค่ายมั่นที่วัดเกษ

ณวัน ๑๗ ค่ำ เดือน ๗ ตรี เขาปืนใหญ่ลงลำภาขึ้นไปยังค่ายพระเจ้าหงสาวดี ๆ ทำนทานไม่ได้ถอยกลับไปตั้งที่ป่าโมกข์ใหญ่

รายการทั้งปวงนี้กล่าวเฉพาะแต่คราวที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปรบเอง ที่แต่งผู้อื่นออกไปรบหรือปล้นค่ายข้าศึกไม่ได้ กล่าวถึงในรายการนี้ คงจะมีอีกมาก สมดังที่พม่ากล่าวในพงษาวดารว่า ครั้งนั้นพอไทยได้ที ก็ตีปล้นทั้งกลางวัน กลางคืน ไม่ให้กองทัพพม่าอยู่เป็นปรกติได้

พระเจ้าหงสาวดีมาตั้งล้อมพระนครอยู่ถึง ๗ เดือน เขาไชยชนะไม่ได้ ปฤกษาแม่ทัพ นายกอง เห็นว่าเชิงศึกเสียเปรียบไทยลงทุกวัน ก็เลิกทัพ กลับคืนไป เมืองหงสาวดี

ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า รุ่งปีขึ้น พระเจ้าหงสาวดียกมาล้อมพระนครอีกครั้ง ๑ ปี พระนครไม่ได้เลิกกลับไปอีก การศึกพระเจ้าหงสาวดีครั้งหลังนี้ ไม่มีในพงษาวดารพม่า ในหนังสือพระราชพงษาวดารก็ไม่ปรากฏรายการ ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่าที่จริงพระเจ้าหงสาวดีเห็นจะยกมาคราวเดียว แต่สงครามทำอยู่ตั้งแต่เดือนยี่ปีจอ จนเดือน ๘ ปีกุญ จกหมอยเหตุจกเย็น ๒ ปี เหตุให้ผู้แต่งพงษาวดารเข้าใจไปว่า ๒ คราว ข้าพเจ้าจึงไม่แน่ใจว่าพระเจ้าหงสาวดียกมาครั้งที่ ๒ ศึกคราว ๑ นั้น

สงครามครั้งที่ ๘ คราวรบพระมหาอุปราชาที่เมืองสุพรรณ

— * * * —

ปีชวด จุลศักราช ๙๕๒ พ.ศ. ๒๑๓๓ สมเด็จพระมหาธรรมราชาสวรรคตเมื่อวันที่ ๑^๑/_{๑๓} ๘ค่ำ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จผ่านพิภพได้ ๔ เดือน พอถึงเดือน ๑๒ ข้างแรมในปีนั้น พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ก็ให้พระมหาอุปราชาหงสาวดีกับเจ้าเมืองพลิมเจ้าเมืองภูกาม ยกกองทัพเข้ามาตีเมืองไทยทางด่านพระเจดีย์สามองค์ เหตุที่พม่าจะยกเข้ามาครั้งนี้ ได้รับความในหนังสือพงษาวดารพม่าว่า ตั้งแต่พระเจ้าหงสาวดีเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา มาเสียวีฬล้มตายเป็นอันมาก ตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้

ต้อง ถอยทัพ กลับ ออกไป พวก หัว เมือง ประเทศราชที่ห่างไกลก็
 กระ้าง กระเทื่อง เจ้าเมือง คัง ตัง แชน เมือง ชัน อิก พระเจ้าหงสาวดี
 ปรึกษาเสนาบดี เห็นพร้อมกันว่า เป็นเพราะ รบไทยไม่ชนะ เมืองอื่น
 จึงกำเริบ จะ ต้องพยายามเอาไชยชนะไทยให้จงได้ พระเจ้าหงสาวดี
 จึงให้จัดกองทัพเป็น ๒ กอง ๆ หนึ่งให้ราชบุตรองค์ ๑ ซึ่ง ใต้เป็น
 พระ เจ้า แปร ยกไปตีเมืองคัง อิก กอง ๑ ให้พระมหาอุปราชายกมา
 กับเจ้าเมืองพสิมเจ้าเมือง ภูกาม เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ราชการ
 รบคราวนี้มี ปรากฏ ในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ฉบับหลวง ประเสริฐ
 แต่ตอนปลาย พระราชพงษาวดาร ฉบับอื่นไม่กล่าวถึงทีเดียว แต่ใน
 พงษาวดารพม่าว่า ราชการไชยไปเสียกับคราวชนช้าง ข้าพเจ้าจะ
 กล่าว ราชการ ตามที่ได้ความจากพงษาวดารพม่า อย่างที่เห็น ว่า
 ถูกต้อง คือ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรได้ข่าวศึก ก็เสด็จยกกองทัพ
 หลวง ออกไปต่อสู้ข้าศึกที่เมืองสุพรรณบุรี พระมหาอุปราชาก็เห็น
 ว่ากำลังไทยที่ยกไปน้อยกว่า จึงหาที่มั่นตั้งรับหน้ากระดาน หมายถึง
 ว่าเมื่อไทยยกเข้ารบ จะตีโอบล้อมกองทัพไทยให้ได้ ช้างสมเด็จพระ
 พระนเรศวร ทรงสังเกตเห็นกระบวนข้าศึกตั้ง รู้ท่วงทีข้าศึก ไม่
 ยกเข้าตีตรงหน้าอย่างข้าศึกคาด เห็นว่าช้างปีกขวาข้าศึกมีกำลัง
 อ่อน ยกกองทัพไทยเข้าทุ่มเทที่ปีกขวาฝ่ายเดียว ปีกขวาแตกแล้ว
 ตีกองกลางแตกอิกกอง ๑ แต่ปีกซ้ายได้ไชย ภูมิตั้งมั่น สมเด็จพระ
 พระนเรศวรไม่เข้าตี พม่าเสียช้างม้ารู้พลเป็นอันมาก กองทัพ
 พม่ารีบหนี ไทยติดตามจับตัวเจ้าเมือง ภูกามแลเจ้าเมืองพสิมแม่

ทัพ พม่าได้ที่ย่านจรเข้สามพัน (ใกล้เมืองอุทอง) แต่พระมหาอุปราชา
นั้นหนีกลับไป

สงครามครั้งที่ ๑๐ คราวชนช้าง

-----*-----

เรื่องศึกครั้งนี้ หนังสือพงษาวดาร พม่า กับ พระราชพงษาวดาร
ยุดี ต้องกันว่า ตั้งแต่ พระมหาอุปราชาแตกทัพกลับไป พระเจ้า
หงสาวดี น้อย พระไทยที่ไม่สามารถ จะปราบปรามเอากรุงศรีอยุธยาไว้
ในอำนาจได้ วัน ๑ ในเดือนอ้ายปีมะโรงจุลศักราช ๙๕๔ พ.ศ. ๒๑๓๕
รับสั่งให้หา พระมหาอุปราชา กับ บรรดา พระราชบุตร มาประชุมพร้อม
ด้วยเสนาข้าราชการ พระเจ้าหงสาวดี ตรัสตัดพ้อว่า พระเจ้า
กรุงศรีอยุธยา มีโอรสรับทำการสงคราม พระราชบิดาไม่ต้องพัก
สั่ง แต่ฝ่ายข้างหงสาวดี ทั้งเจ้าทั้งขุนนางไม่มีใครเจ็บร้อนช่วยทำ
ราชการสงคราม ให้สมที่ไต่ขอเลี้ยงให้มียศบรรดาศักดิ์ พวกกัน
อ่อนแอเสียหมด ด้วยเหตุนี้จึงทำสงครามไม่ชนะกรุงศรีอยุธยา
ถ้าตั้งใจทำราชการให้พริ้งพริ้วกันแล้ว ทำไมกับพระนเรศวรไม่
เท่าใดก็ จะจับได้ มีขุนนางคน ๑ ชื่อพระยาลอกราบทูลว่า การ
รบพุ่งกับกรุงศรีอยุธยา ที่จริงไพร่พลกรุงศรีอยุธยา น้อยกว่า
หงสาวดีหลายเท่า แต่พวกไทยกลัวเกรงสมเด็จพระนเรศวรเสียยิ่ง
กว่ากลัวตาย เวลาเข้ารบพุ่งไพร่พลของสมเด็จพระนเรศวรไม่รู้จัก
เสียตายชีวิต ข้าศึกจึงกล้าแข็งนัก ถ้าจะเอาไชยชนะสมเด็จพระ
นเรศวรให้ได้ เห็นว่าควร จะทรงเลือกสรร เจ้าภายในพระราชวงษ์

ที่อาจหาญการสงครามหลาย ๆ องค์ด้วยกัน คุมพลไปช่วยกันทำศึกกับสมเด็จพระนเรศวร จึงจะเอาไชยชนะได้ พระเจ้าหงสาวดีเห็นชอบด้วย จึงให้พระมหาอุปราชองค์ ๑ ลูกเขยที่เป็นพระเจ้าแปร องค์ ๑ นักรบหน่อง ราชภาคินัย ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าทององค์ ๑ ยกกองทัพใหญ่รวมจำนวนพล ๒๔๐,๐๐๐ เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา และสั่งให้พระเจ้าเชียงใหม่ ยกกองทัพเมืองเชียงใหม่ มาสมทบด้วยอีกทาง ๑ กองทัพยกจากเมืองหงสาวดี เมื่อวัน ๔^๗ ๑ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๙๕๔ พ.ศ. ๒๑๓๕ เกิดทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มาตั้งประชุมพลที่บ้านกะพังกรู แขวงเมืองสุพรรณบุรี (เขื่อนนี้อยู่ในแขวงกาญจนบุรี)

ฝ่ายข้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระนเรศวร ทรงทราบว่าพระมหาอุปราช ยกกองทัพพม่าเข้ามาอีก เป็นกองทัพใหญ่มีกำลังมากกว่าคราวก่อน จึงโปรดให้ประชุมปรึกษาการศึก ปรึกษาเห็นพร้อมกันว่า วิธีต่อสู้ที่พระนครปลอดภัยให้ข้าศึกเข้ามาถึงธานีเมืองเป็นการลำบากเดือดร้อนแก่ราษฎรนัก ถึงจะรบพุ่งมีไชยชนะ บ้านเมืองที่ข้าศึกเข้ามาเหยียบย่ำแล้ว ก็ต้องยับเยิน เห็นว่าฝ่ายไทยได้เคยรบพุ่งมีไชยชนะ มาหลายคราว ชำนาญการศึกแล้ว รู้ความสามารถของพวกหงสาวดี อยู่แล้ว เห็นพอจะต่อสู้เอาไชยชนะในหัวเมืองได้ สมเด็จพระนเรศวร จึงดำรัสสั่งให้เตรียมกองทัพหลวงจะเสด็จออกไปต่อสู้ข้าศึกที่เมืองสุพรรณบุรี เสด็จยกกองทัพหลวง

ออกจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อวัน ๑ ๆ ๒ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๙๕๔ พ.ศ. ๒๑๓๕ ไปตั้งประชุมพลที่ตำบลป่าโมกข์ พอจัดทัพยกเสร็จแล้ว ก็ยกกองทัพหลวงขึ้นไปตั้งที่ค่ายหนองสาหร่าย (อยู่ริมลำน้ำบ้านคอก แขวงสุพรรณบุรี) เห็นจะเสด็จถึงหนองสาหร่ายราววัน ๖ ๆ ๒ ค่ำ เวลา นั้น พระมหาอุปราชา เห็นจะ เติร์ททัพเข้ามาตั้งอยู่ที่ค่ายบ้านไฉ่ ห่างหนองสาหร่ายทางประมาณ ๖๐๐ เส้น มีรอยค่ายกองทัพหน้าอยู่ที่คองระฆังเหนือบ้านไฉ่ทางราว ๓๐๐ เส้น สมเด็จพระนเรศวรทำรัสสั่งให้กองทัพพระยาศรีไสยณรงค์ กับพระยาราชฤทธาณห์ออกไปสอดแนม ทรวงทราบขบวนของข้าศึกที่ยกมาแล้ว จึงทรงจัดขบวนทัพที่จะยกเข้ารบข้าศึก หนังสือพระราชพงษาวดารว่า จัดเป็นขบวนเบญจเสนา คือ จัดเป็น ๕ กองทัพ กองทัพที่ ๑ กองทัพหน้า พระยาสิหราชเทโไฮไชย เป็นนายทัพ พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ เป็นปีกขวา พระยาราชิตณรงค์ เป็นปีกซ้าย กองทัพที่ ๒ พระยาเทพอรชุนเป็นกษัตริย์ เป็นนายทัพ พระยาพิไชยสงครามเป็นปีกขวา พระยารามเก่าแห่งเป็นปีกซ้าย กองทัพที่ ๓ ทัพหลวง สมเด็จพระนเรศวร เป็นจอมพลเสด็จ กับสมเด็จพระเอกาทศรถ เจ้าพระยา มหาเสนา เป็นปีกขวา เจ้าพระยาจักรี เป็นปีกซ้าย กองทัพที่ ๔ พระยาพระคลังยกกระบี่เป็นนายทัพ พระยาราชสงคราม เป็นปีกขวา พระรามรณภพ เป็นปีกซ้าย กองทัพที่ ๕ ทัพหลัง พระยาทำนุเป็นนายทัพ หลวงหฤไทย เป็นปีกขวา หลวงอภัยสุนทร เป็นปีกซ้าย

ณวัน ๒ ๆ ๒ ค่ำ เวลาเช้า พอกองทัพหน้า ยกไปไม่ห่างทัพหลวงเท่าไร ก็ประทะกองทัพหน้าข้าศึกที่ยกมา กองทัพหน้าไทยกำลัง

ไม่พอ ท่านทานข้าศึก ต้องรบพลาถ ดอยพลาถ ขณะนั้น สมเด็จพระนเรศวร เสด็จอยู่ที่หนองสาหร่าย ได้ยินเสียงปืนแลได้รับรายงาน ทรงทราบชวชนทัพของข้าศึกที่ยกมาในเช้าวันนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า จะส่งกำลังไปหนุนกองทัพหน้า ซึ่งข้าศึก กำลังตี ดอยลงมา จะรบไม่อยู่ จึงสั่งขึ้นไปให้ กองหน้า ดอย ล่อข้าศึกที่ติดตาม ให้หลงว่า กองทัพไทยแตก เสียชวชน ส่วนกองทัพหลวง ตั้งชุมนุมไว้จนข้าศึกไล่ถล่มเข้ามา จึงยกตีโอบข้าศึก กองทัพใหญ่ได้รบกันตั้งแต่เวลา ๕ โมงเช้า จนถึง กลุ่ มบอ น พอข้าศึกแตกพ่าย ช้างพระที่นั่ง ก็เรียกมันลุยไล่ข้าศึกเข้าไป

ที่หนังสือ พระราชพงษาวดาร กล่าวว่า ช้างพระที่นั่ง เรียกมันลุยไล่ข้าศึกเข้าไปนั้น ต้องเข้าใจว่าไม่ใช่อย่างม้าพาหุ วิไล ข้างโดยปรกติ ผู้ขี่ต้องขี่ให้ถึงขนาด จึงจะเข้ารบข้าศึก แต่วันนั้น ช้างพระที่นั่ง เกิดตกน้ำมัน เห็นข้าศึกแตกพ่าย ก็วิ่งไล่ไปโดยลำพัง ไม่ต้องขี่ไล่ หมายความเท่านี้เอง

ในเวลา นั้น กองทัพไทย กำลังรบพุ่งข้าศึก เป็นโกลาหล ผงคืดกลุ่ มตระหลยแลไม่เห็นว่าเป็นใคร ช้างพระที่นั่ง สมเด็จพระนเรศวร ไล่เข้าไปในกองทัพข้าศึก มีติดตามเสด็จไปทันแต่ช้างพระที่นั่ง สมเด็จพระเอกาทศรถ ราชอนุชา กับพวกองครักษ์เดินท้าววิ่งตามไปทันไม่กี่ มากน้อย นายมหานุภาพ นายท้าย ช้างพระที่นั่ง สมเด็จพระนเรศวร หมื่นภักดีศร กลางช้าง สมเด็จพระเอกาทศรถ ถูกปืนข้าศึกตาย สมเด็จพระนเรศวร ก็ถูกปืนข้าศึกที่พระหัตถ์ หน้อยหนึ่ง พอ

ผงกลี ที่ กลุ่ม ทรสลบ จาก ลง ช้าง พระที่นั่ง สมเด็จพระ นเรศวร ก็ เข้าไป
 ถึง ที่ พระ มหาอุปราชา ยืน ช้าง อยู่ใน กองทัพ หลวง ช้างศึก สมเด็จพระ
 นเรศวร ก็ ไม่ ทวาด ห้วน เห็น ไต่ ช่อง ใน เเชิง สงคราม จึง ตรัส ท้า พระมหา
 อุปราชา ให้ ทำ ยุทธหัตถี คือ ชน ช้าง สู้ กัน ทัว ต่อ ทัว ท้วย เป็น ลักษณะ ยุทธ
 การ ที่ ถัด กัน มา แต่ ก็ กำบรรพว่า เป็น เกียรติยศ อย่าง สำคัญ แล ใน
 สมัย นั้น คง กำลัง เลื่อง ลือ เกียรติยศ ของ พระเจ้าหงสาวดี ไชยสิงห์ ที่ได้ ชน
 ช้าง ชนะ พระเจ้า อังวะ พระมหา อุปราชา ได้ ยืน สมเด็จพระ นเรศวร ชวน
 ชน ช้าง จะ ไม่ ชน ก็ เสีย เกียรติยศ มีความ ละอาย จึง เข้า ชน ช้าง ท้วย
 สมเด็จพระ นเรศวร ที่ แรก ช้าง พระที่นั่ง สมเด็จพระ นเรศวร เสีย ที่ พระ
 มหาอุปราชา พัน ท้วย ของ้าว สมเด็จพระ นเรศวร หลบ ทิ้ง ถูก แต่ พระมาลา
 ปีน ไป พอ ช้าง พระที่นั่ง สมเด็จพระ นเรศวร กลับ ไต่ ที่ ชน ช้าง ที่ นั่ง
 พระมหา อุปราชา เบน ไป สมเด็จพระ นเรศวร พัน ท้วย พระแสง ของ้าว
 เจ้า พระยา แสน พลพ่าย ถูก พระ มหา อุปราชา ทวง คตบน คอ ช้าง
 ส่วน สมเด็จพระ เอกาทศรถ นั้น ชน ช้าง กับ เจ้าเมือง จายโร (พระราชา
 พงษาวดาร เรียกว่า มังจาชโร พี่เลี้ยง) พัน เจ้าเมือง จายโร ตาย พอ
 สมเด็จพระ นเรศวร ชนะ ยุทธหัตถี ก็ พอ พวก ทหารไทย ตาม เสด็จ เข้า
 ไป ถึง แต่ ไม่ พอ เป็น กำลัง ที่จะ ช้างศึก ให้ แยก ยับ เยืน ไป ได้ สมเด็จพระ
 นเรศวร ต้อง ถอย กลับ ออก มา พวก ช้างศึก จึง รวบรวม กัน พาศพ
 พระ มหา อุปราชา กลับ ไป เมือง หงสาวดี ไม่ แยก ยับ เยืน ไป เหมือน
 อย่าง คราว ก่อน

ความปรากฏในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ฉบับหลวง ประเสริฐว่า
ต่อเมื่อขณะศึกคราวยุทธหัตถีนี้แล้ว สมเด็จพระนเรศวร จึง เสด็จ
พระราชสมณเฑียร แล กลับ ทั้ง หัวเมืองเหนือ ขึ้นตั้ง แแต่ก่อน

สงครามที่ ๑๑ คราวไทยตี เมือง ทวาย แล เมือง ตนาวศรี

—*~*~*~—

เมื่อขณะศึกคราวชนช้าง สมเด็จพระนเรศวร ทรง พระพิโรธ
แม่ทัพ นายกอง ที่ไม่ตามเสด็จเข้าไปให้ทันเวลา ทำยุทธหัตถี ไม่ได้
กำลังพอที่จะเข้าเติมเข้าศึกให้แตกยับเยินไป จะให้ลง พระราชาณา
ประหารชีวิตแม่ทัพ นายกอง ที่มีความผิดตามพระอภัยการศึก สมเด็จพระ
พระวันรัตน์ทูลขอโทษไว้ จึงทำรัสให้ พวกแม่ทัพ นายกอง เหล่านี้
คือ เจ้าพระยาจักรี ๑ พระยาพรคลัง ๑ พระยาศรีไสยณรงค์ ๑
พระยาเทพอรชุน ๑ พระยาพิไชยสงคราม ๑ พระยารามกำแหง ๑
ทั้ง ๖ คนนี้ไปทำการแก้ตัว ให้ยกกองทัพไปตีเมือง ทวายเมือง ตนาวศรี
ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีตีชิงเอาไปจากไทยแต่ก่อน ฝ่ายข้างพระเจ้า
หงสาวดีก็ทรงพระพิโรธ พวกแม่ทัพนายกองที่มาเสียที่ไทย ให้ลง
มาทำการแก้ตัว รักษาเมือง ทวาย แล เมือง ตนาวศรี กองทัพไทยตี
กองทัพพม่าแตกไป ใต้เมือง ทวาย แล เมือง ตนาวศรี กลับมา เป็น
ของกรุงศรีอยุธยาทั้ง ๒ เมือง

มีความปรากฏในพงษาวดารพม่าว่า ในคราวเมื่อไทยออกไป
ตีเมือง ทวาย เมือง ตนาวศรี ครั้งนั้น พระเจ้าหงสาวดีสงสัยว่า มอญเอา
ใจออกหากมาเข้ากับไทย ให้จับพวกมอญฆ่าฟัน พวกมอญพากัน
อพยพหนีเข้ามาพึ่งกรุงศรีอยุธยา มาก ที่ไปอยู่เมือง เชียงใหม่ ก็มี

สงครามครั้งที่ ๑๒ กวาวรบพม่าที่เมืองเมะละลำเล็ง

—*~*~*~*

สงครามคราวนี้มีเรื่องราวในหนังสือพงษาวดารพม่า กับหนังสือพระราชพงษาวดาร ประกอบกัน ได้ความดังนี้ว่า เมื่อปีมะเมีย จุลศักราช ๙๕๖ พ.ศ. ๒๑๓๗ มอญเจ้าเมืองเมะละลำเล็ง (คือที่เรียกทุกวันนี้ว่า เมืองมรแมน) ขอสามีกักตั้งขึ้นกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุเจ้าเมืองเมะละลำเล็ง ทำนองจะเช่นเจ้าเมืองใหม่ที่พม่าตั้งลงมา จะยกมาตีเมืองเมะละลำเล็ง ขอกำลังกองทัพไทยไปช่วย สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้กองทัพไทยยกไป แต่ผู้ใดจะเช่นแม่ทัพหาปรากฏไม่ ทางไหนเมื่อพระเจ้าหงษาวดีได้ทราบความว่า พระยาเมะละลำเล็งมาเข้ากับไทย จึงได้พระเจ้าทองอุยกกองทัพลงมา พอกองทัพไทยขึ้นไปถึงได้สู้รบกัน กองทัพไทยตีกองทัพพระเจ้าทองอุยกแตก แลคิดความขึ้นไปถึงเมืองสะโคง แต่หนีก็ได้เมืองเมะละลำเล็ง แลเมืองเมะละลำเล็งมาขึ้นกรุงศรีอยุธยา

สงครามครั้งที่ ๑๓ คราวสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองหงษาวดีที่ ๑

—*~*~*~*

สงครามคราวนี้มีเรื่องราวในพระราชพงษาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ กับพงษาวดารพม่า ประกอบกันเป็นยุติว่า เมื่อเดือน ๑^๓ ค่ำปีมะแม จุลศักราช ๙๕๗ พ.ศ. ๒๑๓๘ สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพหลวงไปตีเมืองหงษาวดี ตั้งล้อมเมืองหงษาวดีอยู่ ๔ เดือนก็ยังไม่ได้ สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบว่า กองทัพพระเจ้าเชียงใหม่

พระเจ้าทองอุ พระเจ้าแปร ยกมาช่วยพระเจ้าหงสาวดี จึงดอยทัพ
กลับคืนพระนคร

การสงครามที่สมเด็จพระนเรศวร ยกไปตีเมืองหงสาวดีครั้งนี้มี
ผลมาก เหตุด้วยพวกเจ้านายประเทศราช ญาทิวงษ์ของพระเจ้าหงสาวดี
ไม่เข้ากันอยู่แล้ว เมื่อพระเจ้าแปร กับพระเจ้าทองอุ ยกมาช่วยเมือง
หงสาวดีนั้น พระเจ้าทองอุยกมาก่อน พระเจ้าแปร ยกมาทีหลัง
พระเจ้าแปร มาทราบความกลางทางว่า สมเด็จพระนเรศวร ดอยทัพ
กลับแล้ว เห็นเป็นที่จึงเลยยกทัพไปตีเมืองทอง แต่ตีไม่ได้ต้อง
ดอยกลับไปเมือง พระเจ้าหงสาวดี เห็นจึงชักเคืองพระเจ้าแปร ด้วย
เรื่องนี้ จึงตั้งลูกเธออีกองค์ ๑ ซึ่งครองเมืองอังวะให้เป็นพระมหา
อุปราชา แทนพระมหาอุปราชาที่มาจากคอซ้าง พระเจ้าแปรมี
ความโทมนัส ก็เลยตั้งแขเมืองไม่ยอมขึ้นต่อพระเจ้าหงสาวดีผู้เป็น
พระราชบิดา เลยเป็นเหตุให้พระเจ้าหงสาวดีไชยสิ่งให้เกิดระแวงเจ้า
ประเทศราช ญาทิวงษ์ยิ่งขึ้น จนถึงสั่งให้ส่งบุตรแล นัคตาเข้าไปอยู่เป็น
ตัวจำนำที่เมืองหงสาวดี พระเจ้าเชียงใหม่ นรธาซ่อ มีความโทมนัส
ในเรื่องนี้ ประกอบกับมีเหตุด้วยพวกท้าวพระยาชาวเมืองเชียงใหม่
เห็นว่าอำนาจพม่าหย่อนลงพากันกระต้างกระเตือรขึ้น พวกเมือง
ล้านซ้างก็ จะยกมาตีเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ นรธาซ่อ
จึงมาสามัคคีกับขอขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา พวกไทยใหญ่แลพวกลีซ ซึ่ง
อยู่เหนือเมืองเชียงใหม่ขึ้นไป เมื่อทราบว่า สมเด็จพระนเรศวร มี
อาญาพิณไปถึงตีเมืองหงสาวดี ก็เอาใจออกหากจากพม่า มาขอขึ้น
กรุงศรีอยุธยา แต่ครั้งนั้นเป็นหลายเมือง

สงครามครั้งที่ ๑๔ คราวสมเด็จพระนเรศวร
ตีเมืองหงสาวดีครั้งที่ ๒

—*~*~*~*—

สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองหงสาวดี
ครั้งที่ ๒ เมื่อวัน ๕^{๑๑} ๑๑ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๙๖๑
พ.ศ. ๒๑๔๒ เรื่อง การสงครามคราวนี้ สมเด็จพระนเรศวรทรง
พระราชดำริที่ว่า คราวก่อนยกขึ้นไปตีเมืองหงสาวดีไม่สำเร็จ
คราวนี้ จะคิดทำการแรมปี จึงให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพไป
ตั้งทำนา สะสมเสบียงอาหารไว้ที่เมืองเมะตะมะปี ๑ ก่อน ใน
ระหว่างนั้นให้เจ้าพระยาจักรีเกลี้ยกล่อมหัวเมืองมอญทิ้งไป ด้วย
ความปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า หัวเมืองมอญข้างใต้
มาขอบสามภักดิ์เข้ากับไทยไทยมาก มีเมืองที่สำคัญนอก จาก
หัวเมืองมอญ ๒ เมือง คือ เมืองตองอูแลเมืองยะไข่ ทั้ง ๒
เมืองนี้มีเรื่องราวต่างกัน พระเจ้าตองอูเป็นน้องยาเชอของพระเจ้า
หงสาวดีไซยสิ่ง คิถะตั้งตัวเป็นใหญ่แต่ไม่ออกหน้า ไม่แข็ง
เมืองเอาพระเจ้าหงสาวดีเป็นแต่ลอบมาขอสามภักดิ์ต่อไทย
ส่วนเมืองยะไข่ นั้นเป็นเมืองต่างชาติ ต่างภาษา อยู่ริมทะเลข้างฝ่ายใต้
เวลาได้เห็นพระเจ้าหงสาวดีหมกอำนาจลง พระเจ้ายะไข่ให้มา
ยึดเอาเมืองซีเรียม ซึ่งอยู่ปากน้ำเอราวดีข้างตะวันตกไว้ หมายถึง
จะชิงเอาอาณาเขตรของพระเจ้าหงสาวดีเหมือนกัน แต่เมื่อได้
ข่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรจะยกกองทัพหลวงขึ้นไปเกรงพระ

เทศา นภาพ จึงให้เขา มา บอก สามิภักดิ์ ไม่เป็น การ สามิภักดิ์ โดย
 สุจริต ทั้ง พระเจ้า ทองอุ แล พระเจ้า ยะไซ้ คราว นั้น เจ้า พระยา จักร
 ไป ทำให้ เกิด เหตุ ขึ้น ด้วย บังคับ บัญชา มอญ ไม่ดี พวก มอญ
 ที่ ถูก กระทบ ทำไว้ หนา เป็น ขบถ ขึ้น สมเด็จ พระ นครสวรรค์ จึง ยก
 กองทัพ หลวง ออกไป ต้องไป จัดการ ปราย ปราม พวก มอญ เสีย
 เวลา อยู่ เกือบ ๖ เดือน ทาง นั้น เมื่อ พระเจ้า ยะไซ้ รู้ว่า สมเด็จ
 พระ นครสวรรค์ ยัง ยก ขึ้น ไป เมือง หงสาวดี ไม่ไต่ จึง ลอย รุ่ง ขึ้น ไป จะ จึง
 ปล้น เมือง หงสาวดี เสีย ก่อน ข้าง พระเจ้า ทองอุ ใน หนังสือ พระราช
 พงษาวดาร กล่าวว่า ได้ ความคิด ของ พระ มหาเถร เสียม เปรียม
 ยก กองทัพ มา ช่วย รักษา เมือง หงสาวดี ใน เวลา เมื่อ กองทัพ
 เมือง ทองอุ กับ เมือง ยะไซ้ ไป ถึง เมือง หงสาวดี ก็ได้ ข่าว ว่า สมเด็จ
 พระ นครสวรรค์ ยก กองทัพ หลวง ขึ้น ไป จาก เมือง เมะตะมะ พระเจ้า ทองอุ
 กับ พระ เจ้า ยะไซ้ จึง คบ คิด สมยอม กัน ข้าง พระเจ้า ทองอุ คิด จะ
 กวาด ต้อน พล เมือง หงสาวดี แล จะ พา เขา พระเจ้า หงสาวดี ไป ไว้ ใน เงาม
 มือ ที่ เมือง ทองอุ ด้วย ประสงค์ จะ ช้าง รั้ง เปน อำนาจ บังคับ บัญชา
 หัวเมือง ขึ้น ๆ ให้ ยำเกรง ยอม อยู่ใน อำนาจ ยอม ให้ พวก ยะไซ้
 เก็บ ทรัพย์ สมบัติ ใน เมือง หงสาวดี เขา ตาม ชอบใจ ถ้า หาก ว่า
 สมเด็จ พระ นครสวรรค์ จะ ยก ตาม ไป ที่ เมือง ทองอุ ให้ พวก เมือง
 ยะไซ้ คอย สะกด คัก ลำเลียง อยู่ ทาง ข้าง หลัง เมื่อ ตก ลง กัน อย่าง

นี้แล้ว พระเจ้าทองอุจิงเข้าไปสู่พระเจ้าหงษาวดีว่าจะอยู่สู้รบ
 สมเด็จพระนเรศวรที่เมืองหงษาวดีนั้น เห็นจะสู้ไม่ได้ ขอเชิญ
 เสด็จทั้งเมืองหงษาวดีไปอยู่เมืองทองอุ พระเจ้าหงษาวดีกำลัง
 กลัวสมเด็จพระนเรศวรก็บัญชาตาม พระเจ้าทองอุจึงพา
 พระเจ้าหงษาวดีแลกวาดต้อนผู้คนพลเมืองไปเมืองทองอุ ช้างพวก
 ะไซ้ก็เข้าคั้นปล้นเก็บทรัพย์สมบัติบรรดาในเมืองได้แล้ว เขา
 ไฟเผาเมืองหงษาวดีไหม้หมดทั้งปราสาทราชมณฑลเศียร สมเด็จพระ
 นเรศวรยกกองทัพหลวงขึ้นไปถึงเมืองหงษาวดี เห็นแต่เมือง
 ว่างเปล่า จึงมีรับสั่งให้ไปถามพระเจ้าทองอุว่าคิดอ่านอย่างไร
 พระเจ้าทองอุมีราชสาสน์ส่งบรรณาการมาถวายว่าจะอ่อนน้อม
 ยอมส่งพระเจ้าหงษาวดีแต่อุบายขอฝึกเพี้ยนไป สมเด็จพระนเรศวร
 ทรงพระราชดำริเห็นพระเจ้าทองอุไม่สามิภักดิ์โดยสุจริต จึง
 เสด็จยกกองทัพหลวงตามไปถึงเมืองทองอุ เมื่อวัน ๔^{๑๐} ๔ ค่ำ
 ล้อมเมืองไว้ได้ ๒ เกียน ซากเสียบงอาหาร ้วยทางที่จะส่ง
 เสียบงอาหารขึ้นไปจากเมืองเมะตมะเป็นทางไกล พวกะไซ้
 คอยตีตัดกองลำเสียบงเสีย จึงต้องถอยทัพกลับคืนพระนคร แต่
 ใต้หัวเมืองมอญในลุ่มแม่น้ำสะโตงใต้เมืองหงษาวดี มาเป็นเมือง
 ี่นครุงศรีอยุธยาในครั้งนั้นทั้งสิ้น สมเด็จพระนเรศวรทรงตั้ง
 พระยา มอญคน ๑ ซึ่งทรงไว้วางพระบาทไทยเป็น พระยาทละ
 อยู่ที่เมืองเมะตมะ เป็นผู้ปกครองหัวเมืองมอญต่างพระเนตร
 พระกรรณ ค่อมมา

สงครามครั้งที่ ๑๕ กราวสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองอังวะ

—*~*~*~*

คราวนี้ จะเรียกว่า สงครามไม้เท้าหัก ท้ายไม้ได้รบกััน
 แต่เป็น เรื่อง สำคัญ ของ ตำนาน การ สงคราม ใน ยุค นั้น มี เนื้อ ความ
 ปรากฏ ใน พงษาวดาร พม่า ว่า เมื่อ พระ เจ้า ทอง อู่ ได้ พระ เจ้า หงสาวดี
 ไชยสิงห์ ไว้ ใน เงื้อม มือ แล้ว พระ เจ้า ทอง อู่ ก็ อ่าง รัย สั่ง บังคับ
 บัญชา การ หัว เมือง ที่ ยัง ขึ้น อยู่ กับ พระ เจ้า หงสาวดี ตาม อำเภोजิ ต่อ
 มา บาง เมือง เชื้อ ถือ ยอม อยู่ ใน อำนาจ พระ เจ้า ทอง อู่ บาง เมือง
 สงไสย ว่า พระ เจ้า ทอง อู่ คิด ร้าย ต่อ พระ เจ้า หงสาวดี พวก นี้ ชวน
 กัน ยก กองทัพ ขึ้น ไป ล้อม เมือง ทอง อู่ ไว้ แล้ว ว่า กล่าว จะ ให้ พระ เจ้า
 ทอง อู่ ส่ง พระ เจ้า หงสาวดี ให้ พระ เจ้า ทอง อู่ คิด อาน บังคับ พระ เจ้า
 หงสาวดี ให้ มี หนังสือ รัย สั่ง ตั้ง กระจุก ตาม เจ้า เมือง เหล่า นั้น ว่า
 จะ เป็น ขบถ หรือ พวก หัว เมือง ที่ ยก ไป เห็น สำคัญ มัน คง ว่า เป็น
 หนังสือ รัย สั่ง ของ พระ เจ้า หงสาวดี ต่าง ก็ เกรง พระ ราช อาญา
 ยกทัพ กลับ ไป ไม่กล้า เข้า ตี เมือง ทอง อู่ เมื่อ พวก หัว เมือง
 กลับ ไป แล้ว นั้ตจินหน่อง ใน หนังสือ พระ ราช พงษาวดาร เรียกว่า
 นักสร้าง ไอรส ของ พระ เจ้า ทอง อู่ มา คิด ว่า พระ เจ้า หงสาวดี เป็น
 ทนเหตุ ทำ ความ เคียด ร้อน ให้ แก่ เมือง ทอง อู่ มาก นั้ก ตั้งแต่ เป็น
 เหตุ ให้ สมเด็จ พระ นเรศวร ยก ไป ล้อม เมือง แล้ว ไม่ ช้า พวก เจ้า
 เมือง ก็ พา กัน ไป ล้อม เมือง อิก ต่อ ไป จะ มี ศักดิ์ เสือ มา ทาง ไทเนอิก
 ก็ ไม่ รู้ คิด ทัง นี้ แล้ว จึง ลอบ ใส่ ยา พิศม์ ใน กระจุก อาหาร พระ เจ้า

หงษาวดีไชยสิงห์เสวยเข้าไป สิ้นพระชนม์ที่เมืองทองอุ พระเจ้า
 ทองอุ จึงจำ เป็นประกาศตั้งคนเป็นผู้รับราชสมบัติ เป็นพระเจ้า
 หงษาวดี แต่พวกประเทศราชแลหัวเมืองที่ไกล ก็ไม่มีผู้ใ
 นยัถืออำนาจอ

ในขณะนั้นลูกเขมือของพระเจ้าหงษาวดี บุรุษขององค์ ๑ ครอง
 เมืองนยองยานอยู่แต่ก่อน เห็นเป็นโอกาส จึงเข้ายึดเอาเมือง
 อังวะซึ่งยังว่าง เจ้าปกครองมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้าหงษาวดีตั้งพระเจ้า
 อังวะองค์ก่อนเป็นพระมหาอุปราชา ประกาศตั้งตัวเป็นอิสระขึ้น
 ที่เมืองอังวะ ฝ่ายพระเจ้าแปรกับพระเจ้าทองอุเห็นว่า ถ้า
 พระเจ้าอังวะองค์ใหม่ตั้งตัวได้ ก็จะถูกลงมาตีเมืองแปรแล
 เมืองทองอุ จึงชวนกันยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองอังวะ กองทัพเมือง
 ทองอุยกไปก่อน ครั้นเมื่อพระเจ้าแปรจะยกกองทัพเพินมีคน
 จะทำร้าย พระเจ้าแปรหนีคนร้ายตกน้ำพิราไลย ฝ่ายพระเจ้า
 ทองอุเห็นเป็นที กลับสั่งกองทัพให้ไปตีเมืองแปร ที่ไม่ได้
 เมืองแปรกับเมืองทองอุจึงเกิดแตกกันขึ้นอีก ข้างพระเจ้าอังวะ
 ใต้โอกาสจึงขยายอำนาจออกมาทางหัวเมืองไทยใหญ่ ใต้จนถึง
 เมืองแสนหวี เวลานั้นเมืองแสนหวีขึ้นกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระ
 พระนเรศวรได้ทรงทราบ เห็นว่าพระเจ้าอังวะจะคิดตั้งตัวเป็นใหญ่
 ต่อไปคงจะเป็นศัตรู จึงเสด็จยกกองทัพหลวงจากกรุงศรีอยุธยา
 เมื่อวัน ๕ ๓ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๙๖๖ พ.ศ. ๒๑๔๗
 ขึ้นทางเมืองเชียงใหม่จะไปตีเมืองอังวะ เสด็จไปถึงเมือง

ค้ำหวงริมแม่น้ำ สละวิน ซึ่งเรียกว่าเมืองหาง ทุกวันนี้ ประชวร
สวรรคตคณวัน ๒ ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๖๗ พ.ศ. ๒๑๔๘
กองทัพไทย จึงต้องเลิก กลับคืนพระ นคร

สงคราม ครั้งที่ ๑๖ กราวพม่าตีเมืองทวายเมืองตนาวศรี

—*~*~*—

สมเด็จพระเอกาทศรถผ่านพิภพเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๖๗
พ.ศ. ๒๑๔๘ ในหนังสือ พระราชพงษาวดารไม่ปรากฏว่ามีสงคราม
ในแผ่นดิน สมเด็จพระเอกาทศรถ แต่มีเรื่องราวในพงษาวดารพม่า แล
มีกำหนดเหตุของฝรั่ง ซึ่งเริ่มเข้ามาค้าขาย อยู่ในเมืองไทยในเวลานั้น
ได้ความว่า มูลเหตุที่ไทยรบกับพม่าในแผ่นดิน สมเด็จพระเอกาทศรถ
นั้น เนื่องในเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในเมืองพม่า ที่กล่าวมาในการ
สงครามครั้งที่ ๑๕ คือ เมื่อในปลายรัชกาล สมเด็จพระนเรศวร
มหาราชนั้น พระเจ้าคองอูกับพระเจ้ายะไข่ ยังเป็นไมตรีกันสนิทต่อมา
แต่ทั้งทูตไปมาถึงกันเนื่อง ๆ ในเวลานั้น อาณาจักรหงสาวดีแตกก่อน
แยกกันเป็นหลายเจ้าของ ข้างเหนือพระเจ้าอังวะก็ตั้งเป็นอิสระ
ค่อลงมาทางควันตก พระเจ้าแปรก็ตั้งเป็นอิสระ หัวเมืองข้างใต้
เมืองหงสาวดีแถบควันออกก็เป็นอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยา พระ
เจ้าคองอูซึ่งตั้งตัวเป็นพระเจ้าหงสาวดีคงมีอาณาเขตแต่ตอนกลาง
ลงไปทางควันตกเฉียงใต้ ท้ายเหตุนี้ ทูตของพระเจ้าคองอูแล
พระเจ้ายะไข่ที่ไปมาทางแม่น้ำเอราวดีจึงถูกสกัดแลผู้ร้ายปล้นหลาย
คราว พระเจ้ายะไข่จึงให้ไปบุเกทคน ๑ ชื่อฟิลิขเคอบริโต ซึ่ง

ฝากตัวอยู่กับ พระ เจ้า ยะไซ้ มา อยู่รักษาเมือง ซี เรียม ฟิลิปเคอบริโต
 ซัก ชวน พวก ไป รุกคต มา อยู่ ทั่ว ย มาก ขึ้น แต่ แรก ทำ การ ปรายปราม
 ใจ ผู้ ร้าย แล เก็บ ส่วย ส่ง พระ เจ้า ยะไซ้ แล พระ เจ้า ทองอุ โดย ชื่อ ตรง แล
 ทั้ง ปรระกอบ การ ค้ำ ขาย ของ ตน เอง ทั่ว ครั้น ได้ ทำ ไร มี กำ ลัง มาก ขึ้น
 ก็ คิด จะ ตั้ง ทัพ เป็น ใหญ่ ใน พงษาวการ พม่า กล่าว ว่า มา เป็น ไมตรี
 กับ พระ ยาทละ นำ เข้า ใจ ว่า เห็น จะ เข้า มา สวามิภักดิ์ ขอ ขึ้น ต่อ กรุง
 ศรีอยุธยา ทั่ว พระ ยาทละ เป็น ผู้ ปก ครอง ทั่ว เมือง มอญ ซึ่ง ขึ้น กรุง
 ศรีอยุธยา อยู่ใน เวลา นั้น ฟิลิปเคอบริโต ได้ กำ ลัง พระ ยาทละ อุดหนุน
 จึง ตั้ง แข็ง เมือง ไม่ ยอม ขึ้น พระ เจ้า ยะไซ้ แล พระ เจ้า ทองอุ พระ เจ้า
 ยะไซ้ กับ พระ เจ้า ทองอุ ให้ พระ มหาอุปราช ทั้ง ๒ เมือง ยก กอง ทัพ
 ลง มา ตี เมือง ซี เรียม มา แพ้ ฟิลิปเคอบริโต ๆ จับ พระ มหาอุปราช เมือง
 ยะไซ้ ได้ พระ เจ้า ยะไซ้ กับ พระ เจ้า ทองอุ จึง ต้อง ยอม หย่า ทัพ ปล่อย
 ให้ ฟิลิปเคอบริโต ครอง เมือง ซี เรียม ต่อ มา

ฝ่าย ข้าง เมือง อังวะ พระ เจ้า อังวะ ราชบุตร ของ พระ เจ้า บุรงนอง
 ที่ ไป ตี เมือง แสท หวิ นั้น สิ้น พระชนม์ ใน ปี เดียว กับ สมเด็จ พระ นเรศวร
 ราชโอรส ได้ เป็น พระ เจ้า อังวะ แทน พระ เจ้า อังวะ องค์ นี้ เข้ม แข็ง ใน
 การ สงคราม ต่อ มา ไม่ ซ้ำ ตี เมือง แปร เมือง ทองอุ ได้ เมื่อ ตี เมือง
 แปร เมือง ทองอุ แล้ว จึง รวบรวม กำ ลัง ลง มา ตี ได้ เมือง ซี เรียม แล้ว
 จะ ยก มา ตี เมือง เมาะตะมะ ความ ปรากฏ ใน พงษาวการ พม่า ว่า
 พระ ยาทละ เห็น จะ สู้ พระ เจ้า อังวะ ไม่ ได้ ก็ ยอม อ่อน น้อม ต่อ พระ เจ้า
 อังวะ พระ เจ้า อังวะ ให้ พระ ยาทละ ครอง เมือง เมาะตะมะ อยู่ อย่าง เกิม

แต่เขาพระยา พระรามลูกพระยาทละ ซึ่งครองเมืองเย อยู่แต่ก่อน
 ไปไว้เช่นตัวจํา นำ ให้จักกายแมง น่องยาเขอ องค์ ๑ ของพระเจ้า อังวะ
 มารักษาเมืองเย ในพงษาวดาร พม่าว่า เมื่อปีฉลู รุศักราช ๙๗๕
 พ.ศ. ๒๑๕๖ สมเด็จพระเอกาทศรถให้เจ้า เมืองทวาย ยกกองทัพไป
 ที่เมืองเย จับจักกายแมงให้ส่งเข้ามา กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอังวะ
 ในเวลานั้นลงมาตั้งเมืองหงสาวดีเป็นราชธานีอย่างแต่ก่อนแล้ว จึง
 ยกกองทัพหลวงลงมาเมืองเมะตะมะ แต่งกองทัพมีจำนวน
 พล ๔๐,๐๐๐ ให้ยกลงมาที่เมืองทวาย ที่เมืองทวายไปแล้วให้ลงมา
 ที่เมืองทนาวศรี กองทัพไทยยกออกไป ผู้ที่เป็นแม่ทัพพม่า เรียก
 ออกญาวิน ๑ พญาอุ ๑ (ทั้ง ๒ นี้เห็นจะเป็นเจ้าพระยาพิศณุโลก
 กับพระยาสุโขไทย) ออกญาสุวรรณโลก ๑ ออกญาพิไชย ๑ กองทัพ
 ไทยตีกองทัพพม่าต้องถอยมาจากเมืองทนาวศรี แล้วกองทัพไทย
 ติดตามตีต่อไปทางเมืองเมะตะมะ พม่าสู้รบกองทัพไทยต้องถอย
 กลับมา.

สงครามครั้งที่ ๑๗ คราวพม่าตีเมืองเชียงใหม่

— *** —

พระเจ้าเชียงใหม่มังนรธา ซ่อถึง พิวาไลยในคันทน์ แผ่นดิน สมเด็จพระ
 เอกาทศรถ พงษาวดาร พม่า กล่าว ว่า พระเจ้าเชียงใหม่ มังนรธา ซ่อ
 ใต้ถวายราชธิดาแก่ สมเด็จพระเอกาทศรถ (พระเจ้ากรุงสยาม องค์ ๑
 แลถวายราชโอรสชื่อ พระทูลอง ลงมา ทำราชการ อยู่ที่ กรุงศรีอยุธยา
 ว่า มาได้เป็นราชบุตรเขย ของ สมเด็จพระเอกาทศรถ ราชบุตรของพระเจ้า

เชียงใหม่ น้องพระทูลของยังมีอีก ๒ องค์ ชื่อพระไชยทิพย์องค์ ๑ พม่า
 เรียกว่า สะโต๊ะกะยอ องค์ ๑ เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่พิราไลย สมเด็จพระ
 เอกาทศรตโปรดให้พระทูลอง กลับขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ แต่บังเอิญ
 พอไปถึงเมืองพระทูลองไปป่วยเจ็บสิ้นชีพ ไม่ทันจะไต่ครองเมือง พวก
 ท้าวพระยาเมืองเชียงใหม่จึง ยกพระไชยทิพย์ขึ้นเป็นพระเจ้าเชียงใหม่
 แต่ครองเมืองอยู่ไม่เย็นปรกติ เกิดเหตุผิดใจกับท้าวพระยาผู้ใหญ่
 พวกท้าวพระยาจึงบังคับให้พระไชยทิพย์ ออกบวช ยกสะโต๊ะกะยอ
 น้องคนเล็กขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ในเวลาที่เกิดเหตุอันนี้ พระเจ้า
 อังวะ อยู่ที่เมืองเมาะตะมะ ทราบข่าวว่าเกิดเบียดเบียนขึ้นในเมือง
 เชียงใหม่ พอรบไทยทางเมืองคณาครีแล้ว พระเจ้าอังวะ ก็ยก
 กองทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อปีขาลจุลศักราช ๙๗๖ พ.ศ. ๒๑๕๗
 พวกเมืองเชียงใหม่ต่อสู้ พระเจ้าอังวะ ตั้งล้อมเมือง นครลำปางไว้ ยังตี
 ไม่ได้ พระเจ้าอังวะ ซักสนสะเยียงอาหาร ลงจะเลิกทัพอยู่แล้ว พอเจ้า
 เมืองน่านมาเข้าช่วย ไต่หาไต่รบเสบียงเมืองน่านจึงตั้งล้อมเมือง
 ต่อไป ในเวลาพระเจ้าอังวะ ตั้งล้อมเมือง นครลำปางอยู่นั้น เสด็จ
 พระเจ้าเชียงใหม่ สะโต๊ะกะยอป่วยเจ็บพิราไลย ท้าวพระยาเมือง
 เชียงใหม่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้านาย จึงมาขอมอ้อนน้อมต่อพระเจ้าอังวะ
 พระเจ้าอังวะ ตั้งให้พระยาน่านครองเมืองเชียงใหม่ แล้วเลิกทัพกลับไป
 เห็นความในพงษาวดารพม่าไม่ปรากฏว่าไทยได้ช่วยเหลือเมืองเชียงใหม่
 อย่างไร แต่มีในจดหมายเหตุของฝรั่งว่า เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเอกาทศรตนั้น ไทยกับพม่ารบกันอยู่ ๖ ปี แล้วเป็นไมตรีหย่า

สงคราม กัณฑ์ ด้วย พม่า ยอมคืน เมือง เชียงใหม่ และ หัวเมือง ขึ้น ของไทย
ที่ พม่า ติไปได้ ให้ แก่ไทย ทั้ง หมก ข้าพเจ้า จึง สันนิษฐาน ว่าไทย คง ใต้
เมือง เชียงใหม่ กับ เมือง ทวาย คืน มา แต่ หัวเมือง มอญ ทอน เมือง เมาะ
ตะมะ เห็น จะ กลับไป เป็น ของ พระเจ้าอังวะ แต่ ครั้ง นั้น ด้วย เนื้อ ความ
สมกับ เรื่อง ราว ที่มี คอ มา ใน พระราชพงษาวดาร

สงครามครั้งที่ ๑๘ คราวพม่าตีเมืองทวาย

— * * * —

สมเด็จพระเอกาทศรถ สวรรคต เมื่อ ปี วอก จุลศักราช ๙๘๒
พ.ศ. ๒๑๑๓ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ครองราชสมบัติ อยู่ไม่ถึง ปี สมเด็จพระ
เจ้าทรงธรรมก็ได้ราชสมบัติ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
นั้น มีในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ว่า พม่า ยก กองทัพ มา ตี เมือง
ทวายศรี กองทัพไทย ยก ออกไป ช่วยไม่ทัน พม่า จึง ใต้ เมือง ทวายศรี
ไปในครั้งนั้น ความจริงมีจดหมายเหตุในครั้งนั้นปรากฏอยู่แน่นอนว่า เมือง
ทวายศรี เป็น ของไทย อยู่ ตลอด แผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เพราะ
ฉะนั้น จึง เข้าใจ ว่า เมื่อ ในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พม่า ติได้ คืน ไป
แต่ เมือง ทวาย หาได้ ๆ เมือง ทวายศรีไม่ แต่ สงคราม ครั้ง นี้ ไม่มี
ปรากฏในหนังสือ พงษาวดาร พม่า ส่วน เมือง เชียงใหม่ นั้น พม่า ใต้
กลับไป เมื่อ ในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม หรือ เมื่อ ต้น แผ่นดิน สมเด็จพระ
เจ้าปราสาททอง ในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าปราสาททองไทย กับ
พม่าหาได้รบพุ่งกันไม่ ก็ กัณฑ์ ตลอด มา จนถึง แผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์
มหาราช จึง เกิด รบ กับ พม่า ขึ้น อีก

สมศรมครั้งที่ ๑๕ คราวไทยรบพม่าที่เมืองเชียงใหม่

—***—

เหตุที่จะเกิดรบกับพม่าในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 นั้น กว๋ยจีนยกกองทัพลงมาจากเมืองฮังวะ สมัยนั้นพม่าตั้งเมือง
 หงสาวดีเป็นราชธานีตั้งแต่ก่อน เมืองเชียงใหม่ได้ข่าวว่าจีนจะลง
 มาตีเมืองเชียงใหม่ด้วย เห็นว่าพม่าจะช่วยไม่ไ้ จึงแต่งทูตมา
 ขอสามีกักที่ต่อกรุงศรีอยุธยา เมื่อปีชวด รุศคักราช ๑๐๒๒
 พ.ศ. ๒๒๐๓ ขอกองทัพไทยขึ้นไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่ เวลา
 นั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสวยราชย์ได้ ๔ ปี จึงโปรดให้จัด
 กองทัพ พระยา รามเทโชคุมพล ๑๐๐๐ พระยาท้ายน้ำคุมพล ๔๐๐๐
 สองกองให้ขึ้นยกล่วงหน้าขึ้นไปกับทูตเชียงใหม่เมื่อเดือน ๑๒ ครั้นถึง
 เดือนอ้ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นไปตั้ง
 อยู่ที่บ้านพิศณุโลก จัดกองทัพเพิ่มเติมขึ้นไปอีก ๕ กอง คือ พระยา
 กระลาไทม์ถือพล ๕๐๐๐ กอง ๑ พระยา นครราชสีมาถือพล ๒๐๐๐
 กอง ๑ พระยา ยมราชถือพล ๑๐๐๐ กอง ๑ พระยา ราชบังสรถือ
 พล ๓๐๐๐ กอง ๑ พระยา พิไชยสงครามถือพล ๕๐๐ กอง ๑ ขึ้นไป
 ช่วยเมืองเชียงใหม่ ในเวลาเมื่อกองทัพไทยยกขึ้นไป ข้างเชียงใหม่
 ได้ความว่า กองทัพจีนที่มาตีเมืองฮังวะเลิกถอยไปแล้ว ก็กลับใจ
 ลอบให้คนมาบอกทูตที่นำทัพให้หลบหนีไปเสีย สมเด็จพระนารายณ์
 มหาราชทรงทราบทรงพระพิโรธ จึงกำรัสสั่งให้กองทัพไทยทั้งยวง
 ขึ้นยกเลยขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ แลเสด็จยกกองทัพหลวงมาตั้ง

อยู่ที่ เมือง สุโขทัย ครั้งนั้น ตามความที่ กล่าวใน หนังสือ พระราชพงษาวดารว่า กองทัพไทย ที่ไว้ เมือง เดิม เมือง นคร ลำปาง แล้วแยกย้ายกันไป เทียว ตีหัว เมือง ละว้า ที่ เปน เมือง ขึ้น เชียงใหม่ อยู่ ระหว่าง แคนพม่า ใ้มา เปน เมือง ขึ้น กรุง ศรี อโยธยา เปน อัน มาก แต่ไม่ไว้ เมือง เชียงใหม่ แต่ข้าง พงษาวดาร พม่า กล่าว ว่า เมื่อ จีน ถอยทัพ กลับไป แล้ว พระ เจ้า หงสาวดี ใ้ กองทัพ พม่า เข้า มา ช่วย รักษา เมือง เชียงใหม่ กองทัพ พม่า เข้า มา ไม่ ทัน ไทย ใ้ เมือง เชียงใหม่ เสีย แต่ เมื่อ ฅวัน ๒ ๓ ๔ ค่ำ ปี ชาติ จุลศักราช ๑๐๒๔ พ.ศ. ๒๒๐๕ (ที่จริง น่า จะ เปน ปี ๑๒) กองทัพ พม่า ยก เข้า มา ถึง ไทย ใ้ กองทัพ พม่า แดก กลับ ออกไป แล ว่า ไทย รักษา เมือง เชียงใหม่ ต่อ มา อีก หลาย ปี พวก เมือง เชียงใหม่ เขา ใจ ออก หาก ไทย ปราย ปราม ไม่ อยู่ จึง ใ้ ทั้ง เมือง เชียงใหม่ เสีย

สงครามครั้งที่ ๒๐ คราวรบพม่าที่เมืองไทรโยค

—*~*~*~*

เหตุ สงคราม คราว นี้ ใ้ เอง ต่อ คราว ที่ ๑๙ ที่ กล่าว มา แล้ว เรื่อง ปรากฏ ใน พระราชพงษาวดาร ว่า เมื่อ จีน ยก กองทัพ มา ตี เมือง อังวะ พระ เจ้า หงสาวดี ใ้ มังนันทมิตร พม่า ซึ่ง เปน ฮาว ของ พระ เจ้า หงสาวดี ลง มา ครอง เมือง เมะตะมะ ใ้ เภด ใ้ กองทัพ มอญ ขึ้น ไป ช่วย รักษา เมือง อังวะ พวก มอญ เปน ขบถ ขึ้น พากัน ใ้ มังนันทมิตร แล้ว อพยพ ครอบ ครว มอญ เปน จำนวน คน หมื่น เศษ เข้า มา สาม ใ้ กัก ใ้ สมเด็จ พระ นารายณ์ มหาราช มี ใ้ สั่ง ใ้ แ่่ง กองทัพ ออก ไป ใ้

ครอบครวั มอญเข้า มากรุง ศรีอยุธยา ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่
 สามโคกข้าง ที่คลองคูขาม แลที่ริมวัดทองปู้ จังหวัดพระนครข้าง
 พระเจ้าหงสาวดี ได้ทราบ ว่า มอญเมาระตะมะ เป็นขบถ จึง จัก กองทัพ
 ให้ มัง สूरุ ราชาคุมพล ๓๐,๐๐๐ ยกเข้ามา ตีก ตามครวั มอญ
 มัง สूरุ ราชามีหนังสือ เข้า มา ถึง เมือง กาญจนบุรี ว่า ให้ส่ง ครวั มอญ
 ไปให้โดยที ถ้าไม่ส่ง จะยก กองทัพ เข้า มา ซึ่ง เขาครวั มอญไป
 ให้จงได้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงทำหนังสือสั่งให้ จัก กองทัพ
 มีจำนวนพล ๕๐,๐๐๐ ให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีขุนเหล็ก เป็นแม่ทัพ
 ยกออกไป ต่อ สู้พม่า แลให้มีตราให้หา กองทัพ ที่ตั้ง อยู่ทาง
 เมืองเชียงใหม่ให้ยก ลง มาบรรจบ รบพม่าด้วย กองทัพ พม่า
 ยกเข้ามา ทางด่าน พระเจดีย์สามองค์ ประทะ ทัพเจ้าพระยา
 โกษา ฯ ขุนเหล็กที่ ทำกินแกง แขวงเมืองไทรโยก รบพุ่ง ตึกพัน
 กันอยู่ พอกองทัพไทยฝ่ายเหนือ ยก ลง มาถึง เข้า ตีโอบ ทัพพม่า
 ซ้ำศึกแตก พ่าย ยับเยิน กลับไป

สงครามคราวนี้ ในพงษาวดาร พม่า กล่าวแต่ ว่า มอญเป็นขบถ
 หาได้กล่าวถึงที่ กองทัพ พม่า ยก เข้า มาใน เมืองไทยไม่ ในหนังสือ
 พระราชพงษาวดาร ก็ไม่ลง ศักราชสงครามคราวนี้ไว้ให้ปรากฏ แต่
 ประมาณดู จะอยู่ราวปี ชาติ รุศคักราช ๑๐๒๔ พ,ศ, ๒๒๐๕
 สงครามครั้งที่ ๒๑ คราวเจ้าพระยาโกษา ฯ ขุนเหล็กตีเมืองพม่า

—*~*~*~*

เรื่อง สงครามคราวนี้ ใน พงษาวดาร พม่า กับหนังสือ พระราช

พงษาวตาร มีเนื้อความ ยุติ ต่อกันเพียงว่า ไทยได้ ยก กองทัพ ออก
 ไปตีเมืองพม่า แต่ผิด กันในข้อสำคัญ ในพระราชพงษาวตาร
 ว่า เจ้าพระยาโกษา ฯ ชุนเหล็ก ไข่เมือง อย่างกึ่ง เมืองแปรเมือง
 ทองอุ เมืองหงสาวดี แล้วขึ้นไป ล้อมเมือง อังวะ ชาติสเบียงอาหาร
 จึง ต้อง ยก กลับมา ฝ่าย ช้าง พงษาวตาร พม่า ว่าไทย ยกไปตีเพียง
 เมืองเมาะตะมะกับเมืองทวาช ไปเสียดีต้อง เลิกทัพ กลับมา พิศเราะห์
 คุแผนที เห็นว่า ความ จริง เห็น จะไม่ ไข่ขึ้นไป ถึง เมือง อังวะ ภาย
 เวลา นั้น เมืองหงสาวดี ยัง เปน ราชธานี ของ พม่า มิใช่เมือง อังวะ
 เปน ราชธานี ทั้ง กล่าวใน พระราชพงษาวตาร ที่ จะ เติรทัพ ทาง ลุ่ม
 แม่น้ำเฮราวดี ไข่ไป ถึง เมืองอังวะ ทาง ไกลมาก และ จะ ต้อง ผ่านแดน
 ข้าศึกที่ เปนเมืองใหญ่ไป หลายเมือง แม้เมื่อครั้ง สมเด็จ พระ
 นเรศวร จะเสด็จ ไป ตี เมือง อังวะ ยัง เติร กอง ทัพ หลวง ทาง เมือง
 เชียงใหม่ไปทางเมืองหาง เพื่อ จะ เติรในแดน ข้าศึกให้ ไกล กองทัพ
 เจ้าพระยาโกษา ฯ ชุนเหล็ก เปนแต่ ทัพ ชุนนาง เห็น จะ เติรทาง ลุ่ม
 แม่น้ำเฮราวดี ทั้ง แต่ เมือง เมาะตะมะ ไข่ไป ถึง เมือง อังวะไม่ได้ ความ
 ข้อนี้ ผู้ศึกษาโบราณ คติ ก็ มีความ สงสัย กัน อยู่แต่ก่อนแล้ว

เหตุที่ เกิด สงคราม คราว นี้ ก็เนื่อง กับ สงคราม คราวที่ ๓๐ คือ
 เมื่อ กอง ทัพ พม่า ที่ เข้า มารบ กับ เจ้า พระยาโกษา ฯ ชุนเหล็กที่ ไทรโยก
 แตกยับ เย็น ออกไป แล้ว สมเด็จ พระ นารายณ์ มหาราช ทรง พระ
 ราชดำริห์ เห็น การ สงคราม เปน ที่ ภาย พวก มอญ เปนใจ เข้า
 กับไทยแล พม่า ก็ แพ้ไป จึงโปรดให้ เจ้า พระยาโกษา ฯ ชุนเหล็ก

ยก กองทัพจำนวนพล ๙๐,๐๐๐ ออกไปตีเมืองพม่า ในหนังสือ
พระราชพงษาวดารว่า ครั้งนั้นกองทัพไทย เติร ออกไปหลาย
ทาง ไปทาง ค่ายพระเจดีย์สามองค์บ้าง ทางค่ายเขาปูนบ้าง
ค่ายสลักพระ แขวงเมืองอุไทยธานีบ้าง ค่ายเขาสูง ทางเมือง
ทวายบ้าง เติรทางค่ายแม่สตะเมืองตากบ้าง ไปตั้งล้อมเมือง
อยู่ แต่ไปซัดเสบียงอาหาร ต้องถอยทัพกลับมา การสงคราม
ครั้งนี้ในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ลงศักราชไว้ว่าปีชวด รุ
ศักราช ๑๐๒๔ พ.ศ. ๒๒๐๕

พม่า กับไทยรบกันคราวนี้ แล้วก็เลิกสงครามต่อกันมา ชำนาญ
เกือบร้อยปี ท้ายในระหว่างนั้นพม่าเสื่อมอำนาจ ถอยกำลังลง
จนมอญกลับตั้งตัวเป็นอิสระได้ ในที่สุดพวกมอญจับพระเจ้า
แผ่นดินพม่าได้ สันเขือสายเจ้าแผ่นดินพม่าที่สืบวงศ์ของพระเจ้า
หงสาวดี บุเรงนอง นายบ้านพม่า ชื่อ องจันยะ จึงตั้งตัวเป็นใหญ่
รบพุ่งชนะมอญรวมอาณาจักรมอญพม่าเข้าได้ตั้งแต่ก่อน ตั้งตัว
เป็นพระเจ้าอลองพญา ที่ไทยเราเรียกว่าพระเจ้ามังลอง ครอง
เมืองรัตนสิงห์เป็นราชธานี พม่าจึงเกิดสงครามขึ้นกับไทยอีก

สงครามครั้งที่ ๒๒ คราวพระเจ้าอลองพญาล้อมกรุง

— * * * —

เหตุที่จะเกิดสงครามคราวนี้ เติมเมื่อพระเจ้าอลองพญา
ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นในเมืองพม่าแล้ว ยกกองทัพมาปราบปราม
หัวเมืองมอญ พวกมอญที่พ่ายแพ้พาภินอพยพหลบหนีเข้ามาใน

ราชอาณาจักร กรุงศรีอยุธยา มาก เมืองทวาย ก็มาขอขึ้น
 กรุงศรีอยุธยา ด้วย ถลิ่งอำนาจพม่า พระเจ้าอลองพญา มี
 ใชยชนะ มอญจับได้ พระยาหงสาวดีแลได้หัวเมืองมอญไว้ในอำนาจ
 แต่การยังไม่เป็นปรกติก็ ด้วยยังมีพวกแม่ทัพนายกองของพระยา
 หงสาวดี ที่แตกฉานไปเที่ยวหลบหลีกอยู่หลายแห่ง พระเจ้า
 อลองพญา ยกกองทัพหลวง กลับขึ้นไปตีพวกกระแซ ทางเมือง
 มณีบุระ ทางข้างเมืองมอญมีแม่ทัพมอญซึ่งหลบหนีอยู่คน ๑ รวบรวม
 กำลัง รุกเข้าตีได้เมืองซีเรียม ซึ่งอยู่ใกล้ทเลริมแม่น้ำเซราวดีข้าง
 ตะวันตก กองทัพพวกพม่าที่อยู่รักษาเมืองมอญคุมกำลังไป
 ตีเมืองซีเรียม พระยา มอญรักษาเมืองซีเรียมไว้ไม่ได้ จึงอพยพ
 ครองครัวชน เขาทรัพย์ สบขัตติงเรือ กำปั่นของฝรั่งเศส ซึ่งไปค้าขาย
 อยู่ที่เมืองซีเรียมแล่นออกทะเลจะไปหาไครยอยู่หัวเมืองของฝรั่งเศส
 ในอินเดีย เรือนี้ถูกพายุพัดซัดมาทางตะวันออก ต้องเข้าไป
 หาไครยซ่อมแซมในอ่าวเมืองมฤท ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา
 พระเจ้าอลองพญาให้มาขอตัวพระยามอญกับทั้งเรือกำปั่นที่พระยา
 มอญเอามา ข้างกรุงศรีอยุธยาตอบไปว่า เรือกำปั่นนั้นเป็นเรือของ
 ฝรั่งเศส ถูกพายุเข้าไปหาไครยซ่อมแซมในอ่าวเมืองมฤท ไม่มี
 เหตุอะไรที่ไทยจะจับกุมไว้ เมื่อซ่อมแซมแล้วจึงปล่อยให้กลับ
 ไป พระเจ้าอลองพญาซักเคืองด้วยเรื่องนี้ ครั้นตีเมืองกระแซได้
 แล้ว พระเจ้าอลองพญา ยกกองทัพลงมาฉลองพระเกษชาตุที่เมือง
 ย่างกุ้ง ซึ่งปฏิสังขรณ์สำเร็จเมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๒๑

พ.ศ. ๒๓๐๒ ครั้นฉลองพระเกษชาตุแล้ว พระเจ้าอลองพญา จึง
 จัดกองทัพยกทัพเรือเป็นจำนวนพล ๘,๐๐๐ ให้มังระราชโอรส
 กับมังฆ้องนรธา (ในพระราชพงษาวดารเรียกว่าแมงละแมงซ่อง)
 ยกลงมาตีเมืองทวาย เมื่อตีเมืองทวายได้แล้ว ได้ข่าวว่าเรือ
 ค้าขายทั้งที่มาจากประเทศอื่นแลที่หลบหนีไปจากเมืองทวาย ไป
 อาศัยอยู่ในเขตรแดนไทย ที่เมืองตนาวศรีแลเมืองมฤทมาก
 พระเจ้าอลองพญาจะใคร่ได้เรือแลทรัพย์สินของ จึงยกเหตุข้อที่
 ไทยขาดทางไมตรี คอยไม่ยอมส่งพระยามอญ ให้กองทัพพม่า
 ยกเลยมาตีเมืองตนาวศรีแลเมืองมฤท จะเป็นด้วยไทยไม่ได้
 คาดว่าพม่าจะมาตีหรือจะเป็นด้วยความอ่อนแอของไทยในเวลานั้นเอง
 อย่างไรอย่างหนึ่งนี้ พม่าตีเมืองตนาวศรีแลเมืองมฤทได้โดยง่าย
 จนพม่าเองก็ปลาบใจ ว่าเหตุไรไทยจึงต่อสู้อ่อนแอหนัก พม่า
 ได้ใจจึงให้ยกกองทัพข้ามแหลมมลายู เข้ามาทางด่านสิงขร
 ข้างหลังเกาะหลัก ประสงค์จะลงเที่ยวตีปล้นหาเซलयแลทรัพย์สิน
 สมบัติต่อเข้ามาในแดนไทย แล้วแต่จะมาได้เพียงไร ถ้ามาตี
 เพียงไหนก็จะกลับไป ไม่ได้เข้าใจว่าจะเข้ามาได้จนถึงกรุงศรี
 อโยธยาในคราวนั้น จริงอยู่ผู้แต่งพงษาวดารพม่ากล่าวว่า
 พระเจ้าอลองพญาตั้งพระไทยจะเข้ามาตีกรุงศรีอโยธยา ซึ่งควร
 เชื่อว่าเป็นความประสงค์ของพระเจ้าอลองพญา เหมือนกับพระเจ้า
 แผ่นดินพม่าองค์ก่อนๆ ถ้าองค์ใดได้อาณาจักรพม่ามอญกระแซ
 แลยะใช้รวมอยู่ในอำนาจแล้ว ก็เป็นเกิดความประสงค์ที่จะ

เมืองไทย ต่อ มาทุกคราว แต่ที่เห็นได้ว่า พม่าไม่ได้ตั้งใจ จะ ติ เข้า
มาถึง กรุง ศรีอยุธยาในคราวที่กล่าวนี้ นั้น ด้วย เกรง กองทัพ เข้า
มาทาง ค่าน สิงขร อันเป็นทางไกล แลเป็นทางที่ เสี่ยง เปรียบไทย
ในกระบวน ยุทธ มากนัก เพราะ ต้อง เกรง เข้า มาในทาง เคยมี เขา
ข้าง ๑ ทล่ข้าง ๑ ข้างไทยอาจ จะ ต่อสู้ ทำ อันตรายได้ ทั้งทางบก
แลทางน้ำ ถ้าไทย ต่อสู้ จริง ๆ ยากที่ จะมาถึง กรุง ศรีอยุธยา
ได้ ที่ พม่า เคย ติ กรุง ศรีอยุธยา มาแต่ก่อน หรือในคราว หลัง ๆ
ต่อคราวนี้ไป เกรง แต่ทาง ค่าน พระเจดีย์ ๓ องค์ กับ ค่านแม่สอด
ไม่ได้ เกรง ทาง ค่าน สิงขร เลย สัก คราวเดียว

ฝ่าย ข้าง กรุง ศรีอยุธยาใน สมัย นั้นเป็นเวลา กำลัง เสื่อมทราม
ด้วย เหตุ หลาย อย่าง ว่าโดยย่อ คือ

๑ เกิด แต่เหตุ ที่รบกวน กันเอง ในการ แย่งชิง ราชสมบัติ
มาหลาย ครั้ง หลายคราว ข้าราชการที่ เข้มแข็ง ทัพศึก หรือ ครอบรู้
ราชการ บ้านเมือง ถูก ฆ่าฟัน ล้ม ตาย เสีย มาก ด้วย คนที่ เข้า มา มี
ตำแหน่ง ใน ราชการ โดย มาก สำส่อน ไม่ ซำนิ ซำนาญ การ งาน

๒ เป็นเวลา ที่ ปราศ จาก ความ สามัคคี ต่อ กัน สมเด็จพระ เจ้า
อยู่หัวบรมโกศ มี ลูกเธอเป็น เจ้าฟ้าชาย ๓ พระองค์ คือ
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เป็น พระ องค์ใหญ่ ได้ เป็น พระ มหาอุปราช
สิ้น พระชนม์ ไป เสีย พระ องค์ ที่ ๒ เจ้าฟ้าเอกทัศ เป็น กรมขุน
อนุรักษ์มนตรี พระ ราชบิดา รับ สั่ง ว่า ใจ เขา ไม่ ควร จะ ครอบ

ราชสมบัติ จึงต้องออกทรงผนวชเสีย ทรงตั้งเจ้าฟ้าพระองค์น้อย
 คือเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราช สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศยังมี พระองค์เจ้าชายลูกเธอ ๔ พระองค์
 เป็นกรมหมื่นเทพพิพิธองค์ ๑ กรมหมื่นจิตรสุนทรองค์ ๑ กรมหมื่น
 สุนทรเทพองค์ ๑ กรมหมื่นเสพภักดีองค์ ๑ ทั้ง ๔ องค์นี้ พระชันษาเป็น
 ผู้ใหญ่กว่าเจ้าฟ้าอุทุมพร พระมหาอุปราชมาก กรมหมื่นเทพพิพิธ
 ชอบกับเจ้าฟ้าอุทุมพร แต่อีก ๓ องค์ไม่เข้ากัน เป็นอธิมาแต่เจ้าฟ้า
 อรรณวิเบศร์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคตเมื่อปี ๒๒๓๑
 จุลศักราช ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ เจ้าฟ้าอุทุมพร พระมหาอุปราช
 ได้ราชสมบัติ มีเหตุเกิดระแวงกันขึ้นกับเจ้า ๓ กรม คือ กรมหมื่น
 จิตรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ กรมหมื่นเสพภักดี ให้จับสำเร็จ
 ไทยเสียทั้ง ๓ องค์แล้ว เชิญเจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี
 ลาผนวชให้มาช่วยคิดอ่านราชการ เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี
 เข้ามาอยู่ด้วยในพระราชวัง แล้วเข้าเกี่ยวข้องของหมองยุ่งในราชการ
 ต่าง ๆ จนสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร มีความรำคาญมีรู้ที่จะทำ
 ประการใด ด้วยร่วมพระอุทรอันเดียวกัน เกรงจะเกิดเป็นปรักษ์
 กันขึ้น จึงถวายราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรีแล้ว
 เสด็จออกทรงผนวช ครั้นเจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี
 ขึ้นครองราชสมบัติ ความเกียงแย่งก็เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการ
 มีขุนนางพวก ๑ เป็นขบถคิดจะปลงพระเจ้าเอกทัศลงจากราชสมบัติ
 พวกนี้ไปปรึกษา กับกรมหมื่นเทพพิพิธ ความทราบถึงสมเด็จพระ

พระเจ้าเอกทัศ ด้วย พวกขบถไปทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าอู่ทองพรให้
 ครองราชสมบัติ สมเด็จพระเจ้าอู่ทองพร ทูลความให้สมเด็จพระเชษฐา
 จิราชทราบ แต่ทูลขออย่าให้ประหารชีวิต พวกขบถ ด้วย พระองค์
 ผู้ทูลความเป็น สมณะ เกรงจะ มีวามอง ทาง พระวินัย สมเด็จพระ
 พระเอกทัศ จึงให้ จับ หัว นำ พวก ขบถ จำไว้ ส่วน กรมหมื่นเทพพิพิธ
 นี้ให้ ฝาก เรือ กำนันไป ปลอ่ย เสี่ยง ลังกา ทวีป ด้วย ทรง ผนวช เป็น
 ภิกษุ ภาวนา อยู่ ในเวลา กำลัง ยุง กัน อยู่ อย่าง นี้ คึก พม่า ก็มี
 เข้า มา เมื่อปี เถาะ จุลศักราช ๑๑๒๑ พ.ศ. ๒๓๐๒

ตาม ความ ที่ ผู้หลัก ผู้ใหญ่ เล่า สืบ ต่อ กัน มา ยุติ ต้อง กับ
 จดหมาย เหตุ ครั้ง นั้น เช่น หนังสือ คำให้ การ ชาวกรุงเก่า แล รายการ
 ที่ ปรากฏ ใน พระราชพงษาวดาร ตลอดจน พงษาวดาร พม่า แล
 จดหมาย เหตุ ของ พวก บาทหลวง ที่ อยู่ในกรุงศรีอยุธยา เวลานั้นว่า
 กำลัง ผู้คน สะเปียงอาหาร แล เครื่อง สัตราวุธ ทั่วปวง กรุงศรีอยุธยา
 มีบริบูรณ์ ทุกอย่าง ครั้ง นั้น ชาติ แต่ ผู้ที่ มีความ สามารถ จะ คิด อ่าน
 แล บัญชา การ คือก ไม่ได้ สืบ สอน ว่า ข้าศึก จะ มา ทาง ไหน ย่าง
 แล กำลัง ข้าศึก มาก น้อย เท่าใด ได้ ชาว หัว เมือง ขอก เข้า มา ว่า
 สืบ สอน ได้ ความ ว่า ข้าศึก จะ ยก เข้า มา ทาง ไหน ก็ แต่ง กอง ทัพ
 ออกไป คอย ต่อสู้ ข้าศึก ทาง นั้น มี จำนวน กอง ทัพ ปรากฏ ใน คำ
 ให้ การ ชาวกรุงเก่า ว่า ให้ พระยารัตนาธิเบศร์ ผู้ว่า ที่ ธรรมมา ฯ
 ยก ไป คอย ต่อสู้ พม่า ที่ มา ทาง เมือง ตनावศรี ทัพ ๑ ให้ พระยา
 พระคลัง ยก ไป ตั้ง ที่ เมือง ราชบุรี ทัพ ๑ ให้ พระยา สิหราช เตโชไชย

ยกไป คอย ต่อ สู้ พม่า ที่ จะ มา ทาง ท้า น พระ เจดีย์ ๓ องค์ แขวง
 กาญจนบุรี ทัพ ๑ ให้ เจ้า พระยาอภัยราชา ยกไป คอย ต่อ สู้ พม่า ที่
 จะ ยก มา ทาง ท้า น แม่ สอ คทัพ ๑ แต่ ที่ จริง กราว นั้น พม่า ยก มา
 จาก ทาง เมือง ทนาวศรี ทาง เทียว

เมื่อ พระเจ้า อลอง พญา เห็น ว่า ตี เมือง มฤท เมือง ทนาวศรี ได้ โดย
 ง่าย ทาย สั่ง ให้ กอง ทัพ หน้า ยก เลย เข้า มา แล้ว พระเจ้า อลอง พญา
 จึง ตก ลง ยก ทัพ หลวง ตาม มา ที่ หลัง กอง ทัพ ไทย ที่ ไป ต่อ สู้ ทาง นี้
 พระยา ยมราช ถือ พล ๓,๐๐๐ ไป ตั้ง อยู่ ที่ แก่ง คุ่ม ไต้ เมือง กุย กอง
 ทัพ พระยา รัตนนิเบศร์ ตั้ง อยู่ ที่ เมือง กุย พม่า ตี กอง ทัพ พระยา
 ยมราช แดก ใน เวลา เทียว พระยา รัตนนิเบศร์ รู้ ว่า ทัพ พระยา ยมราช
 แดก ให้ ชุน รอง ปลัด ชู ซึ่ง คุ่ม กอง ทัพ อาศา สมทบ ลง ไป จาก
 กรุงศรีอยุธยา ด้วย ทำนอง เชื่อกัน ว่า เป็น ผู้ มีความ รู้ วิชา ตี คุ่ม
 กอง อาศา ๕๐๐ ไป ต่อ สู้ พม่า ได้ สู้รบ กัน ที่ ตำบล หัว ชาว रिम
 ชายทะเล พวก ชุน รอง ปลัด ชู พม่า พ้น พม่า ล้ม ตาย มาก แต่ ไทย น้อย
 ทัว ลง ปลาย ก็ เหลือ กำลัง ต้อง แดก พ่าย พระยา รัตนนิเบศร์ พอ รู้ ว่า
 ชุน รอง ปลัด ชู แดก อีก กอง ๑ ก็ ไม่ รอ อยู่ ต่อ สู้ พม่า รีบ หัน เข้า มา
 กรุงศรีอยุธยา กับ พระยา ยมราช ด้วย กัน พม่า ก็ ตี เมือง กุย
 เมือง ปราณ เมือง เพ็ชรบุรี เมือง ราชบุรี แล เมือง สุพรรณบุรี ได้ สักวอก
 โดย ลำคัย มา ด้วย ไม่มี ผู้ ไต่ ต่อ สู้ จน กอง ทัพ พระเจ้า อลอง พญา เข้า
 มา ตั้ง อยู่ ที่ เมือง สุพรรณบุรี ข้าง ใน กรุง จึง ตก ใจ กัน ขึ้น พวก ข้าราชการ
 พา กัน ไป ทูล วิง วอน สมเด็จ พระเจ้า อุทุมพร ให้ ลา ผนวช ออก

มาบัญชา การ รักษา พระนคร จึง ตรีเยียม เหา พระนคร เป็นที่มั่น ตั้ง
 ต่อสู้ พม่า ให้ ก่อ กำแพง เมือง ข้าง ท้าย เหนือ ซึ่ง โกลั พระราชวัง
 ขยาย ต่อ ออกไป ข้าง ริม หน้า อีก ชั้น ๑ ท่อน คน เข้า ใน พระนคร ให้
 ชั้น รักษา หน้า ที่ เชิง เทิน แล้ว แต่ง กอง ท้า ให้ เจ้า พระยา มหาเสนา
 เปน แม่ ท้า กับ พระยา รัตนนิเชศวร์ พระยา ยมราช พระยาราชา
 บังสวร คุม พล ๒๐๐๐๐ เศษ ไป ตั้ง รั้ว ท้า พม่า ที่ ลำน้ำ เกรราช
 คือ ที่ เรียกว่า ลำ น้ำ ปาก ให้ ตาลาน ทุก วัน นี้ พม่า ยก เข้า มา
 จาก เมือง สุพรรณ ติ กอง ท้า ไทย ที่ ตั้ง ที่ ลำน้ำ เกรราช พงษาวตาร
 พม่า กล่าว ว่า เมื่อ พม่า ข้าม น้ำ เข้า ที่ ค่าย ไทย ตรง นี้ ไทย รบ
 พุง ฆ่า พัน พม่า ล้ม ตาย ลง เปน อัน มาก กอง ท้า หน้า พม่า ชย อยู่น
 จน กอง ท้า หลวง พระ เจ้า อลอง พญา ยก มา ถึง จึง รตม ติ กอง ท้า ไทย
 แยก มา ทุก กอง เจ้า พระยา มหาเสนา พระยา ยมราช ถูก ฮาวู
 ฆ่า คัก ตาย หิน มา ได้ แต่ พระยา รัตนนิเชศวร์ กับ พระยา ราชา บังสวร
 พม่า ติ กอง ท้า ไทย ที่ ลำน้ำ เกรราช แยก แล้ว พระเจ้า อลอง พญา
 ก็ ยก กอง ท้า หลวง เข้า มา ตั้ง ณ ที่ ข้าง กลุ่ม บ้าน กระตืออง ข้าง เหนือ
 พระนคร กอง ท้า หน้า เข้า มา ตั้ง ที่ โป้ ๓ คั่น ข้าง ใน กรุง แต่ง
 กอง ท้า ไทย จีน ออก ไป รบ พม่า ก็ ติ แยก มา พม่า จึง เข้า มา ตั้ง
 ถึง พระเนียบ แล วัด สามวิหาร แล้ว เขา ปีน ใหญ่ เข้า มา ตั้ง ที่ วัดราชปริ
 วัด กระษัตรา ยิง เข้า ไป ใน พระนคร ข้าง ไทย ยิง ได้ คอบ พม่า จะ
 เข้า ไม่ได้ ทาง นั้น จึง เขา ปีน ใหญ่ ไป ตั้ง ที่ วัด หน้า พระเมรุ ยิง เข้า ไป
 ใน พระราชวัง ใน ขณะ ที่ พม่า เขา ปีน ใหญ่ มา ตั้ง ยิง พระนคร นั้น
 พระเจ้า อลอง พญา มา ตรวจ ทรา การ ยิง ปีน ใหญ่ เอง เมื่อ วัน มา ยิง

พระราชนิพนธ์ ปิ่นพม่าแตก ไฟลวกเอาพระเจ้าอลองพญาประชวร
 อากาญ มาก พม่าจึงเลิกกองทัพกลับไปเมื่อวันที่ ๒๖ ค่ำปีมะโรง
 จุลศักราช ๑๑๒๒ พ.ศ. ๒๓๐๓ กองทัพพม่าเดินกลับไปทาง
 เมืองตาก ยังไม่ทันออกจากแดนไทย พระเจ้าอลองพญา ก็
 สิ้นพระชนม์ พม่ายกกลับไปคราวนี้ ปรากฏทั้งในพงษาวดาร
 พม่า แลพระราชพงษาวดาร ว่าไทยได้แต่งกองทัพยกออก
 คืบตาม ข้างพม่าว่าพม่าคือกองทัพไทยแตกกลับไป แต่ข้าง
 พระราชพงษาวดารว่าไทยตามไปไม่ทัน ข้าพเจ้าเห็นว่า จะจริง
 ข้างไปไม่ทัน

สงครามครั้งที่ ๒๓ คราวพม่าตีหัวเมืองบักย์ได้

— * —

เมื่อพระเจ้าอลองพญาสิ้นพระชนม์ในปีมะโรง จุลศักราช ๑๑๒๒
 พ.ศ. ๒๓๐๓ มังลอก ราชโอรสองค์ใหญ่ได้ครองราชสมบัติ
 เมืองพม่า รามัญกลับมีเหตุต้องรบพุ่งกันเองอีก ด้วยมังฆ้อง
 นรธาแม่ทัพคน ๑ ซึ่งเข้ามาตีเมืองไทยกับพระเจ้าอลองพญา
 กลับไปตั้งแขวงเมืองที่เมืองอังวะ แล้วสะโต๊ะ มหาสุริย อุณาเจ้า
 เมืองตองอูผู้เป็นอาว์ของพระเจ้ามังลอก ตั้งแขวงเมืองขึ้นที่เมืองตองอู
 อีกแห่ง ๑ พวกกระแฉแลพวกมอญก็พากันกระต้างกระเทือง
 ขึ้นด้วย พระเจ้ามังลอกต้องทำการขบราบปรามเสี้ยนศึกภายใน
 อยู่ ๒ ปี ในเวลาเมื่อเมืองพม่าเกิดรบพุ่งกันเองนั้น ชุนนาง
 ทวายเก่าคน ๑ ชื่อหุยกองจา คู่มสมีคพรรคพวกเข้าชิงเมือง

ทวายไต่จากพม่า ซึ่งพระเจ้าอลองพญาตั้งให้ลงมา เป็นเจ้าเมือง
 พอการรบพุ่งกันทางเมืองพม่าสงบลง หุยของจา กั้ว พระเจ้า
 มังลอก จะ ยก มา ที่ เมือง ทวาย จึงให้ทูตคุมเครื่องราชบรรณาการ
 เข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าเอกทัศสามีกักก็ขอขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา
 ฝ่ายข้างกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พม่าเลิกทัพกลับไป มีเนื้อ
 ความปรากฏในจดหมายเหตุของพวกขาดหลวงว่า ใต้ปกครอง
 จัดการแก้ไข กระบวนป้องกันพระนคร แลปรากฏในพระราช
 พงษาว่า ใต้สร้างสมเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์บ้าง แต่ไม่
 ปรากฏว่าความสามัคคีที่ขึ้นอย่างไร เป็นต้นว่า สมเด็จพระเจ้า
 อุดมพรที่ลาผนวชออกมาช่วยบัญชาการ ครั้งพม่าเข้ามาล้อมกรุง
 เมื่อพม่ากลับไปแล้ว ก็เกิดไม่ถูกพระไทยกับสมเด็จพระเชษฐา
 จิราช เลยกุลาออกทรงผนวชเสียอีก ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธ
 ที่ถูกไปปล่อยเมืองลังกา เมื่อพระเจ้าอลองพญาเข้ามาที่กรุงศรี
 อยุธยา ใต้ข่าวออกไปว่าเสียกรุงแก่พม่าก็กลับมา เห็นจะ
 มาทั้งเป็นพระ มาขึ้นที่เมืองมฤทเมื่อพม่ายกทัพกลับไปแล้ว
 ความทราบถึงกรุงศรีอยุธยา มีรับสั่งให้คุมกรมหมื่นเทพพิพิธไว้
 ที่เมืองมฤท ในสมัยเมื่อว่างสงครามอยู่ ๓ ปีนั้น ทำนองข้าง
 กรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ใต้ข่าวว่าพม่าเกิดรบพุ่งกันขึ้นเอง เห็น
 จะเข้าใจกันว่า พม่าสิ้นพระเจ้าอลองพญาแล้ว คงจะหย่อน
 กำลังลงเป็นอย่างเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่ง
 จะไม่มีศึกพม่าเข้ามาอีก หรือถ้าหากจะมีมาก็คงสู้ได้ไม่ยาก

จึงไม่มีใคร รื้อร่นขว่นขวายอะไร นัก

มีเนื้อ ความ ชั่วรากฏใน จตพมาศเหตุของ บาดทลวงที่ อยู่ กรุงศรี
อยุธยาในครั้งนั้นว่า เมื่อ ทูตทวายเป็น มา สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
ให้เสนาบดีประชุม ปรึกษา กันว่า จะ ควร รับเมือง ทวายไว้เป็น
เมืองขึ้นหรือไม่ มีข้าราชการพวก ๑ ว่าไม่ควร จะรับ ด้วย
เห็นว่า ถ้า รับเมือง ทวาย อาจ จะเป็น เหตุให้ เกิดสงคราม กับ พม่า
อีก แต่ข้าราชการ โดย มาก เห็นว่า ควร จะ รับ สมเด็จพระเจ้า
เอกทัศ จึง รับ เมือง ทวายไว้เป็นเมือง ขึ้น กรุง ศรี อยุธยา

ฝ่าย ข้างเมือง พม่า พระเจ้ามังลอก ปราย ปราม พม่า มอญ
ไล่ไต่ เรียบร้อยแล้ว จึงให้ อภัยคามณี (เรียกใน พระราชพงษาวดาร
ว่าอาพระระ กามณี) เป็นแม่ทัพคุม พล ๗,๕๐๐ เข้า มา ตี เมืองเชียงใหม่
เมื่อ ปี มะเมีย จุลศักราช ๑๑๒๔ พ.ศ. ๒๓๐๕ ปรากฏใน
พระราชพงษาวดารว่า พระยาจันทร์ เจ้าเมือง เชียงใหม่ให้ มา
สามีกักที่ สมเด็จพระเจ้า เอกทัศ ก็ รับ เมือง เชียงใหม่ไว้เป็นเมือง
ขึ้น แล้วทำรส สิ่งให้เจ้าพระยา พิศณุโลก กองทัพ ขึ้นไป ช่วย บัง
กัน เมืองเชียงใหม่ แต่ กองทัพ เมืองพิศณุโลกไม่ทัน ยกไป พม่า
ตีไต่ เมือง เชียงใหม่เสียก่อน จับ พระยาจันทร์ และ ท้าวพระยาผู้ใหญ่
ไปไว้เมืองพม่า พระเจ้ามังลอก จึง ตั้งให้ อภัยคามณี เป็นเจ้าเมือง
เชียงใหม่แต่ นั้นมา พระเจ้า มังลอกครอง ราชสมบัติ อยู่ ๓ ปี ยังไม่
ทันให้ ลง มา ตี เมือง ทวาย ก็ สิ้นพระชนม์ ในปี มะเมีย จุลศักราช ๑๑๒๔
นี้ พระเจ้า มังระราช อнуชาไต่ ราชสมบัติ ทางเมือง เชียงใหม่

พม่า ยัง ปราย ปรามไม่ไต่ เรียบ ร้อย กัวย พวก ท้าว พระยา ที่ เปน เจ้า เมือง ต่าง ๆ ใน ลาน นาค คบ คึก กับ เจ้า นคร หลวง พระ บาง ะ ทิ เหา เมือง เชียง ใหม่ คึน จาก พม่า พระ เจ้า มังระ จึง ให้ เเน่ เมียว สี หบ คี เปน แม่ ทัพ कुมล ๒๐,๐๐๐ ยก ไป ปราย ปราม พวก ขยด ทาง เมือง เชียง ใหม่ เมื่อ ปลาย ปี มะแม รุส ศักราช ๑๑๒๕ พ.ศ. ๑๓๐๖ ทาง ๑ ให้ มัง มหา นรธา เปน แม่ ทัพ कुมล ๒๐,๐๐๐ ลง มา ที่ เมือง ทวาย อีก ทาง ๑ ส่วน พระ เจ้า มังระ เอง ยก กอง ทัพ ขึ้น ไป ปราย ปราม พวก กระแซ ทาง เมือง มณี บุระ

กอง ทัพ มัง มหานรธา ยก ลง มา ถึง เมือง ทวาย เมื่อ เดือน อ้าย ปี วอก รุส ศักราช ๑๑๒๖ พ.ศ. ๒๓๐๗ หุย กอง เจ้า เมือง ทวาย ต่อ สู้ พม่า ไม่ ไ้ จึง ลง เรือ หินี ลง มา อาศัย อยู่ เมือง มฤท ใน อาณา เซกร์ ไทย พม่า จะ ให้ ไทย ส่ง ทัว หุย กอง ให้ ไทย ไม่ ยอม ส่ง พม่า ไ้ เมือง ทวาย แล้ว ก็ ยก กอง ทัพ เรือ มี จำนวน เรือ ๖๐ ลำ ตาม ลง มา ที่ เมือง มฤท เมื่อ เดือน ยี่ ปี วอก ผู้ คน พล เมือง พา กัน หินี เข้า ป่า ไม่มี ผู้ ไ้ ต่อ สู้ พม่า ไ้ เมือง มฤท แล้ว จึง แบ่ง กอง ทัพ กอง ๑ ให้ ยก ศึก ตาม หุย กอง กับ กรม หมอ น เทพ พิ พิธ ลง มา เมือง กระจบุรี ส่วน กอง ทัพ มัง มหานรธา ยก กลับ ไป เมือง ทนาว ศรี ก็ ไ้ เมือง ไทย ง่าย กัวย ไม่มี ผู้ ไ้ ต่อ สู้ อีก พม่า เก็ย ธิบ ทรัพย ัจคน เปน เซลย ไ้ พอ แล้ว ก็ ให้ เเนา เมือง เสย ทั้ง เมือง มฤท แล เมือง ทนาว ศรี ส่วน พม่า พวก ที่ ยก ลง มา เมือง กระจบุรี ก็ ทำ อย่าง เก็ย กัน เท็ยว คี ปลัน ธิบ ทรัพย ัจ

เซลย แจกจ่าย กัน เรื่อย มา ทั่วไม่มี ผู้ใดต่อสู้ พม่า ก็ใต้ใจเลยเดินข้าม
 จาก เมือง กระจบุรี เข้า มาที่ใต้เมือง ชุมพร เมืองไชยา แล้ว ย้อนขึ้น
 มาที่เมือง ปทิว เมืองบาง ตะพาน ทางริมทะเลข้าง หน้าใน จนเมือง กุย
 เมือง ปรวณ ทำนอง จะ ใต้ข่าว ว่า กองทัพ กรุง ยกลงไป ถึงเมือง
 เพ็ชรบุรี พม่าก็ พา กันยกกลับ ออกไป เมืองทวาย ทาง ท่านสังขร
 หุยทองจา ทวาย กับ กรมหมื่น เทพพิพิธ หนีพม่า ขึ้นมาที่ เมืองเพ็ชร
 บุรี ข้างกรุง ศรีอยุธยาให้ ข้าหลวง เอา หุยทองจาไปคุมไว้ที่ เมือง
 ชลบุรี กรมหมื่น เทพพิพิธ หนีไปคุมไว้ที่ เมือง จันทบุรี ที่จริง พม่า
 ที่เข้ามา ถึง หัวเมือง ชายทะเล หน้าในครั้ง นั้น เป็นแต่ กองทัพ หน้า
 เข้ามา เทียว เผาบ้านเรือน ปล้นเก็บทรัพย์ จับผู้คนไปเป็นเชลยอย่าง
 ชะโมย กองใหญ่ ๆ หากไม่มีใคร ต่อสู้จึงทำได้ ตามชอบใจ แต่ตัว
 มังมหานรธา แม่ทัพ หนีกลับไปตั้ง อยู่ที่ เมืองทวาย หาได้ยกเข้ามาไม่
 พม่า ยก มาคราวนี้ มีเนื้อความ ปรากฏในคำให้การ พวกกรุง
 เก่าว่า ที่กรุง ศรีอยุธยาให้ กองทัพ ยกออกไป ช่วย รักษา เมือง ทนาว
 ศรี พระยาพิพัฒน์โกษา เช่น แม่ทัพ พระเจ้ากรุงธนบุรี ในหนังสือ
 นั้นเรียกว่า “พระยาตากสิน” ก็ไปในกองทัพ นั้นด้วย แต่ไม่ปรากฏ
 ในที่ใด ๆ ว่า กองทัพไทยได้รบกับ พม่า ที่ยก มาคราวนี้ จึงเข้าใจว่า
 ยกไปไม่ทัน เห็น จะไปถึง รว เมืองเพ็ชรบุรี ใต้ข่าว ว่า พม่า ยก
 กลับไปหมดแล้ว ก็ให้หา กองทัพ กลับเพ็ชรบุรี นั้น

พม่า ยก มาคราวนี้ ในหนังสือ พงษาวดาร พม่า กล่าวว่า เมื่อ
 มังมหานรธา ใต้หัวเมือง ข้างใต้ แล้วก็ ยก เลย ขึ้นมากรุง ศรีอยุธยา
 ศึกกับที่กล่าวในหนังสือ พระราชพงษาวดาร ข้าพเจ้า เห็นว่า ความจริง

ถูกอย่างพระราชพงษาวดาร ๆ เป็นแต่ลงศักราชผิดอยู่แห่ง ๑ ก็จะไม่
ปรากฏต่อไปข้างหน้า ด้วยตามความที่พม่ากล่าวพิเคราะห์ทางแผนที่
เลอะเทอะ ว่า ยกจากเมืองทวาย มาตีเมืองปราน เมืองเพ็ชรบุรีได้
แล้ว ก็ตีเมืองชุมพรไชยาต่อขึ้นมา จนถึงกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้จะเชื่อ
ว่าเป็นความจริงไม่ได้ แต่ฝ่ายข้างพระราชพงษาวดารเอาสงคราม
นี้ไปเชื่อมต่อเป็นคราวเดียวกับที่พม่าเข้ามาตีกรุงศรีฯ หลัง ข้าพเจ้า
พิจารณาดูรายการ ที่ปรากฏในเรื่อง การรบเห็นเป็นคนละคราว ถึง
ระยะเวลาไม่สู้ห่างกันนัก ก็มีระบะหยุดการสงคราม แล้วตั้งทัพ
ใหม่ ข้าพเจ้าจึงกำหนดสงครามนี้แยกออก เป็นคราว ๑ ต่างหาก
สงครามครั้งที่ ๒๔ คราวเสียกรุงครั้งที่ ๒

—*~*~*~—

ที่จะเกิดสงครามคราวนี้ ไม่ปรากฏเหตุอย่างอื่น นอก
จากพม่าเห็นว่าไทยอ่อนแอปลง เปลี้ย จะทำร้ายได้ ก็ยกเข้ามา
แลความตั้งใจที่ยกเข้ามานั้น ทั้งในหนังสือพระราชพงษาวดาร
แลพงษาวดารพม่า กล่าวว่า ทั้งใจจะเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา
แต่เมื่อพิเคราะห์ดูรายการสงคราม ประกอบกับวิธีที่พม่ายก
เข้ามา รบพุ่งในชั้นแรก ข้าพเจ้าสงสัยว่า ต่อเมื่อเสียกรุงแล้ว
จึงกล่าวกันว่าพม่าตั้งใจจะตีกรุงศรีอยุธยามาแต่แรก ที่จริง
นั้น เมื่อแรกยกเข้ามา น่าจะตั้งใจเพียงเข้ามาปล้นบ้านเมือง
เอาทรัพย์สินสมบัติแลจับคนไป เช่นเชลย (ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า
เรต) แล้วแต่จะไต่เต้าไต่ ก็เอาเท่านั้น ถ้าเห็นจะทำต่อไปไม่ได้

เมื่อใด ก็ จะ ยก กลับ ไป อย่าง เกี่ยว กับ ที่ พม่า ที่ หัว เมือง ชัก ใต้ ที่ กล่าว มา แล้ว ใน สงคราม คราว ที่ ๒๓ ครั้ง เห็น ทำ การ ได้ สดวก ด้วย ไทย อ่อน แอ เสี้ย เต็ม ที่ พม่า ใต้ ใจ จึง เลย เข้า ใต้ เหา ราชธานี

พม่า ยก มา คราว หลัง นี้ จัด เปน ๒ กองทัพ กองทัพ ช้าง ใต้ ให้ มัง มหานรธา ยก เปน แม่ทัพ เข้า มา ทาง กำน พระเจดีย์ ๓ องค์ กองทัพ ช้าง เหนือ ให้ เนิเมียว สิบยติ (ใน พระราช พงษา วการ เรียก ว่า เนิเมียว มหาเสนาบดี) ซึ่ง เปน แม่ทัพ ยก ไป ปราย ปราม เมือง เชียงใหม่ แล เมือง หลวง พระบาง ใต้ ราบ คาย แล้ว นั้น ยก ลง มา ทาง ช้าง เหนือ อีก ทาง ๑ ตาม ราย การ ที่ ปรากฏ ใน หนังสือ ต่าง ๆ สอด สอน ใต้ ความ ว่า ทั้ง มัง มหานรธา แล เนิเมียว สิบยติ ให้ กองทัพ พม่า มี จำนวน พล ฝ่าย ละ ๕,๐๐๐ ยก เข้า มา ใน แคน ไทย เมื่อ เดือน ๗ ปี ระกา รุส ศักราช ๑๑๒๗ พ.ศ. ๒๓๐๘

วิธี พม่า ยก เข้า มา ครั้ง นั้น ปรากฏ ใน พงษา วการ พม่า ว่า กำหนด เปน อุบาย ไว้ อย่าง ๑ คือ ถ้า เมือง ไทน์ หรือ แม่ แต่ ค่าย ล บ้าน ไทน์ ก่อ ฐั พม่า ใต้ ใต้ แล้ว เกย ธิย ทวี พย์ สมยติ เหา หน หมก ผู้คน ก็ ธิย เปน เซลย ส่ง ไป เมือง พม่า แล้ว ให้ เผา บ้าน ช้อง เสี้ย ไม่ ให้ เหลือ ถ้า บ้าน ไทน์ เมือง ไทน์ เข้า อ่อน น้อม ต่อ พม่า ไทย ใต้ พม่า ให้ กระทบ ใต้ สักย แล้ว ไม่ ปลัน สคมภ เกย ธิย ทวี พย์ สมยติ เปน แต่ เรียก เหา เสี้ย ยง อาหาร ผู้ คน พา ณะ มา ใต้ สร้อย การ ทัพ ตาม แต่ จะ กระทบ การ กระทบ ใต้ ตาม หัว เมือง ราย ทาง ที่ พม่า ยก ผ่าน เข้า มา ปรากฏ ใน พงษา วการ พม่า ว่า บาง แห่ง ก็ ฐั รบ บาง แห่ง ก็ เข้า

อ่อนนุ่ม ต่อ พม่าโดย ก็ กองทัพ นำพม่าที่ยก ลงมาทางเหนือ
 ท้องที่เมือง ตาก เมื่อได้เมืองตากแล้ว บ้านระแหงเมือง กำแพงเพชร
 (เวลานั้นว่าง เจ้าเมือง พระยาตากสินเข้า มารับ ตำแหน่ง เปน พระยา
 กำแพงเพชร ยัง อยู่ในกรุง) แล เมือง นครสวรรค์ ก็ยอม อ่อน นุ่ม
 โดยก็ กอง นำพม่าที่ยก ลงมาทางเหนือ จึง ลง มา ตั้ง รวบรวม
 เสบียง อาหาร แล พาหนะ อยู่ที่ เมือง กำแพงเพชร กอง ๑ อยู่ที่ เมือง
 นครสวรรค์ กอง ๑

ได้ความ ตาม จกหมายเหตุ ของพวกบาทหลวง ว่า ในปีวอก
 พ, ศ, ๒๓๐๘ เมื่อพม่า ยก มาที่หัวเมืองปักข์ไท้ (คราวที่ ๒๓)
 นี้ ที่กรุงศรีอยุธยาได้ ะเกณฑ์ เตรียม กองทัพ หลาย กอง แต่
 เมื่อพม่า เลิกทัพ กลับไปเมือง ทวาย ไทย สำคัญว่า สิ้นสงคราม
 จึง ปล่อย คนเลิก การ เณฑ์ ครั้นได้ข่าว ว่า พม่า ยก เข้า มา อีก จึง
 ต้อง ลงมือ ะเกณฑ์ กันใหม่ ทำนอง จะ รวบ รวบรวม พล พอ
 เข้า กองทัพได้ กอง ๑ ปรากฏในหนังสือ พระราชพงษาวดารว่า
 ให้พระพิเรนทรเทพคุมพล ๓,๐๐๐ ออกไป คอยต่อสู้ พม่าที่เข้ามา ทาง
 ค่าย พระเจดีย์ ๓ องค์ ได้รบ กันที่ เมือง กาญจนบุรี เก่า ที่เขา
 ชนไก่ พม่า มากกว่า ตี กองทัพ พระพิเรนทรเทพแตกยับเยิน มา
 พม่า กอง นี้ จึง ตามเข้ามา จนถึงแม่น้ำ ราชบุรี มา ตั้งค่าย อยู่ที่
 ค่ายล ลูกแกแห่ง ๑ ค่ายล คอกระชอมแห่ง ๑ ที่กรุงวังหนองขาว
 แห่ง ๑ ในคราวเดียวกับ พม่าที่ยก ลงมา ทางเหนือ มา ตั้ง ที่
 เมือง นคร สวรรค์ แห่ง ๑ ที่เมือง กำแพงเพชร แห่ง ๑ ทั้งกล่าว

มาแล้วนั้น ไม่ปรากฏว่ามีกองทัพไทยไปต่อสู้ในตอนนี้ทั้ง ๒ ทาง
 ใต้ความเห็นว่า ไปรบให้เจ้าพระยาพิศณุโลกขึ้นไปบัญชาการต่อสู้
 รักษาหัวเมืองเหนือ ส่วนที่กรุงศรีเหมือนระ เภส เกณฑ์ กองทัพ
 กันอยู่สัก ๓ เดือน ในระหว่างนั้นกองทัพหน้า พม่า ทั้ง กองที่
 มาตั้งอยู่ข้างเหนือ แลที่ มาตั้ง อยู่ในแขวงราชบุรี ก็เที่ยวปล้น
 สกมภ์หาเสบียง อาหาร แลพาหนะ มาสะสม ที่ไหนใครต่อสู้ก็
 เผาบ้านเรือนเก็บทรัพย์สิน จับผู้คนเช่น เซลย ส่ง ทัวไปเมือง พม่า ที่
 ไคร ขอม อ่อน น้อม ก็เอาไว้ใช้สรวอยใน กองทัพ ผู้คนพลเมือง
 แตก ฉาน ซ่านเซ็นไม่มีผู้ใดต่อสู้ พม่าจึงได้ใจ พวกกองทัพ
 ยกไปปล้นใต้เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เก็บทรัพย์สินจับผู้คนได้แล้ว
 ก็กลับมากอยู่ที่ค่ายเดิม พวก พม่า ทางข้างเหนือ ก็ทำ อย่างเกี่ยว
 กัน ลงมา จนเมือง อ่างทอง

ถึงเดือน ๑๐ ปีระกา จึงปรากฏว่ามีกองทัพไทย ยก ออก
 ไปต่อสู้พม่า กล่าวในหนังสือ พระราชพงษาวดารว่า เกณฑ์คน
 หัวเมืองปักษ์ใต้ เข้า กองทัพ ระ เภส จำนวนพลเท่าใด แล ไคร
 เภสแม่ทัพ หาปรากฏไม่ จัดเป็นทัพเรือทัพ ๑ ทัพบกทัพ ๑
 ทัพบกไป ตั้ง อยู่ ค่ายลขำหริใต้เมือง ราชบุรี ทัพเรือ ตั้ง อยู่ที่ บางกุ้ง
 ใต้เมือง ราชบุรี เหมือนกัน อีกทัพ ๑ ให้พระยา รัตนาธิบดีคุม
 พล เมือง นคร ราชสีมา ลงมา รักษา เมือง ธน บური อีกทัพ ๑ ให้พระยา
 ยมราช คุมพล หัวเมืองอื่นรวมกัน ลงมา รักษา เมือง นนทบุรี ทาง
 นคร สวรรค์ นั้น ปรากฏในคำให้ กรร ชากรุ่งเกล้าว่า แต่ง กองทัพ

ขึ้นไป ๓ ทัพ จำนวนพลเท่าใด ใคร เบนแม่ทัพ แลไป ทั้งที่ไหนข้างไม่
 ได้ความแน่ กัวยหนังสือทำให้การชาวกรุงเก่า เติมแต่งเป็น
 ภาษาพม่า เรียกชื่อเสียงไทยไม่ใคร่ถูก ส่วนจำนวนคนแลกระบวน
 รบสู้ ไทยไปให้การ ก็อยู่ข้างจะแรง จึงเอารายการเป็นยุติไม่ได้

พอกองทัพไทย ยกออกไปถึงเมืองราชบุรี พวกพม่าที่กรุง
 หนองขาว ก็ยกลงมารบในเวลานั้น ก็ทัพไทยแตกเข้า มาถึง ๒ ทัพ
 พม่าเห็นได้ที ก็ยกติดตามเข้ามา ที่เมืองธนบุรี พระยารัตนธิเบศร์
 (ผู้อ่านหนังสือเรื่องนี้ ควรจะสังเกตว่า ท่านผู้เขียนตัวอุบาทว์มาตั้ง
 แต่รบพม่าคราวแรก แลยังจะปรากฏต่อไปข้างหน้าอีก) ไม่ต่อสู้
 ทิ้งถอยขึ้นมากรุง พวกกองทัพนครราชสีมา ก็พากันกลับไปเมือง
 พม่าได้เมืองธนบุรี รักษาเมืองไม่ได้ กัวยกำลังที่ยกไปเช่นแต่
 อย่าง กองโจร ครั้นปล้นทรัพย์สมบัติชาวบ้านได้พอแล้ว ก็กลับไป
 ไปค่ายกรุงหนองขาว การที่รบพุ่งกันตามที่กล่าวมานี้ เช่นแต่
 รบพุ่งกับทัพพม่าของพม่าที่ยกมาจากเมืองกาญจนบุรี ๕,๐๐๐ กับที่
 ยกลงมาอยู่เมืองนครสวรรค์ เมืองกำแพงเพชรอีก ๕๐๐๐

เนเมียวสีหบดีแม่ทัพใหญ่ทัพเหนือคุ่มพล (พม่าว่า) ทั้ง
 กองทัพพม่าแลชาวล้านช้าง ลานนา รวมกัน ๔๐,๐๐๐ ยกลงมา
 จากเมืองเชียงใหม่เมื่อเดือน ๑๑ ปีระกา เติงทัพทางเมืองสวรรคโลก
 ศุโขทัย คือได้หัวเมืองรายทางเป็นระยะเข้ามา ได้ทั้งเมือง
 สวรรคโลก เมืองศุโขทัย เมืองพิไชย เมืองพิจิตร แต่ทำนอง
 เจ้าพระยาพิศณุโลก จะเป็นคนเข้มแข็ง จึงรักษาเมืองพิศณุโลก

ไว้ได้ แต่ก็ไม่ไ้มาช่วยสู้รบที่อื่นให้เป็นประโยชน์ ด้วยไพร่พล
ที่ถูกเกณฑ์คราวพม่าตีเมือง ขกษั้ไ้ ยังค้างอยู่ที่ กรุงศรีอยุธยา
ต้องรักษาพระนครข้างบ้านเหนือ อีกประการ ๑ เมื่อเจ้าพระยา
พิศณุโลกยกไปช่วยเมืองสุโขทัย ทางข้างเมืองพิศณุโลกเจ้าฟ้า
จิตไทยด้วยกันเองแอบเข้าไปปล้นทรัพย์สมบัติของเจ้าพระยาพิศณุโลก
เห็นจะมีเหตุห่วงหลัง จึงตั้งรักษาเมืองพิศณุโลกนั้นไว้ ไม่ไ้
เสียแก่พม่าในคราวนั้น (ทั้งพม่ากล่าวว่าได้เมืองพิศณุโลกด้วย)

ฝ่ายทางข้างใต้ มังมหานรธาแม่ทัพใหญ่ก็ยกเข้ามาทางบ้าน
พระเจดีย์สามองค์เมื่อเดือน ๑๒ ปีระกา (พม่าว่า) กำลังกองทัพ
นี้ทั้งพม่ามอญทวยรวมกัน ๓๐,๐๐๐ คน ความคิดของมังมหาน
รธาจะตีตัดทางข้างใต้ เขาทางไปมาในแม่น้ำเจ้าพระยาไว้
ในอำนาจไม่ให้กรุงศรีอยุธยาหาเครื่องสาตราวุธแลเสบียงอาหาร
มาเพิ่มเติมไ้ตั้งเคยมาแต่ก่อน พอมังมหานรธายกเข้ามาถึง
ราชบุรี ก็ให้กองทัพนำเข้ามาตีเมืองธนบุรีอีก ในเวลานั้นมี
เรือกำปั่นพ่อค้าอังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยา นายเรือรบฮาด้า
จะลาคกระเวรตามลำน้ำ ด้วยวิธีเอาปืนใหญ่ลงในเรือกำปั่นแลมี
เรือช่วงบรรทุกไพร่พลไปเที่ยวรบ พม่ายกเข้ามาถึงเมืองธนบุรี
ครั้งหลัง ไม่เห็นผู้ใดอยู่รักษาเมืองธนบุรี ก็เข้ายึดล้อมวิไชย
ประสิทธิ์ เอาปืนใหญ่นับร้อยไ้คอบกับเรือกำปั่นอังกฤษ ทาง
ปืนข้อมไ้เปรียบปืนเรือกำปั่น อังกฤษจึงถอยเรือกำปั่นกลับขึ้น
ไปทอดอยู่เหนือเมืองนนทบุรี พระยาอมราชาซึ่งรักษาเมืองนนทบุรี

เห็นเรือ กำปั่น อังกฤษ ดอยหนี ข้าศึก ก็เลยหนีขึ้นไปกรุงไม่ได้ อยู่
 ต่อสู้ พม่า จึงยกขึ้นไปรักษาค่ายที่เมืองนนทบุรี ทั้ง ๒ ฟาก
 อังกฤษ ดอยเรือ กำปั่น ไปยิง ค่าย พม่า พม่า อยู่ไม่ได้ ต้อง หลบหนีไป
 คราวหนึ่ง ที่หลัง พม่า คิดอุบาย ชุ่มคนไว้ข้าง หลังค่าย แต่งกองล่อ
 ล่อให้อังกฤษไป ยิง แล้วให้ พวกนั้น ทำแตกหนี พวกอังกฤษ สำคัญ
 ว่า พม่า ทิ้ง ค่าย จึงพา กันขึ้นไปเก็บของในค่าย พม่า ที่ชุ่ม อยู่
 ก็กรู กันเข้าห้อมล้อม พันลำ ต้าอังกฤษ ตายคน ๑ แล พม่า พัน พวก
 พลที่ไป กับ อังกฤษ ล้ม ตาย หลาย คน พวกอังกฤษแตกหนีไป อังกฤษ
 ช่วยสู้รบอยู่ หน่อยหนึ่ง ก็แล่นเรือ ออกอ่าวไปเสีย จากเมืองไทย
 กองทัพ มัง มหานรธา จึง ยก เข้า มา ทาง เมือง สุพรรณบุรี มา ตั้ง ค่ายที่
 ตำบลสีตุ๊ก ให้กองทัพเรือมา ตั้งที่แม่น้ำ ๓ แยก ตรงบางไทร ฝ่าย
 กองทัพ เนเมียว สีหบดี ก็ลง มา จากทาง ข้างเหนือ มา ตั้ง ค่ายใหญ่
 อยู่ที่วัดป่า ฝ่ายปากน้ำ ประสบ ในคราวเดียวกัน เมื่อเดือน ๓
 ปีระกา จุลศักราช ๑๑๕๗ พ.ศ. ๒๓๐๘ ในตอนนี้เห็นได้ว่า พม่า
 ตั้งใจ จะตี พระนคร ทำนองแม่ทัพ พม่า ที่ยกเข้า มา จะเห็นกำลัง
 ยังไม่พอที่ จะตี กรุงศรีอยุธยาได้ จึง บอกขอ กำลังเพิ่มเติม ออก
 ไปยังเมือง อังวะ ความปรากฏว่า พระเจ้า อังวะ ส่ง กองทัพ พม่า มอญ
 เพิ่มเติมมาอีก กองทัพ มัง มหานรธาได้ กำลังเพิ่มเติม จึงให้
 กองทัพ นำ เลื่อนขึ้นไป ตั้ง อยู่ ที่วัดโปรดสัตว์

มีเรื่อง อัจฉริยะ เกิดขึ้นในตอนนี้

ปรากฏในหนังสือ พระ

ราชพงษาวดารว่า มีพวกราษฎรเมืองอ่างทอง เมืองสิงห์ เมือง
 สวรรค์มีความเจ็บแค้น คบคิดกันจะต่อสู้พม่า ผู้ที่เป็นหัวหน้า
 ในชั้นแรก ๖ คน ชื่อ นายแท่น ๑ นายไซ ๑ นายอิน ๑ นายเมือง ๑
 สี่คนนี้เป็นชาวบ้านสีบัวทองแขวงสิงห์บุรี นายตอกบ้านกรวย ๑ นายทองแก้ว
 บ้านโพธิ์ทะเล ๑ สองคนนี้เข้าใจว่าชาวอ่างทอง พวกนี้คุมสมัคร
 พรรคพวกไปฆ่าฟันพม่าที่ไปเที่ยวเลือกหาผู้หญิงตายสัก ๒๐ คน
 แล้วพากันไปหา พระธรรมโชติ วัดเขานางบวช แขวงสุพรรณบุรี ซึ่ง
 นัยถือกันว่าเป็นผู้มีวิชาความรู้ดี เชิญพระธรรมโชติเป็นอาจารย์
 พากันมาประชุมอยู่ที่บ้านบางระจันในแขวงสิงห์บุรี เกลี่ยกลุ่ม
 ชาวบ้านเป็นสมัครพรรคพวกได้ประมาณ ๔๐๐ ตั้งค่ายมั่นไว้ ๒ ค่าย
 คอยสืบสวนไต่ความว่าพม่าไปมาทางแถวไหนเมื่อใด ก็คุมกัน
 ออกรบพุ่งฆ่าฟันพม่าล้มตายลงเสมอ ชาวรู้ถึงเนเมียวสีหบดี
 แม่ทัพพม่าข้างเหนือ จึงให้กองทหารออกไปปราบปรามพวกบ้าน
 บางระจัน ออกไปที่ไร พวกบางระจันก็รบพุ่งตีพม่าแตกเข้ามา
 ไทยจึงพากันได้ใจ มีคนไปเข้าเป็นสมัครพรรคพวกมากขึ้น และมีคน
 สำคัญเข้มแข็งในการรบพุ่งปรากฏขึ้นในพวกบางระจันอีกหลายคน
 คือ นายแท่น ๑ นายทองเหมน ๑ พันเรืองกำนัน ๑ ชุนสวรรค์ ๑
 นายจันหนวดเขี้ยว ๑ นายทองแสงใหญ่ ๑ คนเหล่านี้จะเป็น
 ชาวบ้านไหนหาปรากฏไม่ แต่แรกพม่าสำคัญว่าเป็นแต่อย่าง
 กองโจร ส่งแต่กองทหารน้อย ๆ ออกไปปราบปราม ครั้นพม่า
 ล้มตายแตกพ่ายมาหลายครั้ง เข้าเนเมียวสีหบดีจึงจัดเป็นกองทัพ

ให้ สุรินทจอบของ เยน นาย ทัพ ยกไป ตีค่าย บาง ระจัน เป็นครั้งที่ ๔ พวก
บ้านบาง ระจัน ก็ จัด กัน เป็น กอง ทัพ ออก สู้รบ ด้วย รบพุ่ง มา จน
ชำนาญ ใช้แต่ อาวุธ สั้น ๆ พม่า ล้มตาย เป็น อัน มาก สุรินทจอบ
ของ นาย ทัพ ก็ ถูก อาวุธ ตาย ใน ที่ รบ แต่ เนิเมียว สឹยตี จัก กอง ทัพ
ยกไป ตี ค่าย บาง ระจัน รวม เบ็ดเสร็จ ถึง ๗ ครั้ง พวก บาง ระจัน ก็
ตี พม่า แยก ยับ เยน มา ทุก ที่ จน แม่ ทัพ พม่า หวาด หวั่น ขยับ อยู่
ด้วย จะ หา ผู้ อาศาย ไป รบ พวก บาง ระจัน ไม่ได้

ฝ่าย ข้าง ใน กรุง เมื่อ ได้ ทราบ ว่า พวก ราษฎร บ้าน บาง ระจัน คอย
คุม กัน เป็น กอง ทัพ ตั้ง ต่อ สู้ มี โสย ชนะ พม่า หลาย ครั้ง ก็มี ใจ จึง
เกณฑ์ คน หัวเมือง ที่ เข้า มา อยู่ รักษา พระนคร สมทบ กัน จัด เป็น กอง ทัพ
จำนวน พล ๑๐,๐๐๐ ให้ พระยา พระคลัง เยน แม่ ทัพ กับ ข้าราชการ
ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย อีก หลาย คน ยก ออก ไป ตี ค่าย เนิเมียว สឹยตี ที่ ตั้ง
อยู่ที่ ปากน้ำ ประสบ วัน แรก รบ กัน ไม่ แพ้ ไม่ ชนะ กอง ทัพ ไทย
ถอย มา อีก ๒-๓ วัน รับ สั่ง ให้ ยก ไป ตี ค่าย พม่า ที่ ปากน้ำ ประสบ
อีก คราว หลัง นี้ ใน หนังสือ พระ ราช พงษา วการ กล่าว ว่า พวก
ชาวเมือง ทั้ง พระ แล คน กุศัล ที่ ไม่ เคย เห็น เขา รบ กัน มา แต่ ก่อน ทำ นของ
จะ มี ใจ ด้วย เห็น ว่า กอง ทัพ ไทย ไม่ แพ้ พม่า มา คราว ๑ พา กัน ตาม
กอง ทัพ ออก ไป รบ พม่า เป็น อัน มาก พม่า ทำ กลอุบาย ให้ กอง ทัพ
ไทย เห็น ว่า เหมือน หนึ่ง จะ แยก หัน กอง ทัพ ไทย ไล่ ถลัน เข้า ไป
พม่า ตี โอบ หลัง กอง ทัพ ไทย แยก ยับ เยน พวก แม่ ทัพ นาย กอง พา กัน
หนี พม่า มี แต่ พระยาตาก (สิน) คือ พระเจ้า กรุงธนบุรี ที่ รบ

รบ อยู่ แลค้อย ถอย มา ต่อ ภายหลัง ครั้ง นั้น พม่า ฆ่า ฟัน พวก พล
ทหาร ที่ ยก ไป รบ กับ ทั้ง พวก ชาว เมือง ที่ ตาม ออก ไป ทุ รบ ล้ม ตาย
เข่นอื่น มาก ต่อ นี้ มา ปรากฏ ใน พงษาวดาร พม่า ว่า ไทย แต่ง
กองทัพ ๒ กอง ให้ พระยา ตาก ทำนอง จะ เปน พระเจ้า กรุงธนบุรี
เปน นาย ทิ้ง กอง ๑ พระยา สวรรค์ เปน นาย ทิ้ง กอง ๑ ยก ลง ไป ตี
ค่าย พม่า ข้าง ใต้ เห็น จะ เปน ที่ วัตถุประสงค์ แล้ว ทุ รบ ฟัน กับ เปน
สามารถ ไทย ตี กอง ทิ้ง นำ พม่า แดก จึง ใต้ ค่าย พม่า ครั้น
มัง มหานรธา ยก กอง ทิ้ง ใหญ่ ขึ้น มา ช่วย ไทย รักษา ค่าย ไว้ ไม่ได้
ต้อง ถอย กลับ คืน เข้า พระนคร

ฝ่าย เนเมียว สีหขัติ แม่ ทิ้ง ฝ่าย เหนือ เมื่อ ตี กอง ทิ้ง ไทย
แตก กลับ เข้า กรุงศรีอยุธยา แล้ว จึง คิด อ่าน จะ ตี ค่าย พวก ราษฎร
ที่ บ้าน บาง ระจัน ต่อ ไป เนเมียว สีหขัติ ใต้ มอญ คน ๑ เปน คน อยู่ ใน
เมือง ไทย มา แด่ ก่อน ไป เข้า เกลี้ย กล่อม พม่า รบ ฟัน มี ฝีมือ
เข้มแข็ง รับ อาศัย พม่า จะ ตี ค่าย บาง ระจัน พม่า ตั้ง มอญ คน นี้
เป็นที่ สู้ ก็ แผล เปน ภาษา ไทย ว่า พระ นาย กอง (พระ นาย กอง นี้
จะ ปรากฏ ชื่อ ต่อ ไป ข้าง หน้า อีก) แล้ว ให้ เปน แม่ ทิ้ง คุม พล พม่า
รามัญ ๒๐๐๐ คน ยก ไป ตี ค่าย บาง ระจัน เปน ครั้ง ที่ ๘ วิธี พม่า
ยก ไป รบ พวก บาง ระจัน คราว นี้ ไม่ได้ ประมาท ตั้ง คราว ก่อน ๆ
ยก ไป ถึง ไหน ก็ ตั้ง ค่าย มั่น ไป ทน ระวัง ค่อย เติง ทิ้ง ไป ซ้ำ ๆ โดย
กระบวน อย่าง นี้ ครั้ง เติง จึง ใกล้เคียง ถึง บ้าน บาง ระจัน พวก ไทย
บ้าน บาง ระจัน ออก รบ หลาย ครั้ง พม่า ก็ ต่อ สู้ อยู่ แต่ ใน ค่าย พวก ไทย

ไม่มีเครื่อง สัตราวุธที่จะทำลายค่ายพม่า ให้เข้ามาขอปืนใหญ่ที่ใน
 กรุงก็ไม่ได้ออกไป ค่ายข้างในกรุงเกรงว่า ถ้าเสียค่ายบาง ระจัน
 ปืนใหญ่จะตกไปเป็นกำลังของข้าศึก พม่า จึง ตง ค่ายเข้า ประชิด
 ค่ายไทย พวกบาง ระจันไ้ เพราะ พม่ามี เครื่อง สัตราวุธที่ กว่
 ชาวบ้านบาง ระจัน รบ พุ่ง กันไป ก็ฆ่า พัน ไทย ล้ม ตาย เป่ลียง
 ไปทุกที แต่ พวกบาง ระจัน ตั้ง สู้ พม่า อยู่ถึง ๕ เดือน ทั้งแต่
 เดือน ๔ ปีระกา จนถึงเดือน ๒ ๗ ๘ ค่ำ ปี จอ จุลศักราช ๑๑๒๘
 พ,ศ, ๒๓๐๘ จึงเสียค่ายแก่พม่า พวกราษฎรที่เหลือตาย
 ค้าง ก็แตกหนีไป ครั้นพม่าได้ค่ายบาง ระจันแล้วก็ยกเข้ามา
 ตั้ง ค่าย ราย ล้อม กรุง กองทัพ เมเมียว สีหขี้ ตั้ง ล้อม ค่าย เหนือ
 กับ ค่าย ทวัน ออก กองทัพ มังมหานรธา ล้อม ค่าย ไ้ กับ ค่าย ทวัน ตก
 ส่วนข้างในกรุงก็ ให้กวาด ค้อน ผู้คนเข้าไว้ใน พระนคร สมเด็จ
 พระเจ้า อุกุมพร ซึ่ง ทรง ผนวช อยู่วัด ประคู้ ก็เสด็จ เข้า มา อยู่ ที่ วัด
 ราชประดิษฐาน ข้า ราชการ แลราษฎร พา กัน มา เชิญเสด็จให้
 ลา ผนวช ออก บัญชา การ ค่อ สู้ ข้า ศึก อิก ก็ไม่ยอม ลา ผนวช ใน
 คอนนี้ ตาม เนื้อ ความ ที่ ปรากฏ ใน จก หมายถึง เหตุ ชาติ หลวง ก็ว่า พม่า
 ยังไม่รีบ รั้น ที่ จะ ตี พระนคร เปนแต่ให้ เทียว ปล้น เผา หมู่ บ้าน
 ใน ชาน พระนคร เช่น บ้าน วิสันตา บ้าน โยสุเกต อยู่ แถว เหนือ
 ครอง ตะเคียน เปน ต้น ค่อย รุก กระชั้น เข้า ไป โดย ลำ คับ
 พม่า ตั้ง ค่าย ล้อม พระนคร เสร็จ แล้ว ปรากฏ ใน หนังสือ
 พงษาวดาร พม่า ว่า แต่ง กองทัพ ยก เข้า ตี ปล้น พระนคร หลาย ครั้ง

ก็เข้าไม่ได้ ด้วย การขัดกัน พระนคร แข็งแรง แล ยก เข้า ก็ ยาก เพราะ มี ลำน้ำ กิติกัณ อยู่ ทุก ด้าน กำแพง พระนคร ก็ แข็งแรง มี นคร พม่า ตั้ง ล้อม อยู่ จน ถึง ปี จอ จุลศักราช ๑๑๒๘ พ,ศ, ๒๓๐๙ เข้า ฤๅณ พวก นายทัพ นายกอง ไป ร้อง ต่อ มัง มหานคราว่า ถึง หน้าผน แล้วไม่ เข้า หน้า เหนือ จะ หลาก ลง มา ท่วม ท้อง รม พุง ยาก ขอ ให้ ถอย กอง ทัพ ไป เสีย สัก คราว ๑ เมื่อ ตก แล้ง จึง ยก กลับ มา ใหม่ แต่ มัง มหานครา ไม่ ยอม ถอย ว่า ทำการ ร่วม เข้า มา จน ถึง ได้ เข้า ล้อม กรุง ศรีอยุธยา ไว้ แล้ว ถ้า ล้อม ไว้ ยิ่ง เข้า วัน ไป น้อย วัน แต่ ไทย จะ ขอบ ช้า ออก ขยาย ลง ทุก ที่ ถ้า เลิก ทัพ กลับ ไป เสีย คราว ๑ ไทย ก็ จะมี ชื่อง หา เสียง อาหาร ทั้ง กำลึง แล เครื่อง สัตรา วุธ มา เพิ่ม เติม จะ กลับ มา ก็ อีก ก็ คง ลำบาก มัง มหานครา จึง ให้ ไป เทียว หา ที่ คชน ตาม โคน วัต เปน ต้น ซึ่ง มี ราย รอบ พระนคร ทำ เปน ที่ ตั้ง ค่าย แล แบ่ง กำลึง กอง ทัพ ออก ทำ ไร่นา ครั้น ถึง ฤๅณ หน้า เหนือ หลาก ลง มา ใน ปี จอ จุลศักราช ๑๑๒๘ พ,ศ, ๒๓๐๙ มัง มหานครา ให้ เขา ช้าง ม้า ออก ไป เลี้ยง ไว้ ตาม หัว เมือง คชน ค่าย พม่า ที่ ตั้ง ล้อม กรุง อยู่ นั้น ให้ ปลุก หอ รบ ราย ถึง กัน ตาม คลอง น้ำ แล้ว จัก เรือ รบ ไว้ ลาดตระเวร ตาม ลำน้ำ บรรจบ ถึง กัน ตลอด รอบ พระนคร ใน ฤๅณ หน้า ปี รอนั้น ปรากฏ ใน พงษาวดาร พม่า ว่า ไทย แแต่่ง กอง ทัพ เรือ ออก ไป ตี พม่า ๓ ครั้ง พม่า ก็ ตี แแตก กลับ เข้า มา ทุก คราว

ครั้น หน้า ลต แผ่นดิน แแต่่ง พม่า กลับ เข้า ตั้ง ล้อม พระนคร ทั้ง แแต่่ง ก่อน

ปรากฏใน พงษาวดาร พม่าว่าไทย แต่ง กองทัพออกไปตีค่ายพม่าอีก ๒ ครั้ง ที่บ้านตวันตกครั้ง ๑ บ้านตวันออกครั้ง ๑ พม่าก็ตีแตก กลับเข้ามา พม่าจึงคิดการ จะตีพระนคร ให้ทำข้อมสูงสำหรับ ตั้งปืนใหญ่ รายรอบพระนคร ช้างค้ำเหนือ ๕ ข้อม บ้านตวันออก ๕ ข้อม ค้ำใต้ ๘ ข้อม บ้านตวันตก ๖ ข้อม

ข้าพเจ้าได้พยายาม จะสอบหาคำขลุ่ยที่พม่าตั้งค่าย แลตั้งข้อม ล้อมกรุงในคราวนี้ ในพงษาวดาร พม่าบอกแต่ชื่อ นายทัพ นายกอง ที่สร้างข้อม ในหนังสือ พระราชพงษาวดาร แลคำให้การ ชาวกรุงเก่า บอกชื่อ คำขลุ่ยที่พม่าตั้งค่ายตั้งข้อมแต่ฝ่ายหนึ่ง ครั้นสอบกับแผนที่ ก็เห็นอยู่ไกลข้าง ไกลข้าง เข้าใจได้ว่าเป็นการ ตั้งหลายคราวในเวลา ที่ล้อมรุกเข้ามาโดยลำดับ จะเอาสายโค สายหนึ่งให้ไว้ความแน่นหนาไม่ไค้ จึงไม่ได้ลงชื่อ คำขลุ่ยไว้ ในเวลา พม่ากำลังทำข้อมเหล่านี้ กรมหมื่นเทพพิพิธก็ยกเข้ามาที่เมือง ปราจีนบุรี แต่ในพงษาวดาร พม่าสำคัญผิดไป ว่า เป็น กองทัพ หัวเมืองไทยฝ่ายเหนือ

ความปรากฏใน พระราชพงษาวดารว่า กรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งถูกคุมอยู่ที่เมือง จันทบุรีนั้น ครั้นได้ข่าวว่า พม่ายกเข้าล้อมกรุง จึง (ลาผนวช) ซักชวนเจ้าเมืองกรมการ แลราษฎรทางหัวเมือง ฝ่ายตวันออกให้มาช่วยรบพม่า เมื่อคนทั้งหลายทราบบว่า กรมหมื่นเทพพิพิธ จะยกเข้ามาช่วยกรุงศรีอยุธยา ก็นิยมช่วยเห็น เช่น เจ้านาย พาถินมาเข้ากองทัพ กรมหมื่นเทพพิพิธ ๗ ได้ผู้คนหลายพัน

ยกเข้ามาตั้งอยู่ที่เมืองปราจีนบุรี ให้กองทัพนำมามาตั้งอยู่ที่ปากน้ำ
 โยทกา แล้วแต่งคนลอบเข้ามา รับครอบครัวของกรมหมื่นเทพพิพิธ
 ครั้นกิติศัพท์ปรากฏขึ้นในกรุง ว่ากรมหมื่นเทพพิพิธยกกองทัพ
 เข้ามา ก็มีคนนิยมพากันลอบหนีออกไปกับครอบครัวกรมหมื่น
 เทพพิพิธเป็นอันมาก พระยารัตนาธิเบศร์ก็พาสมัครพรรคพวก
 หนีออกไปอยู่กับกรมหมื่นเทพพิพิธด้วย ครั้นในเวลานั้นข้างในกรุง
 ออกยากเสบียงอาหาร จนเป็นเหตุให้เกิดใจผู้ร้ายซุกซม แล้ว
 ซ้ำเกิดไฟไหม้ใหญ่โต บ้านเรือนไหม้เสียกว่าหมื่นหลัง การบังคับ
 บัญชาทัพศึกก็รวนเร มีคนหลบหนีออกไปจากพระนครอยู่เสมอ
 ฝ่ายพม่าทราบว่ากรมหมื่นเทพพิพิธยกกองทัพมาก็ให้กองทัพ
 พม่ายกออกไปตีกองทัพหน้าของกรมหมื่นเทพพิพิธซึ่งมาตั้งอยู่
 ปากน้ำโยทกาแตกพ่าย กรมหมื่นเทพพิพิธกับพระยารัตนาธิเบศร์
 ทราบว่ากองทัพหน้าแตกแล้วก็ไม่อยู่ต่อสู้พม่าต่อไป พาครอบครัว
 แลสมัครพรรคพวกหลบหนีขึ้นไปอาศัยอยู่เมืองนครราชสีมา ไพร่
 พลที่สมัครมาเข้าด้วยก็กระจัดกระจายไปตามภูมิลำเนาเดิม

เมื่อพม่าเข้าล้อมซีกพระนคร มีเหตุเกิดขึ้นทางทัพพม่า ด้วย
 มังมหานรธาแม่ทัพข้างใต้ตาย แต่เหตุที่มังมหานรธาตายนี้ กลับเป็น
 ไทยแก่ไทย ด้วยแต่ก่อนมา เนเมียวสีหบดีกับมังมหานรธา มีอำนาจ
 เสมอกัน กองทัพพม่า ๒ กองไม่สู้กลมเกลียวกันนัก ครั้นมังมหา
 นรธาตาย เนเมียวสีหบดีมีอำนาจบังคับบัญชากองทัพพม่าทั้งสิ้น
 แต่คนเดียว การรบพุ่งของพม่าจึงปรักปรำมแข่งแรงขึ้นกว่าแต่ก่อน

เมื่อพม่าทำข้อม รบกรุงเสร็จแล้ว เขาป็นใหญ่ขึ้นข้อม ถึง
 ระคมเข้าไปในพระ นคร ถูกผู้คนล้มตายทุก ๆ วัน ราษฎรก็ได้
 ความชอกชาก ถึงกับหนีออกไปให้พม่าจับก็มี สมเด็จพระเจ้า
 เอกทัศกับข้าราชการปฤกษากันเห็นว่า จะต่อสู้ไม่ไหว จึงให้ออก
 ไปพุกกับพม่าขอหย่าทัพ จะยอมเป็นประเทศราชขึ้นเมืองอังวะ
 พม่าก็ไม่ยอมจึงรบกันต่อมา พม่ายังตีกรุงไม่ได้ จึงตั้งข้อม รุก
 เข้ามาทางหัวรอ แล้วให้ทำสะพานเรือจะข้ามเข้ามาถึงเชิงกำแพง
 พระนคร ไทยเห็นพม่ากระชั้นเข้ามาจนตัว จึงจัดกองทัพ
 ให้จมื่นศรีสวรรค์ (ฉิม คนที่เป็นน้องของเจ้าจอมเพ็ง พระสนมเอก)
 เป็นนายทัพยกไปตีค่ายพม่า ในพงษาวดารพม่ากล่าวว่ ไทยยก
 ออกไปคราวนี้รบพุ่งแข่งแรงมาก ตีเข้าไปได้จนในค่ายพม่า แต่
 คนน้อยต้องแพ้พม่ากลับมาก แต่คนไทยก็ไม่ได้ออกสู้รบ เช่นแต่
 ทำพิธีโดยทางวิทยาคม เพื่อจะข้องกันกันตราย พม่าจึงยกข้ามคู
 พระนครเข้ามา ชุกอุโมงค์รองเข้ามา จนถึงรากกำแพงที่ตรงหัวรอ
 ริมข้อม มหาไชย เขาไฟสุ่มจนกำแพงชุกลง ครั้นณวัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ
 ปีกฤษี จุลศักราช ๑๑๒๙ พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าให้เขาป็นใหญ่ระคมถึง
 เข้าไป ในพระ นครทุกด้าน ยิงอยู่วันยังค่ำ พอค่ำมืดพม่าก็พร้อมกัน
 เข้าปล้นพระนคร เข้าได้เวลา ๒ ทุ่ม นัยเวลาตั้งแต่พม่าเข้ามา
 ตั้งล้อมไทยต่อสู้อยู่ ๑๔ เดือน ก็เสียพระนครศรีอยุธยาแก่ข้าศึก
 พม่าได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว ไม่ได้ตั้งใจที่จะเหลืออะไรไว้

เก็บรวบรวมทรัพย์สิน จักรพรรดิชายหญิงเด็กผู้ใหญ่เอาไปเผา
เซตยทั้งสิ้น สิ่งใดที่เอาไปไม่ได้ ก็ให้เผาไฟเผาทำลายเสีย พม่าตั้งให้
พระ นาย กอง เชนหัว หน้า อยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น คอยรวบรวมผู้คน
ทรัพย์สินสมบัติที่ยังเก็บไม่ได้ แลให้นายทองอินมอญ ที่ไปเข้ากับพม่า
อีกคน ๑ ลงมารักษาอยู่เมืองธนบุรี แล้วยกเลิกทัพกลับไป

ตำนานหอสมุด